

De maatschappelijke betekenis van filantropie

Prof. Dr. R.H.F.P. Bekkers

Rede in verkorte vorm uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van bijzonder hoogleraar *Sociale aspecten van pro sociaal gedrag* aan de faculteit der Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit op 25 april 2013^{*}

Geachte Rector Magnificus, leden van het curatorium, dames en heren,

Graag heet ik u van harte welkom vandaag in de Aula van de Vrije Universiteit. Het doet mij een groot genoegen u allen vandaag hier te zien.

^{*} Dank aan Theo Schuyt, Pamala Wiepking en Mariette Bekkers voor opmerkingen op een eerdere versie van deze rede.

1. VOORAF

1.1. INLEIDING EN VOORUITBLIK

Een nieuwe wind waait door Europa. De wind heet filantropie – maatschappelijke betrokkenheid en vrijwillige inzet van burgers. Nu de overheid zich terugtrekt zou de filantropie een grotere maatschappelijke betekenis kunnen krijgen. Dames en heren, ik ga vandaag met u eens goed proberen te luisteren naar die wind. Wat weten we eigenlijk van die wind? Wat is de maatschappelijke betekenis van filantropie? Voordat ik deze vraag ga beantwoorden zal ik u kort enkele voorbeelden laten zien van filantropie en er een definitie geven. Daarna zal ik de vraag beantwoorden naar de maatschappelijke betekenis van filantropie in drie stappen. Ten eerste ga ik in op de bestemming van filantropie. Wat betekent filantropie vandaag de dag in Nederland? Ten tweede ga ik in op de maatschappelijke herkomst van filantropie. Waar komt filantropie vandaan? Ten derde bespreek ik de gevolgen van filantropie voor de samenleving.

Vandaag schets ik een onderzoeksprogramma waarin deze vragen centraal staan. Ik zal ze de komende jaren beantwoorden vanuit verschillende wetenschappen, en met name de sociologie, de economie, de bestuurskunde, de politicologie en de psychologie. Dit onderzoeksprogramma bouwt voort op de grondslagen die door Theo Schuyt met het onderzoek *Geven in Nederland* (GIN) sinds begin jaren '90 zijn gelegd. Schuyt beschrijft deze grondslagen in zijn oraties (Schuyt, 2001, 2006). Ik zie het als mijn taak om het wetenschappelijk onderzoek naar prosociaal gedrag en filantropie in het bijzonder de komende jaren verder te ontwikkelen. Wetenschappelijke kennis over filantropie is over vele wetenschappelijke disciplines verspreid. Ik zie het als een belangrijke taak kennis over filantropie en methoden van onderzoek uit verschillende disciplines bij elkaar te brengen. We kunnen veel wetenschappelijke vooruitgang boeken door de bestaande kennisbasis helder in kaart te brengen en op deze fundamenten verder te bouwen. Daarnaast zal ik de komende jaren werken aan nieuw onderzoek naar sociale aspecten van prosociaal gedrag, door het beantwoorden van verklaringsvragen over de herkomst en de effecten van filantropie in Nederland en Europa, zowel op het individuele niveau als op het macro-niveau van samenlevingen. Het onderzoek dat ik de komende jaren ga doen gebruikt zoveel mogelijk toonaangevende onderzoeksmethoden. Daarmee zorgen we voor een zo groot mogelijke betrouwbaarheid en geldigheid van onze kennis. Dat alles zal ik niet alleen doen. Samenwerking met onderzoekers uit deze disciplines van zowel binnen als buiten de VU is daarvoor belangrijk.

1.2. ACTUALITEIT

Maar ik begin bij de actualiteit. Er gaat geen dag voorbij of de filantropie is in het nieuws. Letterlijk één dag nadat ik dit zinnetje schreef verschenen er op de eerste twee pagina's van de Volkskrant maar liefst drie krantenberichten waarin filantropie figureerde. Op de voorpagina werd bericht dat in vele steden als gevolg van bezuinigingen door gemeenten buurthuizen verdwijnen, en kwam meteen de vraag of meer inzet van vrijwilligers die buurthuizen misschien zou kunnen redden (Volkskrant, 21 februari 2013, p. 1). Op pagina 2 stond

het bericht dat drie mega-filantropen, waaronder Mark Zuckerberg van Facebook, een nieuwe wetenschappelijke prijs in hebben gesteld en dat Hans Clevers, de president van onze Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen, één van de winnaars van deze prijs is. En eveneens op pagina 2 stond het bericht dat SAP-baas Hasso Platner de eerste Duitser is die zich aansluit bij de *Giving Pledge*, de vermogende wereldburgers die in navolging van Warren Buffett en Bill Gates beloven het merendeel van hun vermogen aan goede doelen te spenderen.

Na 21 februari zijn vele andere nieuwsberichten verschenen waarin filantropie figureert en zullen er ongetwijfeld nog vele volgen. De nationale actie van de Samenwerkende Hulporganisaties voor Syrië was geen groot succes. Musea en universiteiten ontvangen grote giften van vermogende particulieren; uit burgerkracht komen allerlei mooie lokale initiatieven voort; voor de toenemende zorgbehoefte zullen we in de toekomst een steeds groter beroep doen op vrijwilligers; medici ontwikkelen nieuwe medicijnen, mede mogelijk gemaakt door de vele veelal kleine giften van donateurs van gezondheidsfondsen; goededoelenorganisaties roepen ons op om in het gat te springen dat de overheid achter laat door bezuinigen op kunst en cultuur, milieu en natuur, en internationale hulp. En in de aanloop naar de Kroningsdag vinden er door heel Nederland vele acties plaats voor allerlei maatschappelijke initiatieven.

1.3. GESCHIEDENIS

Van de historici leren we dat filantropie helemaal geen nieuwe wind is die onze samenleving bereikt (zie bijvoorbeeld De Swaan, 2004; Van Leeuwen, 2000; Kingma & Van Leeuwen, 2007). De wind die Gates en Buffett nu vanuit het Kapitalistische Mekka van over de oceaan aanwakkeren ontstond hier, in Europa. De Engelse kolonisten die na de Synode van Dordrecht vanuit Delfshaven naar Amerika emigreerden organiseerden in Leiden en Londen al fondsenwervingsacties *avant la lettre* om de opbouw van de Massachusetts Bay Colony mogelijk te maken (Hildebrandt, 2002).¹ En het epicentrum van de Grote Recessie die we nu meemaken, Wall Street, ligt op de resten van de Walstraat, gebouwd met bijdragen van de burgers van Nieuw Amsterdam. Peter Stuyvesant ging in 1652 de nederzetting rond om geld en stenen op te halen voor de bouw van een wal, die de inwoners moest beschermen tegen vijandige Indianen, Zweden en Engelsen (Shorto, 2005)². In het centrum van Amsterdam is ons filantropische verleden bijzonder goed zichtbaar in de vorm van de hofjes, het Vondelpark (mede mogelijk gemaakt door Christiaan Pieter van Eeghen), de Stadsschouwburg, het Concertgebouw, het Rijksmuseum (mede mogelijk gemaakt door het Huis van Oranje en Amsterdamse filantropen zoals de reeds genoemde Van Eeghen). Ook de stad waar ik zelf woon, 's-Hertogenbosch, heeft een rijke filantropische traditie met het Geefhuis en het Zwanenbroedershuis.

We zien om ons heen dat de rijke geschiedenis van de filantropie in Nederland herleeft. Het concertgebouw gaf vorig jaar aandelen uit voor sponsors en het Rijksmuseum ontving vorig jaar nog een gift van een anonieme schenker ter waarde van 2 miljoen. Ook de loterijen voor goede doelen hebben we al heel lang in Nederland.³ De tekenen lijken duidelijk: de maatschappelijke betekenis van filantropie neemt toe.

En ook hier aan de VU hebben we een bijzondere geschiedenis van filantropie. Velen weten dat de Vrije Universiteit in het begin van de twintigste eeuw mede werd gefinancierd door vele kleine bijdragen via de groene VU-busjes.⁴ Minder mensen weten dat een belangrijk deel van het startkapitaal waarmee de Vrije Universiteit begon ter beschikking werd gesteld door Willem Hovy – jawel, een gereformeerde bierbrouwer (Nekkers, 2009). Ik heb nu al zin in de receptie. De VU heeft haar filantropische lotsbestemming nog altijd niet terug gevonden. Met *VU Connected* gaat de universiteit proberen haar maatschappelijke betekenis te vergroten, maar geen fondsen werven. Op de website van de VU kun je nog steeds geen handige manier vinden om een gift te doen aan de universiteit.

1.4. TOEKOMST

Van de geschiedenis steek ik snel over naar de toekomst en de politicologie. De filantropie zou wel eens mee kunnen waaien met een gure westenwind van neo-liberalistische bezuinigingsdrift. De oproep aan burgers meer zelf bij te dragen past in de politieke ideologie van lage belastingen, een kleine overheid, vrije markten en grote inkomensverschillen. Er waart opnieuw een spook door Europa! De politiek breekt de verzorgingsstaat af en voor de zekerheid van de eens zo collectief gesteunde verplichte solidariteit krijgen we afhankelijkheid van de willekeurige en vrijblijvende vrijgevigheid van vermogende particulieren terug. We zullen het nog meemaken dat de privatisering toeslaat op universiteiten en zij hun alumni leeg moeten trekken om te overleven. Amerikaanse toestanden krijgen we, privé feestjes voor de rijken en armoede voor de massa. Griekse toestanden krijgen we, terug naar de tijd van het geefhuis waarin de armen bij de voedselbank voor eten moeten aankloppen. Is dit de samenleving die we krijgen?

Of breekt er een nieuwe Gouden Eeuw aan waarin vermogende particulieren zich bekommeren om maatschappelijke noden en *en masse* donateurs zijn van vriendenstichtingen van ziekenhuizen, concertgebouwen en musea? Terwijl buiten de recessie woedt en de maatschappelijke noden toenemen is de huidige generatie ouderen de rijkste die er ooit is geweest. Zij zullen hun zorgvuldig opgebouwde naoorlogse vermogens deels nalaten tot nut van het algemeen! We zien de laatste jaren al dat nalatenschappen in de filantropische sector aan belang winnen⁵ en dat belang zal in de toekomst alleen nog maar toenemen. Nieuwe technologie creëert kansen voor de filantropie. Het fenomeen crowdfunding groeit de laatste tijd exponentieel (Bronzwaer & Hijink, 2013; Crowdfunding.nl, 2013). Jongeren maken al vroeg, op de basisschool, kennis met filantropie via acties voor allerlei goede doelen. Op de middelbare school doen veel jongeren een maatschappelijke stage. Op dit moment staat geven via internet in Nederland nog in de kinderschoenen – verbazingwekkend eigenlijk, gezien de hoge mate van toegang tot internet, ook onder ouderen. Mobiel internet en de immense populariteit van smartphones creëren haast ideale omstandigheden voor de introductie van mobiel doneren.

Welke toekomstvisie wordt realiteit? Wat is de maatschappelijke betekenis van filantropie in de eenentwintigste eeuw? Krijgen we een Gouden Eeuw of een Gure Wind? Ik zal u vandaag het antwoord niet geven. Ik zal met u in vogelvlucht een klein deel van de kennis doornemen die we over filantropie in de wetenschap hebben vergaard. Vanuit uw positie als overheidsdienaar,

bestuurder van een non-profit organisatie of vermogensfonds, als fondsenwerver, of gewoon als maatschappelijk betrokken burger kunt u zelf daaruit uw conclusies trekken.

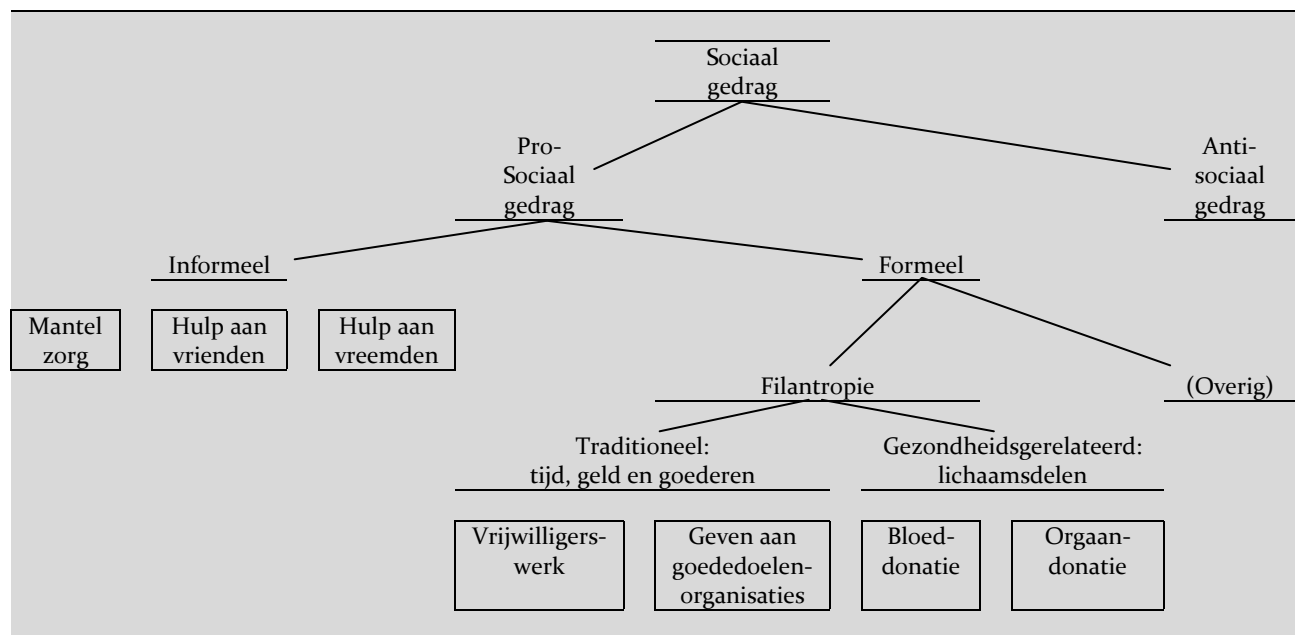
1.5. EEN DEFINITIE VAN FILANTROPIE

De veelheid aan verschijningsvormen roept de vraag op wat filantropie is en wat niet. De definitie die ik zal hanteren is een gedragsmatige definitie en luidt als volgt.

Filantropie is de onverplichte overdracht van hulpbronnen die ten goede komen aan een collectief, zonder dat er een tegenprestatie is afgesproken die ten goede komt aan de gever ter waarde van de overgedragen hulpbronnen.

Deze definitie bouwt voort op eerdere definities.⁶ Payton (1998), een van de grondleggers van de academische studie naar filantropie. Hij spreekt over ‘voluntary action for the public good’. Schuyt (2001) sluit zich aan bij deze definitie en omschrijft filantropie als ‘vrijwillige private bijdragen (in de vorm van geld, goederen en tijd) aan publieke doelen met de intentie primair het algemeen belang te bevorderen’. Deze definities zijn beide intentioneel, omdat zij het algemeen belang benoemen als de intentie waarmee mensen filantropisch handelen.

Figuur 1. Filantropie als vorm van pro-sociaal gedrag

De intentionaliteit is niet aanwezig in de gedragsmatige definitie die ik zal gebruiken. Een buitenstaander – zeg een wetenschapper, of voor mijn part een rechter die moet bepalen of een gift vrijwillig is gedaan of niet – kan aan een financiële overdracht (met bijvoorbeeld als bewijs een bankafschrift) niet zien met welk motief zij is gedaan. Ik zie de vraag in welke mate de wens

om primair het algemeen belang te dienen het geven aan goededoelenorganisaties motiveert als een empirische vraag.

De gedragsmatige definitie van filantropie is breed.⁷ Alle overdrachten van hulpbronnen aan collectieve doelen tellen mee, of er nu sprake is van een formele organisatie of niet. Filantropie is een specifieke vorm van formeel prosociaal gedrag (zie figuur 1).

1.6. FILANTROPIE, PROSOCIAAL GEDRAG EN SAMENWERKING IN SOCIALE DILEMMA'S

Sociaal-psychologen gebruiken de term prosociaal gedrag sinds de jaren '70 als aanduiding voor gedrag dat voor degene die het vertoont moeite kost en ten goede komt aan anderen (voor een overzicht zie Staub, 1978). De term was een uitkomst in het soms heftige debat over altruïsme omdat altruïsme verbonden is met allerlei morele, religieuze en politieke oordelen. De term prosociaal gedrag was een nieuwe vakterm die deze problemen nog niet had. Een andere term in een meer economisch geïnspireerde literatuur binnen de sociale psychologie is samenwerking in sociale dilemma's (Olson, 1965; Van Lange, Joireman, Parks & Van Dijk, 2013). In een sociaal dilemma is er een conflict tussen het onmiddellijke eigenbelang en het collectieve belang op de langere termijn. Dit kenmerkt ook veel vormen van filantropisch gedrag. Filantropie is een vorm van bereidheid tot samenwerking in een sociaal dilemma. Mensen met een prosociale waardenorientatie zullen vaker samenwerken in een abstract sociaal dilemma en vaker geven aan goededoelenorganisaties. Dat blijkt inderdaad het geval (Bekkers, 2006a; Bekkers, 2007; Van Lange, Bekkers, Schuyt & Van Vugt, 2007; Van Lange, Bekkers, Chirumbolo & Leone, 2013).

1.7. FILANTROPIE EN ALTRUÏSME

In figuur 1 ontbreekt altruïsme. De term altruïsme kan zowel verwijzen naar een motivatie als naar een vorm van gedrag (Krebs, 1970). Ik zie altruïstisch gedrag als een bijzondere vorm van prosociaal gedrag, namelijk het prosociale gedrag met een altruïstisch motief, dat wil zeggen met de wens om het welzijn van de ontvanger te verhogen.⁸ Lang niet al het prosociale gedrag dat we om ons heen zien is ook altruïstisch gemotiveerd. Mensen helpen anderen en dragen geld en tijd bij aan publieke doelen in allerlei omstandigheden en met allerhande motieven die doorgaans weinig te maken hebben met de wens om de ander beter af te laten zijn (Batson, 2011). Sterker nog, het meeste filantropische gedrag is waarschijnlijk niet altruïstisch gemotiveerd. Het is vrijwel onmogelijk om een situatie te bedenken waarin 'egoïstische' motieven geen rol kunnen spelen.⁹

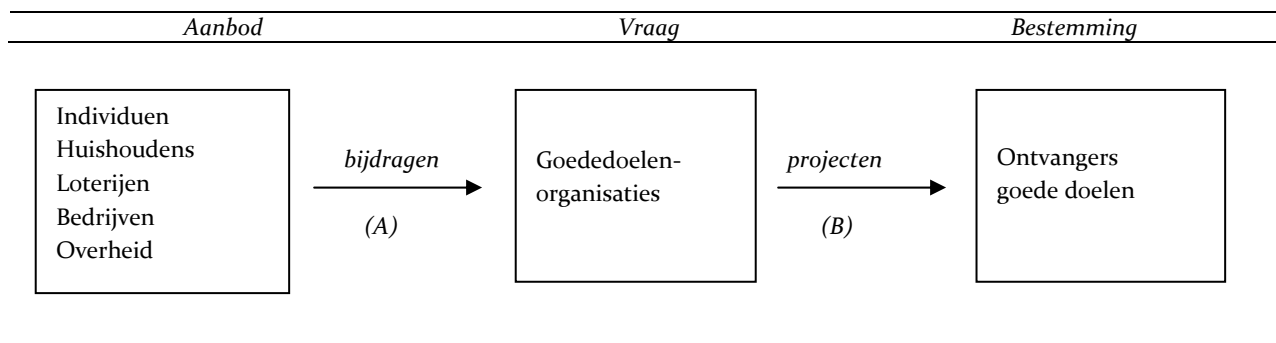
1.8. DE DRIE ACTOREN IN FILANTROPIE

Vrijwilligerswerk en het geven van geld aan goededoelenorganisaties zijn twee vormen van formeel prosociaal gedrag: het zijn particuliere bijdragen aan het algemeen nut via organisaties. In beide vormen van filantropie zijn drie groepen actoren te herkennen: de gevers, de intermediaire organisaties, en de ontvangers (zie figuur 2).

Het aanbod aan filantropie komt van de gevers: individuen, huishoudens, loterijen, bedrijven en soms zelfs van de overheid.¹⁰ Deze gevers dragen hulpbronnen bij aan goededoelenorganisaties,

die op hun beurt projecten uitvoeren die uiteindelijk ontvangers helpen of meer abstracte ‘goede doelen’ bereiken, zoals de bescherming van persvrijheid, biodiversiteit, en mensen- en dierenrechten.

Figuur 2. Het drie partijen handelingsmodel van de filantropie¹¹

1.9. TRADITIONELE EN GEZONDHEIDSGERELATEERDE FILANTROPIE

In figuur 1 maak ik onderscheid tussen traditionele en gezondheidsgerelateerde vormen van filantropie (het onderscheid stamt uit Bekkers, 2006a). Het onderscheid betreft het object van de overdracht en niet zozeer de ontvangende partij. In de traditionele vormen gaat het om de overdracht van tijd, geld, of goederen; in gezondheidsgerelateerde vormen gaat het om de overdracht van lichamelijk materiaal, zoals bloed of organen.¹²

Het geven van tijd, geld en goederen aan goededoelenorganisaties zijn twee traditionele vormen van filantropie. Zij hangen onderling positief samen (Bekkers, 2001, 2004), net als vele andere vormen van prosociaal gedrag overigens (Bekkers & Wilhelm, 2010; Bekkers, 2013a). De term ‘filantropie’ staat in de Verenigde Staten van Amerika vaak gelijk aan het geven van geld aan goededoelenorganisaties. Dit is filantropie in enge zin. Het begrip filantropie in de wetenschap is breder en omvat ook giften van andere soorten hulpbronnen dan geld. Ook het geven van tijd valt eronder. In Nederland noemen we deze vorm van filantropie vaak vrijwilligerswerk.

We omschrijven ‘vrijwilligerswerk’ in de vragenlijst van het *Geven in Nederland* onderzoek als een vorm van ‘betrokkenheid bij maatschappelijke organisaties (...) waarvoor u geen salaris of loon ontvangt, maar eventueel wel een kleine onkostenvergoeding.’ Deze omschrijving sluit aan bij de definitie van Van Daal (1990): ‘werk voor andere mensen, voor organisaties of de samenleving in het algemeen, dat onbetaald, onverplicht en in georganiseerd verband wordt verricht’.¹³ Ook onbetaald overwerk door individuele werknemers of inzet van medewerkers door bedrijven voor maatschappelijke doelen onder de noemer ‘werknemersvrijwilligerswerk’ valt overigens onder deze definitie van vrijwilligerswerk.¹⁴ De maatschappelijke organisatie die tussen de vrijwilliger en het goede doel staat is een belangrijk onderdeel van de definitie. Daardoor vallen de meeste vormen van informele hulp en mantelzorg er niet onder.

Naast traditionele vormen van filantropie zijn er gezondheidsgerelateerde vormen van filantropie. Dit zijn bijvoorbeeld bloed- en orgaandonatie, maar ook beenmerg-, sperma- of eiceldonatie vallen eronder. Deze vormen van formeel prosociaal gedrag komen tot stand via een organisatie en bevoordelen onbekende anderen; de donateurs blijven in de regel anoniem. Bloed- en orgaandonatie hangen onderling positief samen, en hangen ook samen met vrijwilligerswerk en het geven van geld aan goededoelenorganisaties (Bekkers, 2004; Meslin, Rooney & Wolf, 2008).

1.10. INFORMEEL PROSOCIAAL GEDRAG

Naast prosociaal gedrag in formele zin zijn er vormen van informeel prosociaal gedrag.¹⁵ Dit zijn bijvoorbeeld het helpen van naaste familieleden met dagelijkse dingen die zij zelf niet meer kunnen, het verlenen van steun aan vrienden en kennissen, en hulp aan vreemden. In deze vormen van prosociaal gedrag is vaker sprake van wederkerigheid dan in formeel prosociaal gedrag (Komter, 2003). De klassieke term voor informeel prosociaal gedrag komt uit het Latijn: de *charitas*, ofwel 'liefde en zorg' voor specifieke personen. De klassieke term voor formeel prosociaal gedrag komt uit het Grieks – *φιλανθρωπια*, filantropie, ofwel 'liefde voor de mens', later vaak 'de mensheid' (Sulek, 2010b). Wiepking (2008) gaf haar proefschrift over filantropie in Nederland de titel 'For the Love of Mankind'. De Latijnse term hoort bij het persoonsgerichte altruïsme; de Griekse term hoort bij de gerichtheid op het algemeen belang. Schuyt (2006) heeft de gerichtheid op het algemeen belang geïdentificeerd als de kern van de motivatie tot filantropisch gedrag.¹⁶

Voor een oudere mevrouw opstaan in de trein, de liftdeur openhouden voor een collega, een vriend helpen verhuizen is aardig en fatsoenlijk, maar geen filantropie omdat het in eerste instantie een specifieke persoon helpt. Geld uitlenen aan een familielid is geen filantropie, ook niet als dat familielid in een ander land woont. De meeste geldzendingen (ook wel remittances genoemd) door immigranten naar het land van herkomst zijn bestemd voor familieleden en zijn daarom geen filantropie (Carabain, 2009). Geldzendingen naar het land van herkomst voor de bouw van huizen of algemene voorzieningen als een ziekenhuis of een school zijn wel filantropie omdat zij ten goede komen aan een collectief – de lokale gemeenschap – en niet aan één specifiek persoon. Investeren in een beginnend bedrijf met een 'groene' doelstelling zoals een CO₂-neutrale papierfabriek zonder uitzicht op winst is wel filantropie.¹⁷

Volgens de gedragsmatige definitie van filantropie valt het kopen van een lot voor een goeddoelenloterij onder filantropie omdat de koper een afgesproken tegenprestatie ontvangt in de vorm van een kans op een prijs, die naar verwachting minder waard is dan de kosten van een lot.¹⁸ Giften aan crowdfunding acties tellen ook mee als filantropie, wanneer eventuele tegenprestaties zoals toegangskaartjes, prototypes en ontwikkelde producten en kortingen voor bijeenkomsten of producten minder waarde hebben dan de gift.¹⁹

1.11. DE MAATSCHAPPELIJKE BETEKENIS VAN FILANTROPIE IN DRIE ASPECTEN

De maatschappelijke betekenis van filantropie toont zich in de herkomst, de bestemming en de effecten van filantropie. Ik behandel vandaag de belangrijkste inzichten over filantropie aan de hand van het schema in tabel 1. U ziet in deze tabel negen soorten

vragen over de maatschappelijke betekenis van filantropie. In de drie kolommen onderscheid ik drie aspecten van de maatschappelijke betekenis van filantropie. Ik omschrijf deze aspecten eerst kort, en leg ze later uit in afzonderlijke hoofdstukken.

Tabel 1. De maatschappelijke betekenis van filantropie in 9 verschijningsvormen

Niveau	Betekenis		
	Herkomst: oorzaken	Bestemming: aard & omvang	Effecten: gevolgen
<i>Macro: cultuur en land</i>	Ongelijkheid, cohesie en diversiteit, fiscale wetgeving	Een zorgzame samenleving	Meer cohesie, democratie, ongelijkheid?
<i>Meso: organisaties</i>	Fondsenwerving en transparantie	Goededoelenorganisaties, vermogensfondsen en nonprofits	Professionalisering en samenwerking?
<i>Micro: mensen</i>	Religie en onderwijs, acht mechanismen	Geefgedrag en vrijwilligerswerk door individuen, huishoudens, bedrijven, loterijen en fondsen	Gelukkiger, meer vertrouwen en langer gezond?

1. De vragen over de bestemming van filantropie, in de middelste kolom van tabel 1, zijn beschrijvingsvragen. Wat is de aard en omvang van de filantropie? Waar gaat onze vrijwillige inzet heen, welke maatschappelijke doelen profiteren van de filantropie? Deze vragen moeten we eerst beantwoorden voordat we vragen kunnen stellen over de herkomst en de effecten van filantropie.
2. De vragen naar de maatschappelijke herkomst van filantropie in de linkerkolom van tabel 1 zijn verklaringsvragen. Hoe kunnen we filantropisch gedrag verklaren? Waar komt onze vrijwillige inzet vandaan? Wat zegt het over een samenleving, een groep, een mens dat zij zich inzetten voor het grotere geheel? Kort geformuleerd: wie geeft er wat aan welk doel en waarom?²⁰ Er is de laatste jaren veel wetenschappelijke kennis vergaard als antwoord op deze vragen. Samen met Pamala Wiepking heb ik in drie publicaties geprobeerd de literatuur op dit terrein de afgelopen jaren te systematiseren.²¹ Het is mooi om te zien dat deze systematiek voor veel onderzoekers handzaam en waardevol is. Op basis van onze systematiek zal ik de komende jaren werken aan de toetsing van theorieën over geefgedrag.
3. De laatste groep vragen, in de rechterkolom van de tabel, gaan over de maatschappelijke effecten van filantropie. Welke effecten heeft onze vrijwillige inzet? Hoe goed is de filantropie eigenlijk voor de samenleving? Hier weten we eigenlijk nog maar weinig van. In de komende jaren wil ik de fundamenten leggen op basis waarvan we in de toekomst deze vragen kunnen beantwoorden.

1.12. DRIE NIVEAUS VAN BETEKENIS

Over elk van deze soorten betekenis kan de wetenschap drie soorten vragen stellen: vragen die gaan over het macro-niveau van landen en culturen, vragen over het meso-niveau van organisaties, en vragen over het micro-niveau van individuele mensen.

Filantropie is individueel gedrag: het komt tot stand door de keuzes van mensen. In de regel bestuderen we geefgedrag echter vaak op het niveau van huishoudens, waardoor de invloed van de afzonderlijke individuen waarschijnlijk deels wordt onderschat. De keuzes van huishoudens kunnen we beter begrijpen als het resultaat van een onderhandeling tussen de leden van dat huishouden (Andreoni, Brown & Rischall, 2003; Wiepking & Bekkers, 2010; Yörük, 2010). De vraag hoe groot de invloed is van beide partners in het huishouden, en van welke kenmerken die invloed afhankelijk is verdient nog nader onderzoek.

Naast huishoudens en individuen doen ook bedrijven, loterijen en vermogensfondsen aan filantropie. Net zoals bij huishoudens kunnen we het filantropisch gedrag van deze actoren begrijpen als het resultaat van voorkeuren en hulpbronnen van de afzonderlijke individuen die deel uitmaken van deze actoren. Het is mijn indruk dat de keuzes die deze organisaties maken soms in grote mate af hangen van de particuliere belangstelling van degenen die de feitelijke beslissingen nemen over de besteding van de fondsen. Die beslissingen op micro-niveau verdienen nader onderzoek. Ook in onderzoek naar bedrijven vergeten we vaak dat het in feite om beslissingen gaat die een aantal individuen met elkaar nemen. Uit onderzoek naar het sponsorgedrag van bedrijven blijkt soms iets van de invloed van de directeur (De Gilder, 2013), maar doorgaans weinig van de invloed van de medewerkers en van hun onderlinge banden. Hierdoor begrijpen we maar weinig van het gedrag van bedrijven. Het lijkt heel irrationeel wat bedrijven doen en ook erg ad hoc. Er zijn maar weinig bedrijven die een systematisch beleid hebben voor filantropie. Het lijkt soms of bedrijven de afdeling marketing en communicatie pas teksten laten maken over maatschappelijk verantwoord ondernemen nadat de beslissingen al gemaakt zijn. Een manier om dit schijnbaar irrationele gedrag te begrijpen is door de veronderstelling los te laten dat bedrijven de kale winst maximaliseren en te veronderstellen dat het gedrag van bedrijven ook het resultaat kan zijn van de morele keuzes van individuele mensen binnen bedrijven en de onderlinge sociale invloeden die deze individuen op elkaar hebben (Muller, Pfarrer & Little, 2013).

2. DE BESTEMMING VAN FILANTROPIE

2.1. INLEIDING

Hoe groot is de vrijwillige inzet van tijd en geld van Nederlanders en waar gaat die inzet heen? Aan deze beschrijvingsvraag hebben we eerder vanmiddag bij de presentatie van *Geven in Nederland 2013* ruimschoots aandacht besteed. Ik volsta hier met een verwijzing naar de publicatie (Schuyt, Gouwenberg & Bekkers, 2013) voor macro-economische schattingen van de omvang en aard van de filantropische activiteiten in Nederland. We mogen ons gelukkig prijzen dat de Nederlandse overheid de visie heeft dat het meten en analyseren van de vrijwillige bijdragen aan publieke doelen belangrijk is en zij het onderzoek betaalt. Het onderzoek behoort intussen bij de infrastructuur van de filantropische sector in Nederland (convenant Ruimte voor Geven, 21 juni 2011; Teeven, Weekers & Zijlstra, 2011). Het onderzoek vormt ook de motor van het wetenschappelijk onderzoek naar filantropie in Nederland – de metafoor is van Jan Smit (2010). In managementtaal is *Geven in Nederland* (GIN) de ‘core business’ van wat we met de werkgroep Filantropische Studies aan de Vrije Universiteit doen. Ook voor het beantwoorden van verklarende vragen naar de herkomst is het onderzoek van cruciaal belang. Zonder goede beschrijvende gegevens van filantropie kunnen antwoorden op verklaringsvragen hoogst misleidend zijn (Ultee, Arts & Flap, 2003).²²

Het GIN onderzoek laat zien wat filantropie maatschappelijk betekent in Nederland. Waar besteden mensen hun geld en tijd aan? Hoeveel geld en tijd is dat eigenlijk? We schatten dat huishoudens 0,42% van hun budget besteden aan giften aan goededoelenorganisaties en dat Nederlanders 3% van de vrije tijd die overblijft na aftrek van 8 uur slaap en 8 uur werk per dag besteden aan vrijwilligerswerk. Dat is jaarlijks 1,8 miljard euro geefgeld en 1,6 miljard uur vrije tijd aan vrijwilligerswerk.

2.2. MONETAIRE EN MAATSCHAPPELIJKE BETEKENIS

Door de uren en euro's aan filantropie te tellen brengen we de maatschappelijke betekenis op een oppervlakkige manier in beeld. De maatschappelijke betekenis van filantropie is veel meer dan de monetaire betekenis. Het gaat weliswaar om een markt van bij elkaar minstens 5 miljard euro geefgeld, maar dat is nog steeds minder dan 1% van het Bruto Nationaal Product. Ter vergelijking: wat we in Nederland jaarlijks uitgeven aan onze huisdieren is meer dan wat we uitgeven aan goededoelenorganisaties. Toch hebben we in Nederland geen hoogleraar huisdierbestedingen.²³ Evenmin kent Nederland voor zover ik weet hoogleraren die de brood- en beskuitconsumptie in Nederland bestuderen, of een professor voor onderzoek naar uitgaven aan ‘opschik’ zoals het CBS in het budgetonderzoek de categorie uitgaven aan ‘lederwaren, bijouterieën en horloges’ noemt. De uitgaven van huishoudens aan deze categorieën zijn stuk voor stuk groter dan de uitgaven aan collectes en donaties.²⁴ We hebben wel hoogleraren filantropie aan de VU, de Erasmus Universiteit en Nyenrode.²⁵

Om het maatschappelijke belang van vrijwilligerswerk te berekenen is het verleidelijk de economische waarde van vrijwilligerswerk te berekenen. Daarvoor zijn verschillende methoden ontwikkeld, die de hypothetische kosten berekenen van hetzelfde werk betaalde medewerkers dat zouden uitvoeren (Van Baren, Meijs, Roza, Metz & Hoogervorst, 2011). De discussies in deze literatuur gaan vaak over de vraag tegen welk uurtarief de activiteiten van vrijwilligers meetellen.

Vanuit methodologisch perspectief kunnen we grote vraagtekens plaatsen bij de gangbare methoden om de economische waarde van vrijwilligerswerk te bepalen. Als we de gangbare berekeningen gebruiken van de vervangingswaarde overschatten we de economische waarde sterk. Een impliciete veronderstelling in al deze berekeningen is dat betaalde medewerkers het werk ook inderdaad zouden uitvoeren als er geen vrijwilligers beschikbaar zouden zijn. Dat is echter voor het de vrijwilligerswerk niet het geval: als er geen vrijwilligers beschikbaar zouden zijn, zou het werk simpelweg blijven liggen. Dat betekent dat de economische waarde dicht bij nul ligt (Bowman, 2009).

2.3. MONETARISERING ONDERMIJNT DE INTRINSIEKE MOTIVATIE VOOR FILANTROPIE

Dat vrijwilligerswerk in de meeste gevallen geen economische waarde heeft betekent nog niet dat het zinloos is of geen betekenis heeft. Integendeel: de vrijwilliger maakt diensten mogelijk die er in een volledig door monetaire kosten en baten geregeerde samenleving niet waren. En dat is nou juist de maatschappelijke betekenis van vrijwilligerswerk. We moeten er geen economische waarde aan willen hechten. Het lijkt leuk, zoveel miljoen euro. Maar de motivatie om vrijwilligerswerk te doen komt in een ander daglicht te staan als vrijwilligers horen dat zij voor anderen economische waarde opleveren zonder dat zij zelf betaald krijgen. Dat klinkt als 'winst' voor anderen op kosten van vrijwilligers. Vrijwilligers vinden dat niet leuk. De bereidheid onbetaald bloed te geven daalt wanneer bloeddonors horen dat de directie van Sanquin Bloedvoorziening hoge salarissen verdient (Klapwijk, 2011) en dat hun bloed de basis is voor producten die veel geld opleveren op een commerciële markt. Bloed donors zijn überhaupt minder bereid om terug te keren naar de bloedbank als ze voor het geven van bloed betaald krijgen, zo bleek uit een onderzoek in Zweden (Mellström & Johannesson, 2008). We ondermijnen de maatschappelijke betekenis van vrijwilligerswerk door er een economische waarde aan te hangen.

2.4. TRENDS IN DE OMVANG VAN FILANTROPIE

Jarenlang was de groei in de giften aan goeddoelenorganisaties in Nederland groter dan de economische groei. Sinds 2003 is daar de klad in gekomen. Terugkijkend blijkt 2001 het topjaar te zijn geweest waarin 0,55% van de bestedingen van huishoudens bestond uit giften aan goeddoelenorganisaties. In de afgelopen tien jaar is het aandeel van giften op de totale bestedingen van huishoudens met 24% gedaald.

In absolute euro's en zonder inflatiecorrectie is het geefgedrag nog opvallend constant gebleven. We hebben deze constante uit elkaar kunnen rafelen in een dalend bedrag aan giften per jaar afkomstig van een toenemend aantal huishoudens in Nederland. Terugkijkend zien we dat een

deel van de groei in de giften afkomstig is van de toename van het aantal huishoudens. De toetreding tot de filantropische markt in de afgelopen jaren van vele nieuwe organisaties die fondsen zijn gaan werven zorgt ervoor dat er meer concurrentie komt om de donateurs. Deze concurrentie heeft samen met andere ontwikkelingen zoals de invoering van het 'bel-me-niet'-register de kosten van fondsenwerving in de afgelopen jaren verhoogd (Bekkers, 2011a; Bregman, 2013). Deze trends dwingen de goededoelenorganisaties de komende jaren tot meer verantwoording en transparantie. Ik kom daar later op terug (paragraaf 5.2).

2.5. EEN OMSLAGPUNT IN DE FILANTROPIE

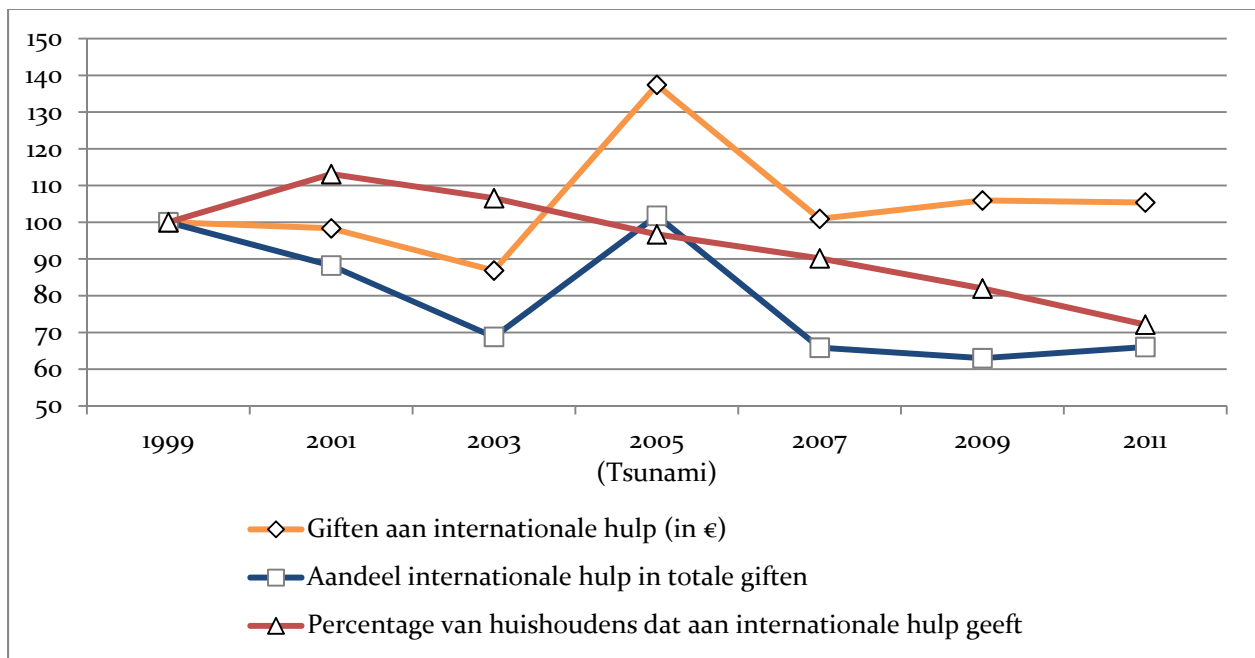
Het is voor mij duidelijk dat we op een soort keerpunt staan in de geschiedenis. Burgers lijken minder belasting te willen betalen dan voorheen. Ze willen een kleinere overheid, en meer directe invloed op wat er met hun belastinggeld gebeurt. Filantropie past goed in dit tijdsgewricht. Mensen zijn best bereid te geven voor goede doelen. 85% van de Nederlanders geeft. Door de economische crisis bezuinigen Nederlanders op hun uitgaven, maar de crisis heeft weinig invloed op de bereidheid tot pro sociaal gedrag. Misschien verschuiven de giften van de *Egelopvang Zoetermeer* naar de lokale voedselbank, maar Nederlanders blijven geven. Het heeft er wel alle schijn van dat we het maximale niveau aan giften en vrijwilligerswerk bereikt is. Of er ook nog een 'altruïstisch surplus' is dat de toenemende maatschappelijke noden kan lenigen valt nog te bezien.²⁶ Ik sluit me aan bij de waarschuwing van Schuyt (2012, p. 118) dat 'ons pleidooi voor filantropie als belangrijke factor in het verzorgingsstaatparadigma mag niet leiden tot een overschatting van de veelbelovende maar toch bescheiden rol die deze sector kan spelen'. Met een beroep op eigen kracht en meer vrijwilligerswerk kunnen we niet alle problemen die de overheid niet meer kan of wil bestrijden oplossen, zo luidt ook de diagnose van UvA hoogleraar Evelien Tonkens (Rotteveel, 2013). Dezelfde diagnose stellen economen (Payne, 1998): 'a severe cut in government funding to nonprofit organisations is not likely, on average, to be made up by donations from private donors'. Uit het nieuwe *Geven in Nederland*-onderzoek komt naar voren dat het percentage Nederlanders dat zegt bereid te zijn meer te gaan geven als de overheid bezuinigt minimaal is. Ook blijkt dat het percentage Nederlanders dat zegt in 2013 meer te gaan geven dan in voorgaande jaren kleiner is dan het percentage dat zegt minder te gaan geven (Bekkers & De Wit, 2013). Het ministerie van Financiën denkt in ieder geval dat alleen al de bezuinigingen op cultuur groter zijn dan de te verwachten compensatie door toenemend geefgedrag.²⁷ We zullen het dus uiteindelijk met minder geld van de overheid moeten doen en zelf meer moeten betalen. Dat dwingt burgers tot keuzes, ook in hun geefgedrag. Over die keuzes hebben we het eerder vandaag gehad op het symposium 'Kiezen om te delen: Filantropie in tijden van economische tegenwind'.

2.6. TRENDS IN DE BESTEMMING VAN FILANTROPIE

Aan de trends in de bestemming van filantropie zien we de prioriteiten van Nederlanders terug. Kerken ontvangen nog steeds het grootste gedeelte van alle giften van huishoudens, maar dit aandeel loopt wel langzaam terug. In 2003 ging 45% van de totale giften van huishoudens naar kerk en levensbeschouwing; in 2011 was dit gedaald naar 40%.

Ook het aandeel van internationale hulp op de totale giften in Nederland is stelselmatig gedaald (zie figuur 3). Deze daling is sterker. Het percentage van de huishoudens dat geeft aan internationale hulp daalde van 69% in 2001 naar 44% in 2011. Het aandeel van internationale hulp in de totale giften van Nederlandse huishoudens daalde van 23% in 1999 naar 15% in 2011. De giften aan de acties voor Tsunami-slachtoffers in het zuidoosten van Azië na Kerst 2004 – minstens €220 miljoen – zijn een eenmalige piek gebleven en hebben deze trend niet kunnen keren. De teleurstellend lage opbrengst van €1,2 miljoen van de recente nationale actie voor vluchtelingen van de burgeroorlog in Syrië past in de neergaande trend.

Figuur 3. Giften aan internationale hulp, 1999-2011 (geïndexeerd, 1999=100)

3. DE KWALITEIT VAN GEGEVENS OVER GEEFGEDRAG

“Methodologie speelt een belangrijke rol in de verdere ontwikkeling van een infrastructuur en het onderzoek dat zich daarbinnen afspeelt”, zo stelde Jan Smit (2010) in zijn oratie. We besteden veel aandacht aan de methodologische kwaliteit van het GIN onderzoek. Elke editie bevat een methodologische verantwoording, waarin we de geldigheid en betrouwbaarheid van onze schattingen bespreken. We doen er alles aan om onze schattingen zo valide en betrouwbaar mogelijk te maken. We staan open voor kritiek omdat we weten dat het onderzoek nog beter kan.

Het ‘Geven in Nederland’ onderzoek is uniek in de wereld omdat het een schatting is van alle bronnen van filantropisch gedrag. De indeling van de bronnen (huishoudens, individuen, bedrijven, loterijen, en fondsen) en de bestemmingen van is gebaseerd op Giving USA (Giving USA, 2012). Er zijn echter belangrijke verschillen. De lijst met doelen die we onderscheiden is in Nederland wat uitgebreider. Daarnaast zijn de schattingen van *Giving USA* niet gebaseerd op eigen onderzoek. Het zijn uitkomsten van een econometrisch simulatiemodel met cijfers uit secundaire bronnen. In feite ‘voorspelt’ *Giving USA* het geefgedrag in het afgelopen jaar aan de hand van data over economische groei, de beurskoersen, en informatie uit jaarverslagen van grote vermogensfondsen. In Nederland doen we zelf onderzoek onder huishoudens, bedrijven en fondsen, en vullen we deze gegevens aan met administratieve gegevens over bijdragen door loterijen en vermogensfondsen. In het Verenigd Koninkrijk is veel onderzoek naar filantropie door huishoudens (zie bijvoorbeeld CAF, 2012), maar ontbreekt een totaaloverzicht van alle bronnen. Sinds kort is er ook nationaal onderzoek naar filantropie in andere Europese landen, zoals in Vlaanderen (Carton, Gijselinckx & Hustinx, 2012) en Oostenrijk (Neumayr & Schober, 2012).²⁸ Sinds 2008 hebben we Europese onderzoekers op het terrein van filantropie in het European Research Network on Philanthropy (ERNOP) verenigd. We hebben nog een lange weg te gaan naar een ‘*Giving Europe*’, maar de eerste stappen zijn gezet.

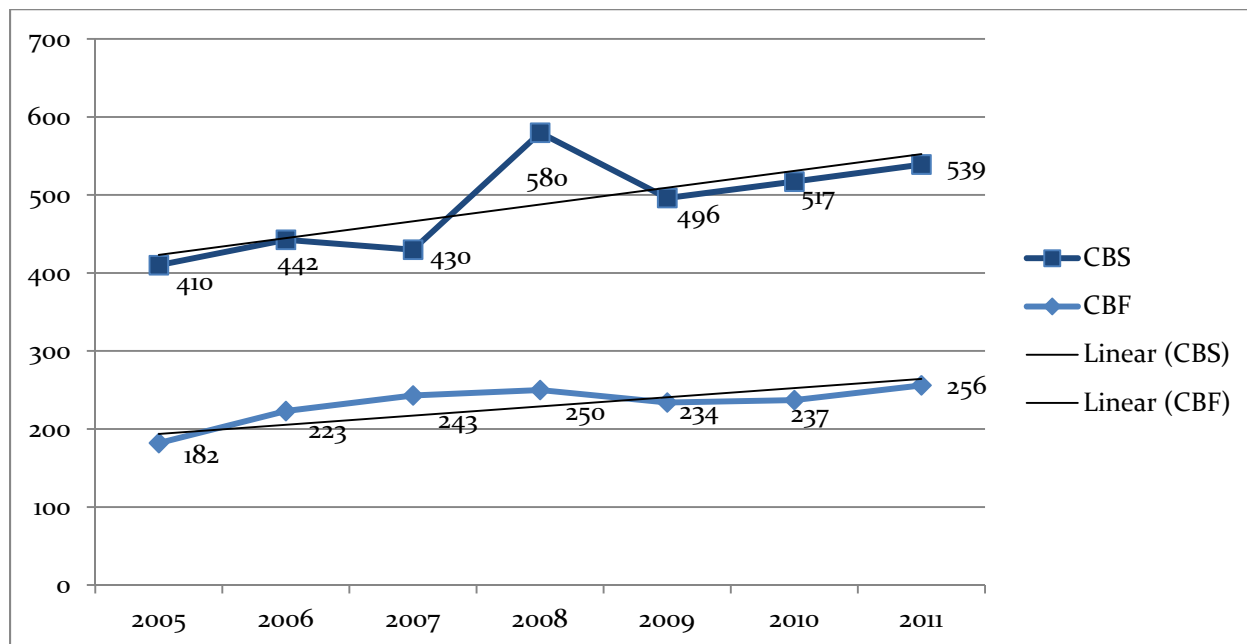
3.1. DEKKING VAN VERMOGENSFONDSEN EN NALATENSCHAPPEN: WITTE VLEKKEN

We streven in *Geven in Nederland* naar een volledige dekking van het verschijnsel filantropie. We weten vrij zeker dat we de bestedingen van vermogensfondsen onderschatten, maar hoe groot die onderschatting is hebben we niet eerder goed onderzocht. Wellicht dat we door de invoering van het register voor Algemeen Nut Beogende Instellingen (ANBI's) hier in de toekomst meer zicht op krijgen. Ook ons zicht op nalatenschappen is beperkt, omdat lang niet alle goededoelenorganisaties de nalatenschappen die ze ontvangen aan het CBF melden. Gegevens over nalatenschappen van het CBS zijn slechts tot 2009 beschikbaar en worden elk jaar minder informatief omdat algemeen nut beogende instelling sinds 1 januari 2006 mede door de invloed van Johan Cruijff (Grotenhuis, 2005) geen successiebelasting meer verschuldigd zijn. Dit is goed voor de ontvangende organisaties, maar beperkt het zicht op de totale waarde van nalatenschappen. We hopen in de toekomst in samenwerking met Frits Salomons van de afdeling Notarieel en Fiscaal Recht hier aan de VU en de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie onderzoek te doen naar nalatenschappen.

3.2. DE GOUDEN EEUW VAN DE FILANTROPIE

Door de groei van vermogens in Nederland en de te verwachten sterfte van babyboomers zal de waarde van nalatenschappen voor ANBI's in de komende decennia sterk toenemen. Hoewel de gegevensbronnen over nalatenschappen niet volledig zijn wil ik u toch een voorlopige schatting laten zien van de vermogensoverdrachten die in Nederland in de komende 30 jaar zullen plaatsvinden.

Figuur 4. Waarde van nalatenschappen aan goederdoelenorganisaties (2005-2011)²⁹

Figuur 4 toont de waarde van nalatenschappen aan goederdoelenorganisaties (in miljoenen €) volgens gegevens van het CBS en van het CBF. De schattingen van het CBF liggen flink lager omdat het CBF lang niet alle nalatenschappen registreert.³⁰ Ook zijn trendlijnen weergegeven die redelijk dicht de geobserveerde waarden benaderen.

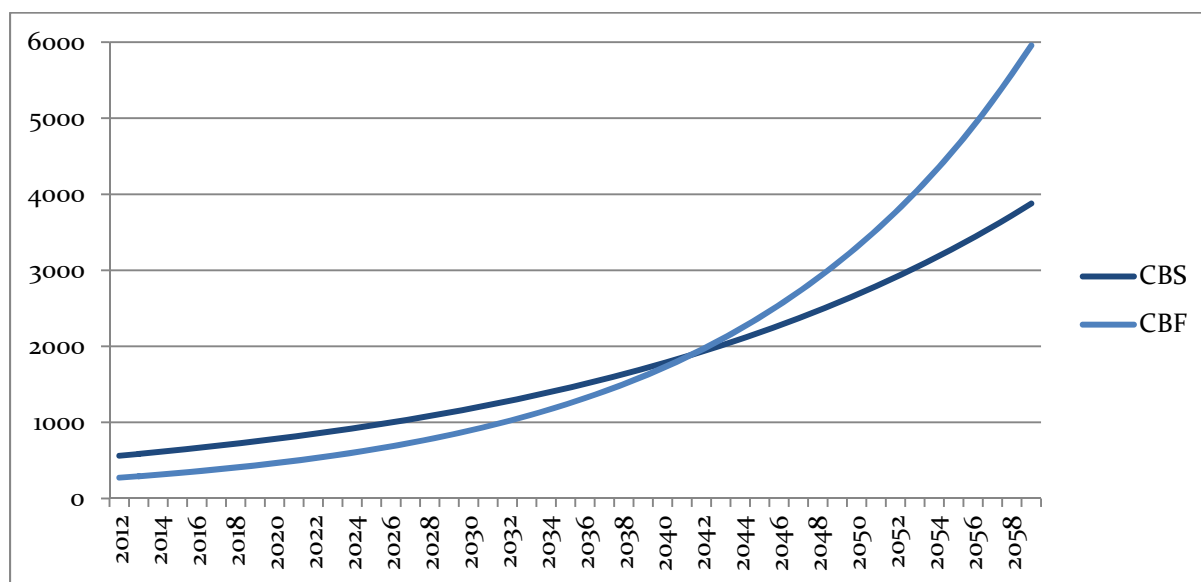
Op basis van de cijfers in figuur 4 en aanvullende cijfers van het CBS over de sterfte³¹ en de waarde van vermogens heb ik een schatting gemaakt van de waarde van nalatenschappen die in de komende decennia jaarlijks aan ANBI's ten goede zullen komen. Figuur 5 geeft de schattingen weer.

Om ons niet rijk te rekenen zijn de veronderstellingen in deze schattingen redelijk conservatief gehouden.³² De totale waarde van nalatenschappen voor rechtspersonen algemeen nut nam volgens de CBS cijfers toe met gemiddeld 4,2% per jaar. Dit is lager dan de toename van de nalatenschappen in de cijfers van het CBF, die 6,8% per jaar bedraagt. Ondanks de wat conservatieve veronderstellingen laat figuur 5 een fikse toename zien van de jaarlijkse waarde van nalatenschappen. In 2026 overschrijdt de voorspelling op basis van de CBS data de 1 miljard euro; in de CBF cijfers gebeurt dat in 2032. Over de gehele periode van 2012 tot 2059 gerekend verwacht

ik op basis van de CBS cijfers een vermogensoverdracht aan goededoelenorganisaties van €86 miljard.

Ik zeg er meteen bij: dit is koffiedik kijken op grond van trends in het verleden, en rendementen behaald in het verleden bieden geen garantie voor de toekomst. Als de komende jaren de kinderen van vermogende ouderen massaal werkloos worden, als de zorgkosten exploderen, en als de hoogte van pensioenen verder daalt zal de €86 miljard ook heel wat minder worden. Maar aan de andere kant: als we de komende jaren de weg terugvinden naar groei en de crisis op de huizenmarkt voorbij gaat kan het ook zomaar meer worden.

Figuur 5. Waarde van nalatenschappen aan goededoelenorganisaties per jaar (2012-2059)

Hoe dan ook: in afwachting van de ‘Gouden Eeuw’ van de filantropie zijn veel fondsenwervende organisaties begonnen met het werven van nalatenschappen. De belangrijkste factor in de versnelling van de waarde van nalatenschappen is overigens de toename van de sterfte. De nalatenschappen die de komende decennia aan ANBI’s ten goede komen zullen de maatschappelijke betekenis van filantropie vergroten.

3.3. DE DEKKING VAN HUISHOUDENS: HEBBEN WE IEDEREEN WEL GOED IN BEELD?

We hebben de afgelopen jaren in *Geven in Nederland* naast gegevens over een steekproef van Nederlandse huishoudens ook gegevens verzameld over specifieke groepen huishoudens: allochtone en vermogende Nederlanders. Dit zijn groepen die moeilijk te bereiken zijn met reguliere veldwerkprocedures en daarom in de regel onder vertegenwoordigd zijn in bevolkingsonderzoek. We kunnen deze groepen echter niet langer negeren omdat dat systematische fouten zou opleveren in de schattingen van de totale filantropie (Wilhelm, 2007). Dit geldt in het bijzonder voor drie groepen:

1. *Nederlanders van niet-Nederlandse herkomst* maken een steeds groter deel van de bevolking uit. Inmiddels is naar schatting een kwart van alle giften van huishoudens van allochtone huishoudens afkomstig. Hoewel we de giften van allochtone Nederlanders nu enigszins kunnen schatten, blijven er blinde vlekken. Het gebruik van een zogenaamde sneeuwbalsteekproef met quota (zie de methodologische verantwoording in Schuyt, Gouwenberg & Bekkers, 2013) is problematisch voor het maken van generalisaties. We nemen alleen giften van Turkse, Marokkaanse, Surinaamse en Arubaans-Antilliaanse Nederlanders waar, en niet de giften van andere groepen niet-westerse allochtonen. En we weten niets van westerse allochtonen: Nederland telt groeiende groepen arbeidsmigranten uit het voormalige Oostblok. Hoe zit het met hun maatschappelijke betrokkenheid? Dit is een interessante vraag voor toekomstig onderzoek.
2. *Vermogende Nederlanders* zijn verantwoordelijk voor een buitenproportioneel groot deel van alle filantropie in Nederland. Sinds 2010 meten we het geefgedrag van vermogende Nederlanders in een apart onderzoek in samenwerking met Jos van Hezewijk van Elite Research (Boonstoppel & Wiepking, 2012). Door het beschikbaar komen van aanvullende cijfers van het CBS verwachten we in de volgende editie van Geven in Nederland de schattingen te kunnen integreren in de totaalbedragen.
3. *Christelijke Nederlanders* zijn eveneens verantwoordelijk voor een buitenproportioneel groot deel van alle filantropie in Nederland. In de eerste editie van de Geven in Nederland Panel Studie hebben we deze groep daarom met opzet oververtegenwoordigd (Bekkers & Boonstoppel, 2010). In het Christelijk Charitatief Peil onderzoek (Kaski, 2011) zijn uitsluitend Christelijke Nederlanders onderzocht.

3.4. SELECTIVITEIT IN DEELNAME AAN ONDERZOEK?

Een zorg die we hebben bij de gegevensverzameling onder huishoudens in Nederland via internet is de mogelijk selectieve deelname aan het onderzoek. Gelukkig heeft vrijwel iedereen in Nederland toegang tot internet. Alleen onder respondenten van 75 jaar en ouder is deelname aan het onderzoek waarschijnlijk selectief, gezien hun lagere niveau van internetgebruik (Van Ingen, De Haan & Duimel, 2007).

Een andere zorg is de mogelijk selectieve deelname aan het onderzoek op grond van de bereidheid tot pro sociaal gedrag. Het invullen van een vragenlijst is tenslotte een bijdrage aan de wetenschap, kennis over de samenleving. Net zoals deelnemers aan experimenten in de psychologie meestal geen doorsnee mensen zijn (Rosenthal, 1965; Rosnow & Rosenthal, 1976; Henrich, Heine & Norenzayan, 2010) zouden respondenten in enquêtes niet representatief kunnen zijn voor de bevolking (Abraham, Helms & Presser, 2009). Dat TNS/NIPO de respondenten redelijk betaalt maakt deze selectiviteit waarschijnlijk minder. Binnen de groep GIN respondenten zijn verschillen in de bereidheid om zonder vergoeding mee te werken aan wetenschappelijk onderzoek. Inderdaad blijkt dat respondenten die vaker vragenlijsten invullen zonder dat ze daarvoor een vergoeding krijgen vaker vrijwilligerswerk doen en meer geven aan goedbedoelenorganisaties. De vertekening die hierdoor optreedt is echter vrij gering (Bekkers, 2009a).

We gebruiken de beloning die TNS/NIPO betaalt aan respondenten ook om experimenteel onderzoek te doen naar geefgedrag. De respondenten in het onderzoek onder huishoudens krijgen de mogelijkheid de beloning voor het invullen van de vragenlijst weer weg te geven. Deze keuze schept een aardige parallel met het dictators spel uit de economie waarin deelnemers beslissen over de verdeling van een bedrag van \$10 tussen henzelf en een anonieme andere deelnemer (Bekkers, 2007). In de versie van dit spel waarin de deelnemers eerst het speelgeld verdienen met een quiz geven zij een stuk minder dan in de originele versie waarin de deelnemers de \$10 zonder er moeite voor te hoeven doen in de schoot geworpen krijgen (Cherry, Frykblom & Shogren, 2002). Ook onze Geven in Nederland-respondenten geven in de regel hun beloning niet weg (Bekkers, 2007).

3.5. DE VALIDITEIT VAN ZELFRAPPORTAGES OVER GEEFGEDRAG: KLOPT HET WAT MENSEN BEWEREN?

Een vaak gestelde vraag is of mensen hun geefgedrag niet flink overdrijven als ze er in een enquête vragen over krijgen. Het zou kunnen dat we het totale volume aan filantropie overschatten omdat het sociaal wenselijk gedrag is. We hebben tot nu toe twee soorten controles uitgevoerd om in kaart te brengen hoe groot dit probleem eigenlijk is. Dit zijn vergelijkingen van gegevens over geefgedrag zoals verstrekt door respondenten in GIN met bedragen die zijn ontvangen door goededoelenorganisaties.

1. De gemiddelde giften van leden van de RK-Kerk en de PKN in de actie Kerkbalans liggen volgens de rapportages van de kerken hoger dan de giften die de respondenten in GIN rapporteren. Dit betekent dat we giften aan kerken *onderschatten*, en niet overschat.
2. De giften van donateurs van KWF die ook aan de 2004 meting van GINPS deelnamen liggen in werkelijkheid 9% lager dan zij rapporteren (Bekkers & Wiepking, 2011c). De overschatting van donateurs die een bedrag noemden was nog hoger (31%), maar aan de andere kant vergat 26% van de donateurs de giften op te geven. De onderschatting zat vooral onder kerkelijke respondenten. De correlatie tussen de gerapporteerde en ontvangen bedragen is echter zeer hoog (0.85).³³

Een indirecte controle op de validiteit van zelfrapportages over geefgedrag ontstaat door een vergelijking van de factoren die samen hangen met het weggeven van de beloning die de GIN respondenten krijgen als vergoeding voor het invullen van de vragenlijst en hun gerapporteerde geefgedrag. Dat blijken in grote lijnen dezelfde factoren te zijn (Bekkers, 2007). Dit maakt het weggeven van de beloning tot een valide meting van geefgedrag.³⁴

In het onderzoek naar filantropie door bedrijven komen we soms extreem hoge waarden tegen – één enkel bedrijf dat per jaar honderdduizenden of zelfs miljoenen euro's doneert. Door de weging die we toepassen om de gegevens te generaliseren naar de gehele bevolking van bedrijven krijgen deze uitschieters soms nog eens extra veel invloed op de totaalbedragen. Hierdoor fluctueren de cijfers over bedrijven flink van jaar tot jaar. De fluctuatie roept de vraag op hoe betrouwbaar de cijfers over bedrijven zijn. Dankzij de inzet van Dick de Gilder zijn in de nieuwste editie van Geven in Nederland dubbeltellingen van giften door bedrijven die dezelfde bedragen bij

sponsoring hadden ingevuld eruit gehaald. Ook konden we dit keer nagaan wat de namen waren van de ondervraagde bedrijven en bleek dat er één respondent de vragenlijst ingevuld had namens een organisatie zonder winstoogmerk. Deze respondent is niet meegenomen in de schattingen.

3.6. DE LONGITUDINALE OPZET VAN DE GEVEN IN NEDERLAND PANEL STUDIE

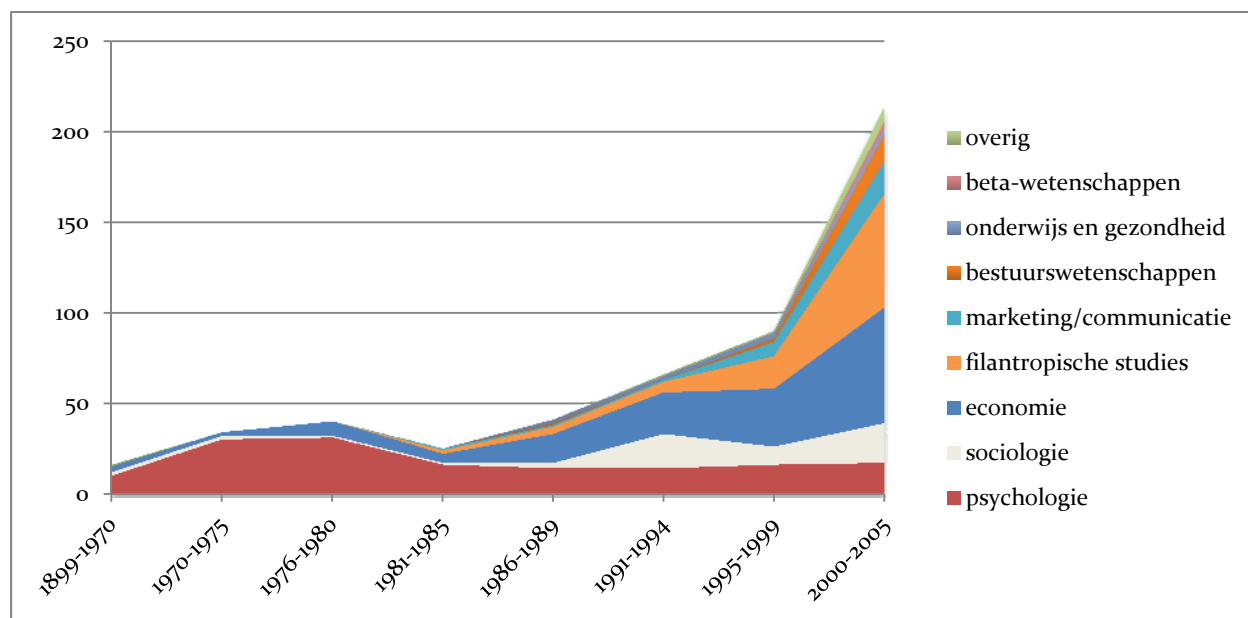
Een uniek aspect van *Geven in Nederland* is de longitudinale opzet van de Geven in Nederland Panel Studie (GINPS) onder huishoudens.³⁵ We vragen telkens zoveel mogelijk dezelfde huishoudens de vragenlijst in te vullen. Hierdoor is het mogelijk vragen te beantwoorden over veranderingen in het vrijwilligerswerk en het geefgedrag als de omstandigheden voor huishoudens en bedrijven veranderen, op dezelfde manier als in onderzoek naar criminele carrières (Nieuwebeerta, 2007). Hoe verandert het geefgedrag en de deelname aan vrijwilligerswerk als mensen ouder worden, de kerk verlaten, het ouderlijk huis verlaten, een universitaire opleiding afronden, gaan werken, trouwen, kinderen krijgen, scheiden, vrijwilligerswerk gaan doen of daar juist mee ophouden, met pensioen gaan, en op latere leeftijd religieuzer worden? Uit dwarsdoorsnedenonderzoek op één moment in de tijd (Van Lange, De Bruin, Otten & Joireman, 1997) en uit retrospectief onderzoek (Ruiter & Bekkers, 2008) komt naar voren dat prosociaal gedrag sterk kan variëren met de leeftijd. Ook uit de GINPS data komt dit naar voren en kunnen we de vraag stellen in hoeverre leeftijdsverschillen te wijten zijn aan de invloed van periode-effecten, cohorteffecten, of levensloopeffecten (Boonstoppel, 2010). In eerder dwarsdoorsnedenonderzoek was het niet mogelijk om deze invloeden uit elkaar te halen (Bekkers, 2003). Omdat de GINPS nu een periode van 10 jaar bestrijkt (2002-2012) kunnen we er informatieve analyses mee doen naar de maatschappelijke herkomst en de effecten van filantropie. Ik zal in hoofdstuk 5 over de maatschappelijke effecten van filantropie enkele resultaten van deze analyses laten zien. De resultaten van longitudinale analyses van de maatschappelijke herkomst van filantropie zal ik in toekomstig onderzoek rapporteren.

4. DE HERKOMST VAN FILANTROPIE

4.1. DE FRAGMENTATIE VAN KENNIS OVER DE HERKOMST VAN FILANTROPIE

De vraag waarom mensen zich inzetten voor anderen is klassiek in de economie (Smith, 1759) en de sociologie (Comte, 1852). Sinds de jaren '80 is met name in de Verenigde Staten een multidisciplinair vakgebied ontstaan, Filantropische Studies genoemd, waarin niet alleen de achtergronden maar ook de effecten van filantropisch gedrag en nonprofit organisaties aandacht krijgen (Katz, 1999). Er is veel wetenschappelijk onderzoek naar de maatschappelijke herkomst van filantropie in vele wetenschappelijke disciplines, variërend van antropologie, biologie, bedrijfskunde, bestuurswetenschappen, communicatiewetenschap, economie, marketing, neuropsychologie, politicologie, sociale psychologie en sociologie.³⁶ Naar schatting van David Horton Smith zijn er momenteel wereldwijd minstens 8.000 wetenschappers bezig met onderzoek op het terrein van nonprofit organisaties. Het aantal publicaties waarin verslag wordt gedaan van empirisch onderzoek naar geefgedrag nam met meer dan een factor 5 toe van 1974 tot 2005 (Bekkers & Dursun, 2013). Sinds de jaren '70 is een sterke toename te zien in het aantal empirische studies naar geefgedrag en vond een flinke verspreiding van kennis plaats over verschillende disciplines (zie figuur 6).

Figuur 6. Aantal publicaties per jaar over filantropie in verschillende wetenschappen (1899-2005)

Het vakgebied Filantropische Studies is inherent multidisciplinair omdat het een maatschappelijk domein als object heeft. De verklaring van gedrag binnen dit domein vereist toepassing en integratie van kennis uit diverse disciplines, die elk een aspect van het gedrag belichten. In de sociologie wordt de spreiding van filantropisch gedrag over sociale groepen bestudeerd (Kraaykamp, 1996; Van Ingen & Dekker, 2011) en worden sociale condities op macro-niveau in kaart gebracht die filantropisch gedrag bevorderen en belemmeren (Rotolo & Wilson, 2011;

Scheepers, Te Grotenhuis & Gelissen, 2002). Economen proberen de prijsgevoeligheid van filantropisch gedrag vast te stellen en de mate waarin filantropisch gedrag afhangt van het niveau van overheidsfinanciering (Andreoni, 2001). In de sociale psychologie is onderzoek gedaan naar persoonlijkheidskenmerken die samenhangen met prosociaal gedrag (Van Lange et al., 2007) en worden met experimenten condities geïdentificeerd die prosociaal gedrag uitlokken of blokkeren (Batson, 1991; Dovidio, Pilliavin, Schroeder & Penner, 2006). Gedragsgenетиci hebben de mate van erfelijkheid van prosociaal gedrag bepaald (Koenig et al., 2005) en zoeken momenteel naar specifieke genen die samenhangen met prosociaal gedrag (zie bijvoorbeeld Israel et al., 2009; Poulin, Holman, & Buffone, 2012). In de bestuurskunde staan niet zozeer de bronnen van filantropie centraal, maar worden voornamelijk vragen gesteld over de manier waarop maatschappelijke organisaties bestuurd zouden moeten worden. In aansluiting op het werk dat op dit terrein wordt gedaan door collega's van het Kenniscentrum Maatschappelijke Organisaties kan de empirische vraag gesteld worden of beter bestuur ook tot meer betrokken vrijwilligers en donateurs leidt. Nieuw onderzoek naar deze en verwante vragen draagt bij aan kennis op een nog vrijwel onontgonnen terrein. In de politicologie worden zowel op het individuele niveau (Dawes, Loewen & Fowler, 2011) als op het macro-niveau politieke factoren in verband gebracht met filantropie, zoals het type welvaartsstaat (Van Ingen & Van der Meer, 2011).

Terwijl in vele vakgebieden de kennis over prosociaal gedrag en in het bijzonder de filantropie toeneemt, ontbreekt in de regel het zicht op kennis in andere vakgebieden. In het meeste onderzoek wordt volstrekt voorbij gegaan aan de invloed van factoren die niet tot het traditionele domein van de eigen discipline behoren. Het schaarse onderzoek dat de perspectieven combineert laat echter zien dat de invloed van sociale condities, prikkels, persoonlijkheid, en genen al snel fouten bevat wanneer andere invloeden niet worden meegerekend (Atkins, Hart & Donnelly, 2005; Matsuba, Hart & Atkins, 2007; Okun, Pugliese & Rook, 2007). Dat is doorgaans een overschatting. Daarnaast kunnen de verbanden van factoren die in verschillende disciplines worden bestudeerd door elkaar worden beïnvloed.

4.2. DRIE SOCIALE ASPECTEN VAN PROSOCIAAL GEDRAG

Wat weten we uit deze grote en groeiende hoeveelheid studies over de maatschappelijke herkomst van filantropie? Ik onderscheid drie sociale aspecten van prosociaal gedrag die tezamen de maatschappelijke herkomst van filantropie vormen. Dit zijn:

1. De sociale groepen waarvan mensen onderdeel zijn;
2. De sociale situaties waarin mensen verkeren;
3. De voorkeuren van mensen in sociale situaties waarin wederzijdse afhankelijkheid bestaat.

De vragen over het eerste aspect kunnen we reduceren tot de vraag 'Wie geeft (meer)?' Het in kaart brengen van verschillen tussen sociale groepen is maatschappelijk relevant en kan aanknopingspunten bieden voor beleid van de overheid, van maatschappelijke organisaties die met vrijwilligers werken en van fondsenwervende instellingen. De verschillen tussen groepen kunnen we met theorieën uit de sociale wetenschappen verklaren. De verklaringen van deze

verschillen tussen groepen zijn gebaseerd op veronderstellingen over de verschillen in het tweede en derde sociale aspect van filantropie: de omstandigheden en de voorkeuren van mensen.

4.3. VERSCHILLEN IN FILANTROPISCH GEDRAG TUSSEN SOCIALE GROEPEN

De mate waarin mensen prosociaal gedrag en in het bijzonder filantropisch gedrag vertonen hangt sterk samen met de sociale groepen waartoe zij behoren. Wanneer we een willekeurig persoon uit de bevolking kiezen en weten tot welke sociale groepen deze persoon behoort, kunnen we het filantropisch gedrag dat deze persoon vertoont al vrij goed voorspellen. We zien in Nederland vrij grote verschillen tussen sociale groepen in het filantropisch gedrag dat de leden van deze groepen vertonen (Bekkers & De Wit, 2013). Ook uit onderzoek in het buitenland komen deze verschillen naar voren (Bekkers & Wiepking, 2011; Wiepking & Bekkers, 2012). In tabel 1 onderscheid ik drie niveaus van verklaringen van verschillen in filantropisch gedrag tussen sociale groepen: verklaringen op individueel of micro-niveau, op groepsniveau of meso-niveau, en op het macro-niveau van samenlevingen. Ik bespreek deze verklaringen nu van onder naar boven.

4.3.1. MICRO-VERKLARINGEN DOOR INDIVIDUELE HULPBRONNEN: MENSELIJK EN SOCIAAL KAPITAAL

In welke groepen vinden we het meeste filantropische gedrag? Het wetenschappelijk onderzoek naar deze vraag gaat ervan uit dat sociale groepen bestaan uit leden die ieder voor zich over bepaalde middelen beschikken waarmee zij hun doelen proberen te bereiken. Deze middelen heten in veel onderzoek 'hulpbronnen'. Vaak delen onderzoekers ze in drie categorieën in: menselijk kapitaal, sociaal kapitaal en cultureel kapitaal (Bourdieu, 1986). Over deze indeling bestaat veel onenigheid; zo wordt het begrip 'cultuur' en cultureel kapitaal zowel in theorie als in onderzoek zeer verschillend ingevuld (De Graaf, 2002). Ook over het begrip sociaal kapitaal bestaat onenigheid (Putnam, 2000; Lin, 2001). Over het verband tussen prosociaal gedrag en menselijk en sociaal kapitaal is minder onenigheid. De literatuur laat duidelijk zien dat het menselijk en sociaal kapitaal dat mensen uit verschillende sociale groepen sterk samenhangt met hun filantropische gedrag (Wilson & Musick, 1997; Wilson, 2000; Bekkers, 2006a; Musick & Wilson, 2008; Wiepking & Maas, 2009). De hulpbronnen die positief samenhangen met succes op de betaalde arbeidsmarkt hangen in de regel ook positief samen met de mate van filantropisch gedrag. Vandaag bespreek ik drie categorieën sociale groepen die onderling verschillen in de mate en de aard van filantropisch gedrag. Dit zijn opleidingsgroepen, inkomens- en vermogensgroepen, en religieuze groepen.³⁷

4.3.1.1. OPLEIDINGSGROEPEN

Een van de meest gevonden verbanden in onderzoek naar formeel prosociaal gedrag is een positieve relatie met het opleidingsniveau (Bekkers & Wiepking, 2011b).³⁸ Recent is in de sociale psychologie de aandacht voor het opleidingsniveau als indicator voor sociaaleconomische klasse toegenomen door een artikel dat een lager niveau van prosociaal gedrag laten zien onder leden van de hogere klassen in de Verenigde Staten (Piff, Kraus, Côté, Cheng & Keltner, 2010). Dit ene artikel is echter een uitzondering op de lange lijst met studies die een positief verband tussen het

opleidingsniveau en formeel prosociaal gedrag laten zien.³⁹ Hoe komt het dat mensen die een hoger opleidingsniveau hebben behaald vaker vrijwilligerswerk doen, meer geld geven aan goededoelenorganisaties, vaker bloed geven en hun organen doneren? Van 2005 tot 2009 mocht ik met een ‘Veni’-beurs van NWO⁴⁰ onderzoek doen om deze vraag te beantwoorden. Ik geef hier in een notendop het resultaat weer en benoem vervolgens de nog openstaande vragen.

Een eerste conclusie van het ‘Veni’-onderzoek is dat een deel van het verband tussen geefgedrag en het opleidingsniveau een artefact is van de methoden waarmee veel onderzoek wordt gedaan. Dit blijkt uit twee bevindingen.

De eerste bevinding is dat onderzoek naar geefgedrag met de uitgebreidere GIN vragenlijst kleinere verschillen laat zien tussen hoger en lager opgeleide Nederlanders dan onderzoek met een korte vragenlijst, zoals wanneer respondenten slechts twee vragen beantwoorden over het geefgedrag in het afgelopen jaar (Bekkers & Wiepking, 2006). Dit komt waarschijnlijk doordat lager opgeleiden een deel van hun geefgedrag vergeten te noemen in een korte vragenlijst. Toch blijft er een flink verschil over tussen hoger en lager opgeleiden in het geefgedrag en overigens ook in het vrijwilligerswerk als we respondenten veel vragen voorleggen over manieren van geven in het afgelopen jaar en ze een meer volledig beeld geven van hun geefgedrag.

De tweede bevinding is afkomstig uit het onderzoek naar giften aan KWF Kankerbestrijding dat ik hierboven al heb genoemd (Bekkers & Wiepking, 2011c). Het verschil in het geefgedrag aan KWF Kankerbestrijding tussen hoger en lager opgeleiden is groter als we de zelfgerapporteerde giften analyseren dan wanneer we de daadwerkelijk binnengekomen bedragen analyseren. De hoger opgeleiden respondenten die ook in de database van KWF Kankerbestrijding voorkwamen zeiden hogere bedragen te hebben gegeven dan ze daadwerkelijk hadden gegeven. Deze overschatting was groter dan onder lager opgeleiden.

Hoewel de verschillen tussen lager en hoger opgeleiden in werkelijkheid dus waarschijnlijk kleiner zijn dan zij lijken in enquêtegegevens, zijn ze er wel. Dit blijkt uit twee bevindingen uit onderzoek waarin geefgedrag geobserveerd is. De eerste bevinding is dat hoger opgeleiden ook volgens de database van KWF Kankerbestrijding grotere bedragen geven dan lager opgeleiden (Bekkers & Wiepking, 2011c). De tweede bevinding is dat hoger opgeleiden vaker de beloning voor het invullen van de vragenlijst weggeven dan lager opgeleiden (Bekkers, 2007). Ook in een experiment onder middelbare scholieren komt dit naar voren: VWO- en gymnasiumleerlingen geven vaker een waardebon van €10 weg aan een goed doel dan VMBO-scholieren (Bekkers, 2011c).

De tweede conclusie uit het ‘Veni’-onderzoek is dat verschillen in filantropisch gedrag tussen hoger en lagere opleidingsgroepen al op jonge leeftijd te zien zijn. Dit blijkt uit drie verschillende analyses.

Ten eerste laat het zojuist genoemde onderzoek onder middelbare schoolleerlingen laat zien dat jongeren die op hogere schooltypen onderwijs volgen maar hun opleiding nog niet hebben afgesloten al meer aan vrijwilligerswerk en geefgedrag doen dan jongeren op lagere schooltypen (Bekkers, Spenklink, Ooms & Immerzeel, 2009).

Een tweede fascinerende bevinding is dat Nederlanders die in het jaar 2000 een hoger opleidingsniveau hadden bereikt al op 15-jarige leeftijd vaker lid bleken te zijn van verenigingen en ook al vaker vrijwilligerswerk deden dan Nederlanders die uiteindelijk op een lager opleidingsniveau uitkwamen (Bekkers & Ruiters, 2008). Deze bevinding laat zien dat de verschillen in pro sociaal gedrag niet het resultaat zijn van verschillen in het bereikte onderwijsniveau – een gevolg kan immers niet optreden voordat de oorzaak zich heeft voorgedaan. Een interpretatie van deze bevinding is dat persoonlijke eigenschappen die succes brengen in het onderwijs ook samengaan met meer maatschappelijke betrokkenheid.⁴¹ Dit zouden persoonlijke eigenschappen kunnen zijn die betrekkelijk stabiel zijn over de levensloop, zoals cognitieve competenties, emotionele stabiliteit, extravertie en openheid voor nieuwe ervaringen. Deze eigenschappen hangen ook samen met geefgedrag en vrijwilligerswerk (Bekkers, 2006a; James, 2011).

Een derde analyse betreft gegevens uit de Wisconsin Longitudinal Study, een steekproef uit 1957 van oorspronkelijk 10.000 high school seniors uit de Amerikaanse staat Wisconsin. De WLS onderzoekers volgen deze mensen tot op de dag van vandaag met enquêtes, waarin ook zijn opgenomen over deelname aan verenigingen en vrijwilligerswerk. Uit deze gegevens blijkt dat het IQ zoals gemeten in 1957 een sterk voorspellende waarde heeft voor het niveau van maatschappelijke betrokkenheid in 1975, 1992 en 2003. Hoe hoger het IQ op 17-jarige leeftijd, hoe groter de maatschappelijke betrokkenheid op latere leeftijd. De meer maatschappelijk betrokken respondenten scoorden ook hoger op extravertie en openheid voor nieuwe ervaringen (gemeten in het jaar 1992).⁴²

Mijn interpretatie van deze bevindingen is dat een deel van het verband tussen het opleidingsniveau en de mate van maatschappelijke betrokkenheid tot stand komt door de persoonlijke eigenschappen van individuele burgers. Het zijn niet de scholen of het hoger onderwijs die de maatschappelijke betrokkenheid stimuleren; het onderwijs selecteert op kwaliteiten die mensen ook tot pro sociaal gedrag brengen. Uit het Nederlandse onderzoek onder middelbare schoolleerlingen bleek dat de maatschappelijke stage de verschillen in burgerschap tussen leerlingen op lagere en hogere schooltypen alleen maar versterkte (Bekkers, Spenklink, Ooms & Immerzeel, 2009).

Om de externe causale invloed van het onderwijs op pro sociaal gedrag te bepalen zouden we in een ideale onderzoeksopzet een hoger niveau van opleiding geven aan de ene persoon dan aan de andere, terwijl die personen verder helemaal hetzelfde zijn. Dit ligt buiten onze mogelijkheden als onderzoekers. Het dichtste in de buurt bij de ideale opzet komt een onderzoek dat gebruik maakt van een ‘natuurlijk experiment’: de eeneiige tweeling. Zij delen 100% van het erfelijk materiaal en zijn dus wat betreft DNA exacte kopieën van elkaar.⁴³ Toch verschillen eeneiige tweelingen van

elkaar, en soms ook wat betreft hun opleidingsniveau. Als het genoten onderwijs een positieve invloed heeft op filantropie zou de hoger opgeleide tweeling van een tweelingpaar vaker vrijwilligerswerk moeten doen dan de lager opgeleide tweeling.

Er is tot nu toe één onderzoek waarin het effect van opleiding op prosociaal gedrag met gegevens van tweelingen is onderzocht. Dit is een studie onder een klein aantal tweelingen uit Nieuw-Zeeland (Gibson, 2001). Ook uit dit onderzoek blijkt dat onder tweelingen hoger opgeleiden meer vrijwilligerswerk doen dan lager opgeleide tweelingen. Het onderzoek laat echter ook zien dat binnen hetzelfde tweelingpaar de hoger opgeleide tweeling in de regel *minder* vrijwilligerswerk doet dan de lager opgeleide. Dit zou betekenen dat het onderwijs selecteert op kwaliteiten die samenhangen met vrijwilligerswerk, maar dat het externe effect van opleiding op vrijwilligerswerk negatief is in plaats van positief.

Onderzoek naar criminaliteit in Australië (Webbink, Koning, Vujić & Martin, 2008) laat zien dat de hoger opgeleide tweeling uit een eenzijdig tweelingpaar inderdaad minder criminaliteit vertoont. Het verschil tussen de tweelingen binnen een paar is echter veel kleiner dan het verschil tussen hoger opgeleide en lager opgeleide tweelingen als we ze allemaal tegelijk analyseren. Het Australische tweelingregister bevat echter geen gegevens over prosociaal gedrag.

Graag werk ik de komende jaren op basis van gegevens van het Nederlands Tweelingen Register (NTR) hier aan de VU aan onderzoek naar het verband tussen het opleidingsniveau en prosociaal gedrag onder tweelingen. Het NTR bevat weinig gegevens over prosociaal gedrag; er is tot nu toe maar één enkele vraag gesteld over vrijwilligerswerk als vorm van tijdbesteding naast betaald werk, studie, of huishoudelijk werk. Deze vraag dekt niet het volledige scala aan vrijwilligerswerk dat mensen in Nederland vaak naast hun betaalde werk doen. Ik hoop dat in de toekomst in het NTR meer volledige gegevens over prosociaal gedrag beschikbaar zullen komen. Voorlopig zal ik me voor tweelingonderzoek ook richten op gegevens uit de Verenigde Staten waarin meer vragen over prosociaal gedrag zijn gesteld, zoals de MIDUS (Son & Wilson, 2010) en het tweelingenregister uit Minnesota (Koenig, McGue, Krueger & Bouchard, 2007).

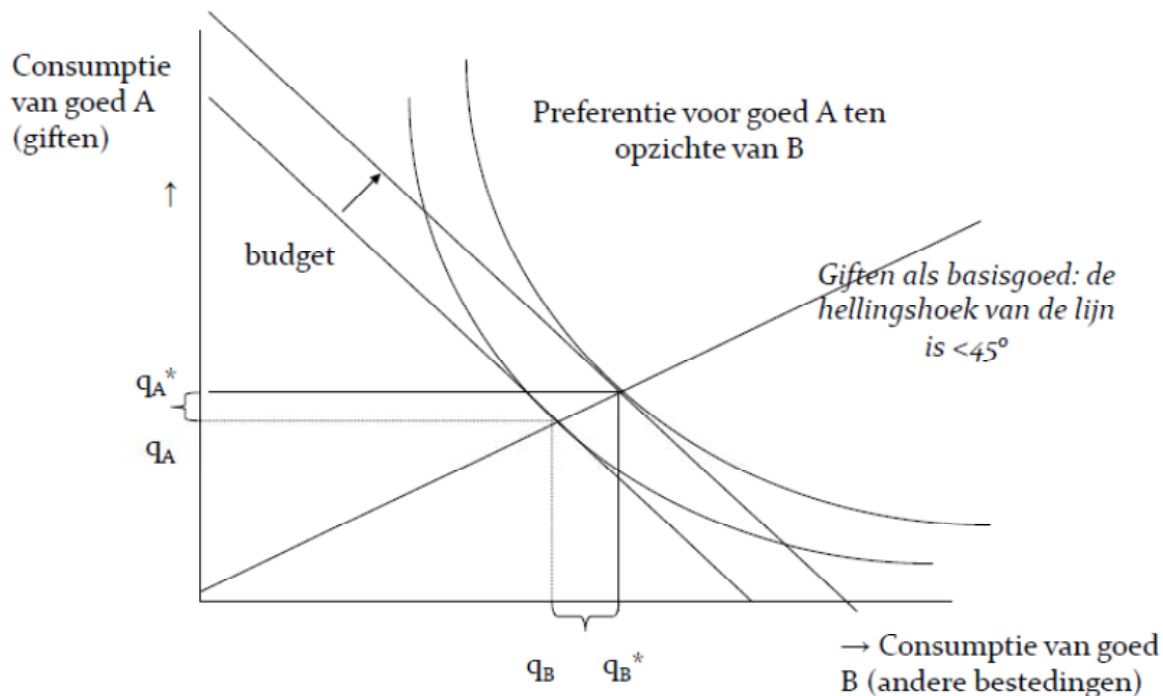
4.3.1.2. INKOMENS- EN VERMOGENSGROEPEN

Een voor de hand liggende factor die het hogere geefgedrag van hoger opgeleiden kan verklaren is dat zij over meer financiële hulpbronnen beschikken. Huishoudens met hogere inkomens en met meer financieel vermogen geven vaker en meer (voor een overzicht van bevindingen hieromtrent zie Bekkers & Wiepking, 2011b). Sociologen bestuderen inkomens- en vermogensgroepen als elites met nauw omschreven grenzen van sociale klasse (Bourdieu, 1973, 1996; De Swaan, 2012). De toegenomen ongelijkheid in vermogens en de maatschappelijke polarisatie tussen sociale klassen geven elites nieuwe actualiteit (De Swaan, 2011; Bovens, 2012). We weten nog weinig over de normen rond geefgedrag en maatschappelijke verantwoordelijkheid onder de economische elite in Nederland. Met het onderzoek onder vermogende Nederlanders hebben we hier in 2009 een

begin mee gemaakt (Bekkers, Janssen & Wiepking, 2010; Bekkers, 2013b). Deze onderzoekslijn zal ik de komende jaren voortzetten.

Een alternatieve verklaring van de invloed van de inkomenspositie vinden we in economische theorieën over consumentengedrag. De prijstheorie verklaart het verband tussen inkomen en filantropisch gedrag als een toename van het budget dat mensen maandelijks kunnen besteden. Als het inkomen toeneemt, verschuift de budgetlijn naar rechts (zie figuur 7).

Figuur 7. Een verklaring van het inkomenseffect op geefgedrag volgens de prijstheorie

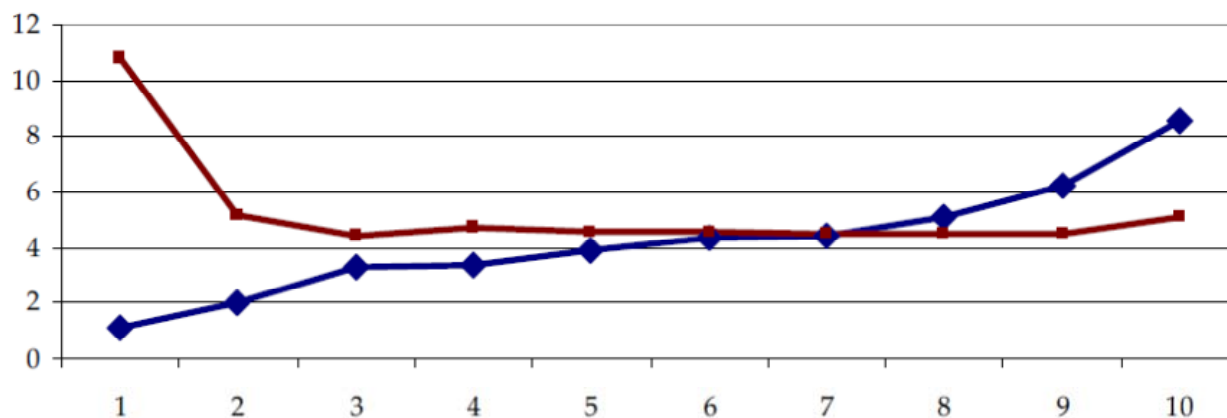
In figuur 7 nemen zowel het geefgedrag als alle andere uitgaven toe wanneer het inkomen toeneemt. Maar als het inkomen toeneemt, blijkt in Nederland het geefgedrag minder toe te nemen dan andere uitgaven (Wiepking, 2007). Dit betekent dat hogere inkomens relatief gezien een kleiner gedeelte van het inkomen weggeven dan lagere inkomens. In figuur 7 is dit weergegeven doordat de verandering van q_A naar q_A^* kleiner is dan de verandering van q_B naar q_B^* . In economische termen is filantropie daarom niet een luxegoed zoals roomboter, maar een basisgoed zoals margarine. De relatieve consumptie van filantropie neemt af als het inkomen stijgt.

Uit de aangiften inkomstenbelasting van Nederlanders in 1985 blijkt overigens dat het geefgedrag toeneemt met het inkomen, maar dat Nederlanders in het laagste inkomensdeciël een groter gedeelte van het inkomen doneren en aftrekken dan in de hogere decielen. Bij deze bevinding moeten we ons overigens wel realiseren dat zij alleen giften betreffen die hoger zijn dan 1% van het verzamelinkomen en die Nederlanders ook in de inkomstenbelasting hebben opgegeven.

Wat mij altijd opvalt is dat het inkomen eigenlijk helemaal niet zo'n grote invloed heeft als je de verschillen binnen de Nederlandse bevolking bekijkt op één moment in de tijd. Nederlanders die een hoger inkomen hebben geven wel meer, maar niet zo heel veel meer. Als het inkomen stijgt met 10% neemt het geefgedrag met ongeveer 3% toe, zo blijkt uit onze GIN-data (Bekkers & Wiepking, 2006; Wiepking & Maas, 2009). Een zelfde conclusie komt naar voren uit het IPO van 2005 (zie figuur 8, uit Bekkers & Mariani, 2008). Het verband met de totale waarde van het vermogen is in hetzelfde IPO sterker. Als het vermogen stijgt met 10% neemt het geefgedrag met 5% toe.⁴⁴ Overigens ontbreken in het IPO gegevens over het opleidingsniveau. Hierdoor wordt het directe verband tussen filantropisch gedrag en de inkomens- en vermogenspositie waarschijnlijk overschat.

Het gaat voor geefgedrag dus niet zozeer om wat mensen verdienen maar meer om wat ze achter de hand hebben. Je geeft weg met de gedachte dat je nog voldoende overhoudt. Dit geldt ook voor vermogende Nederlanders. Je ziet het ook aan de *Giving Pledge* van Gates en Buffett die ik eerder noemde (in paragraaf 1.2). De deelnemers aan de *Giving Pledge* zijn niet zozeer de grootverdieners, het zijn vooral vermogende (ex-)zakenmensen. De oproep van Gates en Buffett aan vermogende mensen over de hele wereld zich aan te sluiten leverde ook enkele expliciete weigeringen op van bijvoorbeeld Carlos Slim uit Mexico. Het is opvallend dat Slim nog 'in business' is.

Figuur 8. Percentage van de belastingplichtigen dat giftenaftrek gebruikte in 1985 (blauwe lijn) en het gemiddelde percentage van het inkomen dat wordt afgetrokken (rode lijn), CBS: Inkomens Panel Onderzoek (IPO)⁴⁵

Interessant is ook dat het geefgedrag aan de bovenkant van de inkomensverdeling juist weer iets minder een basisgoed is dan onder de gehele bevolking. Onze laatste cijfers (Bekkers, 2013b) geven aan dat vermogende Nederlanders gemiddeld 1,88% van hun inkomen aan goede doelen geven. Dit is precies het dubbele van wat de Nederlandse bevolking gemiddeld geeft (0,94%). Frederik van Beuningen verwoordde in VPRO's Tegenlicht van 11 februari 2013 de norm: 'alleen maar geld uitgeven aan jezelf is armoe'.

4.3.1.3. RELIGIEUZE GROEPEN

De klassieke theorie van Emile Durkheim, vaak gezien als één van de drie grondleggers van de sociologie naast Weber en Marx, kent de algemene regelmatigheid dat mensen in groepen waarin een sterkere onderlinge samenhang bestaat sterker de normen van die groep zullen naleven. Durkheim (1897) ontdekte meer dan 100 jaar geleden in Franse statistieken dat er regelmatigheden zaten in zelfdodingscijfers: naarmate de sociale samenhang binnen groepen groter is, daalt het zelfdodingscijfer. De meeste sociale groepen keuren zelfdoding in de meeste omstandigheden af. Hij veronderstelde daarom dat de regelmatigheden in de zelfdodingscijfers het resultaat zijn van verschillen in normnaleving door verschillen in de mate van sociale samenhang.

Vanuit de veralgemeniseerde theorie van Durkheim over normnaleving (Ultee, Arts & Flap, 2003) kunnen we voorspellingen afleiden over verschillen tussen groepen in de mate waarin prosociaal gedrag voorkomt. In eerder onderzoek heb ik deze theorie toegepast op verschillen in geefgedrag en vrijwilligerswerk tussen religieuze groepen in Nederland (Bekkers, 2000; 2005a). Religies zijn georganiseerd in sociale groepen, die erg dwingend kunnen zijn voor hun leden. Alle grote wereldreligies brengen de boodschap dat mensen moeten zorgen voor hun naasten. Maimonides, Jesus Christus, en de profeet Mohammed hebben de interpersoonlijke waarden van de filantropie treffend onder woorden gebracht: dat zijn onder meer mededogen, barmhartigheid, en rechtvaardigheid. In het Christendom vinden we de parabel van de barmhartige Samaritaan, die voor veel Christenen een voorbeeld van altruïsme is (Wuthnow, 1991). Confucius maakte rond 500 v.C. naastenliefde (*rén*) tot de kern van wat later het Confucianisme werd. Het belangrijkste verschil tussen religieuze groepen is volgens de 'structurele interpretatie' van de theorie van Durkheim gelegen in de mate van sociale samenhang (Bekkers, 2000). Of, zoals Ruiters & De Graaf (2006) het formuleerden in hun landenvergelijkende onderzoek naar vrijwilligerswerk: het gaat vooral om de sterkte van de netwerken, en niet zozeer om de inhoud van de normen.

Omdat prosociaal gedrag in de meeste groepen de norm is, kunnen we de mate waarin prosociaal gedrag voorkomt immers zien als een indicator van de sociale samenhang. Daarom meet het CBS de mate van vrijwilligerswerk. Het geven van tijd lijkt in veel opzichten op het geven van geld. Veel verschillen tussen sociale groepen in vrijwilligerswerk zien we ook terug in giften van geld. Vanwege haar maatschappelijke betekenis lijkt het mij verstandig dat het CBS ook de giften aan goeddoelenorganisaties gaat meten en daarmee de gehele filantropie in beeld brengt. Ik sluit me van harte aan bij de oproep van Bart Bakker (2009) alle registers open te trekken voor onderzoek naar filantropie. Graag werk ik de komende jaren samen met Hans Schmeets en Saskia te Riele aan de ontwikkeling van een manier om sociale samenhang in de vorm van filantropisch gedrag op efficiënte maar valide manier te meten.

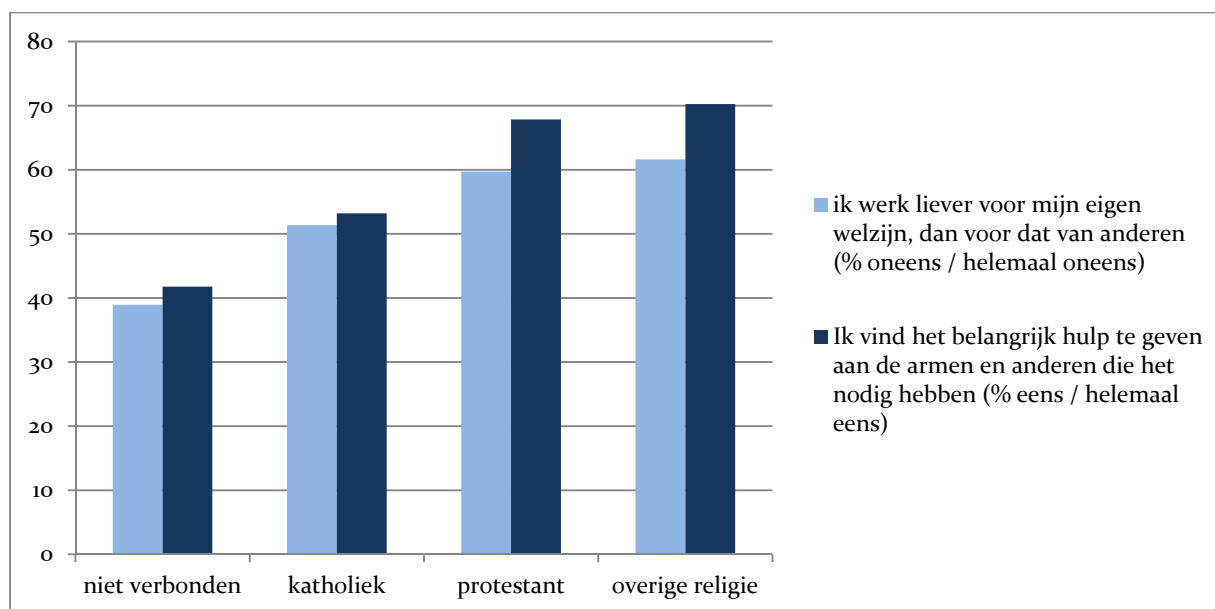
Het grootste gedeelte van de giften van religieuze Nederlanders komt ten goede aan de eigen kerk. Maar ook als we deze giften buiten beschouwing laten blijven er verschillen. In *Geven in Nederland 2013* geven kerkleden €125 per jaar aan organisaties buiten de categorie kerk en

levensbeschouwing. Onder de bevolking die niet zich als lid van een kerk of geloofsgemeenschap beschouwt is dat gemiddeld €98.

Aan de hand van het lidmaatschap van een bepaalde religieuze groep kunnen we dus al een deel van het geefgedrag voorspellen. De structurele interpretatie van de theorie van Durkheim veronderstelt dat er geen verschillen zijn tussen religieuze groepen in de normen die zij aan hun leden opleggen. Deze veronderstelling kunnen we empirisch onderzoeken. Hij klopt niet. Eerder hebben we dat met de gegevens van de GINPS uit 2002 al eens aangetoond (Bekkers & Schuyt, 2008). Vandaag gebruik ik de gegevens uit de GINPS ook uit latere jaren en laat ik zien wat de verschillen zijn.⁴⁶

U ziet in figuur 9 dat altruïstische waarden duidelijk verschillen tussen Nederlanders uit verschillende kerkelijke groepen: van de niet kerkelijk verbonden Nederlanders is ongeveer 40% het oneens met de stelling 'Ik werk liever voor mijn eigen welzijn, dan voor dat van anderen' en een zelfde percentage is het eens met de stelling 'Ik vind het belangrijk hulp te geven aan de armen en anderen die het nodig hebben'. Van de respondenten die zich als katholiek beschouwen is ongeveer de helft het oneens met de eerste stelling en eveneens de helft het eens met de tweede. Van de respondenten die zich als protestant (PKN-lid) beschouwen is 60% het oneens met de eerste stelling, en bijna 70% is het eens met de tweede. Respondenten met een overige religie – dit zijn overwegend respondenten met een Christelijke overtuiging die zich niet als PKN-lid beschouwen – scoren nog net iets hoger dan de protestante respondenten.

Figuur 9. Altruïstische waarden naar religieuze groep (GINPS02-12; n=9.833)

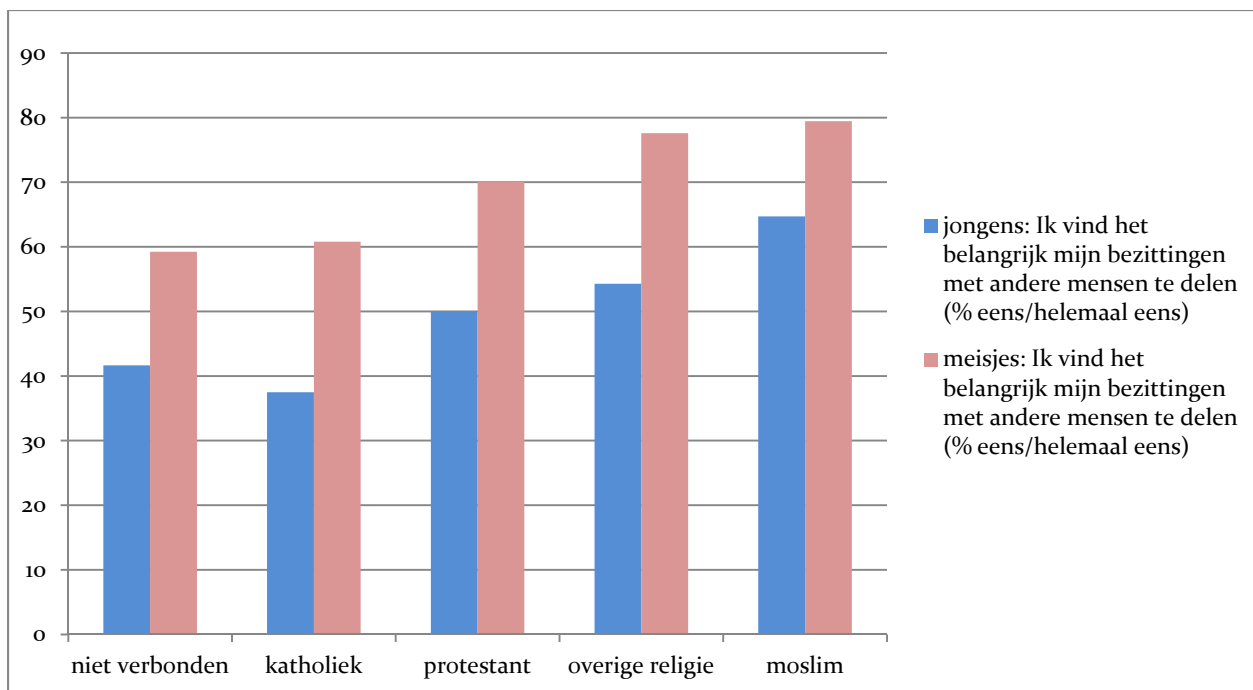

Enkele stellingen uit de schaal voor altruïstische waarden waren ook opgenomen in de vragenlijst voor het evaluatie-onderzoek naar de maatschappelijke stage onder middelbare schoolleerlingen door heel Nederland (Bekkers, Spenkelink, Ooms & Immerzeel, 2009).

Figuur 10 laat zien hoe sterk leerlingen die zich tot verschillende religieuze groepen rekenen het eens zijn met één van deze stellingen. Interessant is ten eerste dat de mate van instemming onder jongeren net als onder volwassenen verschilt tussen religieuze groepen, en ten tweede dat deze verschillen sterk lijken op de verschillen onder volwassenen. We zien net als in figuur 9 dat leerlingen die zich als protestant beschouwen hoger scoren dan katholieke leerlingen, en dat overig Christelijke leerlingen hoger scoren dan protestante. Opvallend is dat de leerlingen die zich tot de Islam rekenen het nog vaker eens zijn met de stelling. Katholieke leerlingen verschillen niet van onkerkelijke. Tenslotte blijkt dat in alle groepen meisjes het vaker eens zijn met de stelling dan jongens.

Als religieuze groepen niet alleen van elkaar verschillen in de mate van sociale samenhang, maar ook in de normen en waarden die er opgeld in doen, is de veronderstelling uit de structurele interpretatie van de theorie van Durkheim niet langer gerechtvaardigd. We moeten de vraag stellen: hoe sterk is de invloed van die normen en waarden? Zijn het de omstandigheden in de religieuze groepen of de voorkeuren van mensen in die groepen die het filantropisch gedrag sturen? Is het de sociale druk uit het netwerk, of de prosociale waarden?

Figuur 10. Altruïstische waarden onder middelbare schoolleerlingen (Evaluatieonderzoek Maatschappelijke Stage, 2008-2009, n=3.302)

In veel onderzoek, waaronder dat van mezelf (Bekkers, 2000; Bekkers & Schuyt, 2008), zijn deze twee mogelijkheden tegenover elkaar geplaatst. Maar dit zijn natuurlijk geen wederzijds uitsluitende verklaringen. Sociale netwerken ontstaan mede door de prosociale waarden van mensen (Brañas-Garza et al., 2010). Het is aantrekkelijker om vrienden te zijn met een prosociale persoon dan met een notoire egoïst. Als je op zoek bent naar een vrijwilliger, wie vraag je dan:

iemand die denkt dat de meeste mensen wel te vertrouwen zijn, of iemand die denkt dat je niet voorzichtig genoeg kunt zijn in de omgang met andere mensen? Mensen uit de eerste groep doen vaker vrijwilligerswerk omdat zij ook vaker verzoeken krijgen om vrijwilligerswerk te doen (Bekkers & Bowman, 2009). We hebben in de *Geven in Nederland Panel Studie* nu voldoende gegevens verzameld om de wisselwerking tussen sociale druk en prosociale waarden precies in kaart te brengen. Graag werk ik de komende jaren aan onderzoek waarin we deze dynamiek longitudinaal analyseren.

Een andere belangrijke tak van onderzoek naar religie en filantropie betreft niet-Christelijke groepen. In hoeverre gaat de theorie van Durkheim op voor moslims, hindoeïsten, boeddhisten, confucianisten, en aanhangers van andere religies? In deze religies is de religieuze praktijk meer een individuele spirituele ervaring. Inderdaad lijkt het bijwonen van religieuze bijeenkomsten onder aanhangers van niet-christelijke religies minder sterk samen te hangen met filantropisch gedrag (Carabain & Bekkers, 2012). De structurele interpretatie van de theorie van Durkheim lijkt voor deze groepen daarmee minder op te gaan dan voor christelijke stromingen. Nader onderzoek is nodig om vast te stellen in hoeverre filantropie onder niet-christelijke stromingen samenhangen met verschillen in waarden en opvattingen over verantwoordelijkheid voor het welzijn van anderen. Wellicht heeft de normatieve interpretatie van de theorie van Durkheim meer geldigheid voor niet-Christelijke religies. We zagen zojuist al dat islamitische jongeren in Nederland sterker altruïstische waarden hebben dan onkerkelijke en Christelijke jongeren. In deze stelling wordt echter geen verschil gemaakt tussen leden van de eigen religieuze groep en leden van andere religieuze groepen. Moslims in Nederland blijken een groter gedeelte van hun giften besteden aan religieuze organisaties dan katholieken en protestanten. Is dit een resultaat van secularisering onder 'autochtone' Nederlanders en zal eenzelfde ontwikkeling plaatsvinden onder moslims in Nederland? Of hangt het samen met de normen in de Islam? Kochuyt (2009) stelt dat in de Islam altruïstische waarden zich uiten in de norm dat vooral medemoslims hulp moeten krijgen. En hoe belangrijk vinden aanhangers van niet-Christelijke religies het om anderen te helpen? Al deze vragen verdienen nader onderzoek.

Daarnaast zal ik in samenwerking met Mark Ottoni-Wilhelm en met studenten van de VU de komende jaren nader onderzoek doen naar de invloed van twee andere prosociale waarden: empathie en het principe van zorg.⁴⁷ Het principe van zorg is de morele overtuiging dat mensen die het moeilijk hebben hulp verdienen (Wilhelm & Bekkers, 2010). Empathie is de emotionele betrokkenheid bij het lot van anderen. In theorie zijn dit verschillende zaken: het principe van zorg is een cognitieve, beredeneerde en morele overweging, en empathie is een automatische, emotionele reactie. In de Nederlandse en de Amerikaanse bevolking hangen empathie en het principe van zorg onderling nauw samen (Wilhelm & Bekkers, 2010; Bekkers & Wilhelm, 2012). Beide hangen ze samen met prosociaal gedrag. Empathie beïnvloedt filantropie via het principe van zorg, zo denken we.

In het nieuwe onderzoek gaan we proberen of we empathie en het principe van zorg experimenteel kunnen manipuleren, of deze manipulaties het geefgedrag aan internationale hulporganisaties beïnvloeden, en of zij de reactie van Nederlanders op het geefgedrag van

anderen beïnvloeden. Neurologisch onderzoek (volgens het model van Shamay-Tsoory, Aharon-Peretz & Perry, 2009) zou kunnen aantonen of empathie en het principe van zorg inderdaad via twee verschillende systemen in de hersens werkzaam zijn. We verwachten dat empathie en het principe van zorg het geefgedrag aan internationale hulporganisaties verhoogt omdat de situatie van mensen die het minder hebben in armere delen van de wereld medelijden opwekt en de morele norm om te zorgen voor anderen die hulp nodig hebben activeert.

4.3.2. MESO-VERKLARINGEN DOOR ORGANISATIE-INVLOEDEN

Terwijl de samenhang tussen filantropisch gedrag en individuele eigenschappen van donateurs en kenmerken van samenlevingen vaak is bestudeerd, hebben wetenschappers weinig aandacht gehad voor de samenhang met de activiteiten van fondsenwervende organisaties. Er is vrij weinig bekend over de invloed van maatschappelijke organisaties op het geefgedrag van donateurs en het vrijwilligerswerk door leden en vrijwilligers (Bekkers & Wiepking, 2011a).

Een verklaring van de invloed van maatschappelijke organisaties vanuit economische theorieën over nonprofit organisaties gaat ervan uit dat zij de opbrengst van hun zoekgedrag naar donateurs en vrijwilligers maximaliseren (Bekkers, 2005; Yörük, 2012). Als organisaties er naar streven om hun doelstellingen zo goed mogelijk te bereiken en als we veronderstellen dat fondsenwerving en de beschikbaarheid van vrijwilligers daar middelen voor zijn, zouden we verwachten dat zij de opbrengsten van fondsenwerving proberen te maximaliseren. De organisaties zouden zich kunnen richten op het werven van de meest vermogende en meest productieve vrijwilligers.

In de Verenigde Staten blijken organisaties zich inderdaad in grote lijnen op deze manier te gedragen (Bryant, Jeon-Slaughter, Kang & Tax, 2003; Yörük, 2012; zie echter Lim (2010) voor een afwijkende bevinding). In Nederland was dit in 2001 niet het geval en lijken maatschappelijke organisaties eerder donateurs en vrijwilligers te werven op een manier die de zoekkosten minimaliseert en niet zozeer op een manier die de opbrengsten maximaliseert (Bekkers, 2005a). In de afgelopen tien jaar zijn er steeds meer organisaties actief fondsen aan het werven (Bekkers, Stam, Van Rooij & Meyaard, 2011) en lijkt er ook steeds meer vraag te zijn naar de inzet van vrijwilligers (Devilee, 2005). Het ligt voor de hand dat maatschappelijke organisaties in deze periode strategischer vrijwilligers en donateurs zijn gaan werven. Dat de werving van donaties door intermediaire organisaties mede bepaalt wie er geeft en waarom is eerder aangetoond in onderzoek naar donaties van lichaamsmateriaal zoals bloed- en orgaandonatie (Healy, 2000; 2006). Toekomstig onderzoek kan aantonen in welke mate en op welke wijze maatschappelijke organisaties ook de mate van geefgedrag en vrijwilligerswerk bepalen.

4.3.3. MACRO-VERKLARINGEN DOOR CONTEXTUELE INVLOEDEN

Filantropisch gedrag hangt niet alleen samen met individuele hulpbronnen van mensen, maar hangt ook af van hun sociale omgeving. Hiermee komen we op het eigenlijke terrein van de sociologie (Durkheim, 1905; Coleman, 1990). Het is niet erg verrassend dat sociale groepen die over meer menselijk en sociaal kapitaal beschikken daar ook meer gebruik van maken in hun filantropische gedrag. Het is veel interessanter als we kunnen bepalen in hoeverre de hulpbronnen van anderen in de sociale omgeving het filantropisch gedrag stuurt. Wat maakt het uit voor het filantropisch gedrag van mensen dat zij zich in een omgeving bevinden waarin het normaal is om te geven aan goededoelenorganisaties of om vrijwilligerswerk te doen? Geven mensen meer als dat hen door fiscale wetgeving gemakkelijker wordt gemaakt? Zijn er meer vrijwilligers en filantropen in landen waarin de overheid minder voorzieningen uit belastinggeld betaalt? Welke invloed hebben sociale en economische omstandigheden op de filantropie? Wat zegt het over een samenleving of over een sociale groep dat we daar veel filantropische activiteit vinden?

Deze vragen zijn voornamelijk onderzocht in internationaal vergelijkend onderzoek naar het lidmaatschap van verenigingen en de deelname aan vrijwilligerswerk (Bekkers, 2012b). Het lidmaatschap van verenigingen is in de meeste gevallen geen prosociaal gedrag omdat er een ruil plaatsvindt: het betalen van contributie geeft de leden van een vereniging recht op het gebruik van bepaalde voorzieningen. Er zijn weinig valide gegevens beschikbaar over geefgedrag die het mogelijk maken om de invloed van de sociale omgeving accuraat te bepalen (Wiepking, 2009). Met leden van het ERNOP netwerk hopen we de komende jaren een *Giving Europe* onderzoek op te zetten waarmee we vragen over landenverschillen in filantropie kunnen beantwoorden. Graag zet ik de productieve samenwerking met Pamala Wiepking in dit onderzoek voort.

4.3.3.1. SOCIALE WAARDEN

In Amerikaanse literatuur vinden we de politieke waarden verwoord die we ook in de filantropie tegenkomen (Payton & Moody, 2008). Het particulier initiatief is volgens deze auteurs ten eerste een resultaat van democratie. Via filantropie kan de burger direct invloed uitoefenen op het publiek welzijn, buiten het stemhokje om. Dit levert voor een samenleving collectief voordeel op omdat een democratisch politiek systeem via de overheid niet alle voorkeuren van kiezers kan bevredigen. In een democratie krijgt de mediane stemmer zijn zin, maar extreme kiezers niet. De overheid financiert volgens deze kiezers te weinig op het terrein van recreatie in de buurt, musea in de stad, natuurbehoud in de provincie, dierenrechten in eigen land, gezondheid in ontwikkelingslanden, mensenrechten in dictaturen en in klimaatbeheersing van de hele wereld. Daarom geven zij aan doelen die zij zelf belangrijk vinden, maar waar geen meerderheid voor te vinden is. Het principe is hier: laat duizend bloemen bloeien.⁴⁸ Landenvergelijkend empirisch onderzoek in Europa laat inderdaad zien dat filantropie vaker voorkomt in landen die al langer een democratische staatsvorm kennen (Gesthuizen, Van der Meer & Scheepers, 2008a, 2008b).

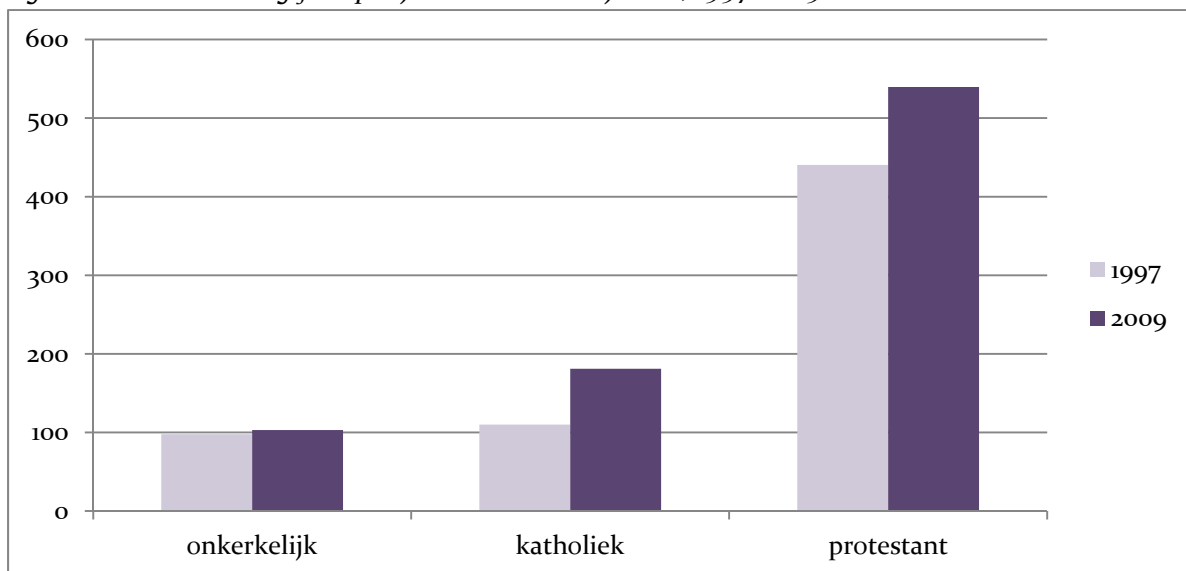
Democratie en filantropie staan echter ook op gespannen voet met elkaar in een vrije filantropische markt. Het levert politiek filosofisch interessante vragen op wanneer het particulier initiatief meer macht krijgt dan de overheid en (zeker) wanneer particulier initiatief overheidsbeleid tegenwerkt. Het staat vermogensfondsen bijvoorbeeld vrij om scholen of leerkrachten extra te belonen voor goed onderwijs of om voorschools of buitenschools onderwijs te financieren. Stel dat een vermogensfonds het idee krijgt dat je leraren meer en gedifferentieerd moet belonen om de kwaliteit van onderwijs te belonen, en daarvoor een bonusprogramma gaat opzetten. Mag dat dan? Welke effecten zal dat hebben?

Filantropie drijft op vertrouwen. In een cultuur van wederzijds wantrouwen, waarin mensen ervan uitgaan dat anderen elke kans op uitbuiting gretig aangrijpen, zal niemand zijn schaarse hulpbronnen ter beschikking van een collectief stellen als daar geen afdwingbare tegenprestatie tegenover staat. Natuurlijk maken mensen geen misbruik van hun macht als ze goede bedoelingen hebben. Inderdaad blijkt uit landenvergelijkend empirisch onderzoek in Europa dat burgers in landen waarin mensen gemiddeld meer vertrouwen hebben in anderen vaker aan goedbedoelenorganisaties geven (Evers & Gesthuizen, 2011).

4.3.3.2. SECULARISERING

Sinds 1900 is Nederland gesecculariseerd geraakt. Vooral sinds de jaren '60 is deze ontwikkeling versneld. In 1966 beschouwde twee derde van de bevolking zich nog als kerkelijk; in 2006 was dat nog maar vier op de tien (Dekker, 2006). De sterke samenhang tussen kerkelijkheid en filantropie en de voortschrijdende ontkerkelijking zou aanleiding kunnen geven tot de vrees dat het geefgedrag ook afneemt (Bekkers, 2007). De filantropie is in Nederland echter niet samen met de georganiseerde kerkelijkheid uit de samenleving verdwenen. Sinds 1966 zijn de inkomsten voor goedbedoelenorganisaties voortdurend gestegen (Bekkers, 2009b).

Figuur 11. Gemiddelde giften per jaar naar kerkelijkheid, 1997-2009

Onder de waterlijn zien we de laatste jaren echter heel wat beweging. Omdat religiositeit tegenwoordig steeds meer een keuze is, is filantropisch gedrag ook steeds meer een onderdeel van de beslissing (nog) religieus te zijn. Je kunt alleen bij een religieuze groep horen als je ook bereid bent aan de normen te voldoen die binnen die groep gelden. Daarom is het ook problematisch om kerkbezoek op te nemen als voorspeller van filantropisch gedrag. In het vakjargon: kerkbezoek en geefgedrag zijn simultane beslissingen (Sullivan, 1985).

Het krimpen van de groep kerkelijke Nederlanders heeft vooralsnog niet gezorgd voor een grote daling in het geefgedrag omdat deze groep steeds meer is gaan geven (zie figuur 11). De gemiddelde giften van katholieke Nederlanders namen in de periode 1997-2009 toe van €110 naar €180; giften van protestante Nederlanders namen toe van €440 naar €515. De giften van onkerkelijke Nederlanders bleven op €100 steken (Bekkers, te verschijnen).

De invloed van secularisering kunnen we ook buiten Nederland onderzoeken. We verwachten dan dat burgers in gebieden met een hoger percentage van de bevolking dat (actief) kerkelijk is vaker vrijwilligerswerk doen en vaker en meer aan goededoelenorganisaties geven. Borgonovi (2008) vindt inderdaad een dergelijk patroon in een vergelijking van regio's in de Verenigde Staten. Ruiter & De Graaf (2006) komen eveneens tot een dergelijke conclusie in landenvergelijkend onderzoek. Het verband tussen de mate van kerkelijkheid van landen en de mate van geefgedrag in die landen is nog niet onderzocht.

4.3.3.3. RELIGIEUZE SAMENSTELLING

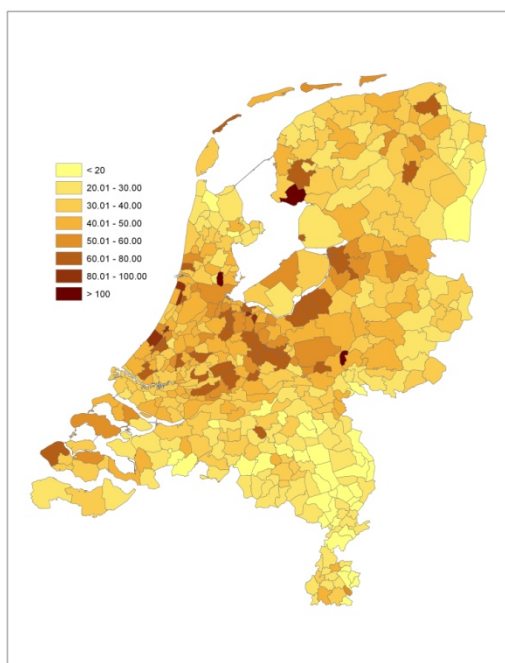
Een opvallend kenmerk van landen waarin een groter gedeelte van de bevolking geeft aan goededoelenorganisaties is – naast een hogere mate van welvaart – de dominante religieuze traditie en de religieuze samenstelling of fragmentatie van de bevolking. In overwegend Katholieke landen zoals Italië, Spanje en Portugal geeft een kleiner gedeelte van de bevolking aan goededoelenorganisaties. Overigens gaat dit ook op voor andere landen waarin één religieuze groep dominant is, zoals Griekenland of Israël. Een verklaring voor deze bevindingen is de sterkere groepsidentificatie van religieuze minderheden (Wiepking & Bekkers, 2009).⁴⁹ Vanuit deze theorie zouden we het effect van religieuze minderheden ook verwachten binnen Nederland. In gebieden waar Katholieken een minderheid vormen, zoals in Groningen en Friesland, zouden zij minder moeten geven dan in gebieden waar zij een meerderheid vormen, zoals in Limburg en Noord-Brabant.

Uit het financiële overzicht van de opbrengsten van de meest recente actie Kerkbalans voor de Katholieke Kerk komt inderdaad een dergelijk patroon naar voren (Duijsens, 2013). Voor PKN-leden gaat dit echter niet op: de bijdragen per PKN-lid zijn in Brabant en Limburg juist lager dan in provincies waarin meer PKN-leden te wonen (RPG, 2013). Ook uit andere gegevens blijkt dat inwoners van Brabant en Limburg per huishouden gemiddeld lagere bedragen geven, zowel in collectes als per bank/giro of internet (zie figuur 12.1 en 12.2; Bekkers & Veldhuizen, 2008). Dit verschil kunnen we niet geheel aan de religieuze samenstelling van de bevolking toeschrijven, maar heeft ook demografische en economische achtergronden. Het sociaal kapitaal in Limburg

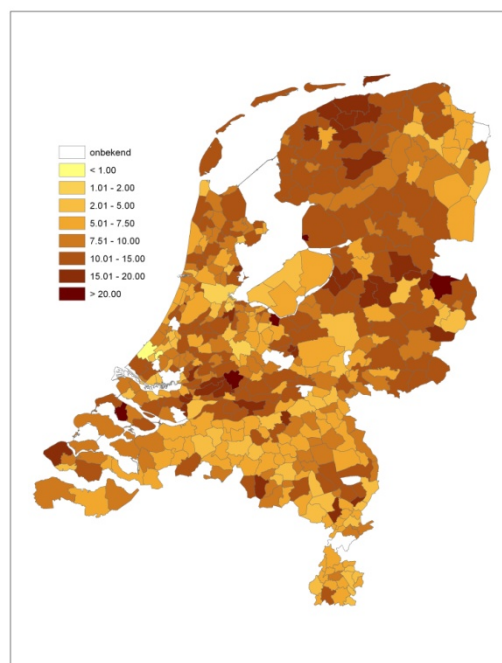
blijft ook gemeten met andere indicatoren achter bij andere provincies (Schmeets & Arts, 2010). Nader onderzoek zal moeten uitwijzen hoe groot de relatieve invloed van demografische, economische en sociologische ontwikkelingen is.

Onderzoek naar bloeddonatie laat een fascinerend patroon zien. Katholieke Nederlanders geven vaker bloed dan onkerkelijke Nederlanders. Als we rekening houden met de hogere kans van individuele katholieken om bloed te geven blijkt dat in gemeenten waar een groter gedeelte van de bevolking katholiek is juist wat minder vaak bloed wordt gegeven (Bekkers & Veldhuizen, 2012).

Figuur 12.1. Gemiddelde gift in euro per huishouden via bank/giro/internet in 2005 in Nederlandse gemeenten (bron: Grote Consumenten Enquêtes 2004-2005, WDM Nederland)

Figuur 12.2. Gemiddelde gift in euro in collectes per huishouden in 2005 in Nederlandse gemeenten (bron: collecte-inkomsten 2000-2005 per gemeente, CBF)

4.3.3.4. ETNISCHE DIVERSITEIT

Een andere belangrijke vraag over macro-invloeden gaat over etnische diversiteit. Putnam (2007) waarschuwde dat etnische diversiteit een negatieve invloed kan hebben op het maatschappelijke vertrouwen en de betrokkenheid bij de samenleving. In Europa lijken deze verbanden niet op te gaan (Gesthuizen, Van der Meer, & Scheepers, 2008a; Sturgis, Brunton-Smith, Read, & Allum, 2010). Ook in Nederland zien we er verrassend weinig van terug. De etnische diversiteit is toegenomen, maar tegelijkertijd is het maatschappelijke vertrouwen ook toegenomen. Uit de GIN gegevens blijkt dat huishoudens van niet-nederlandse herkomst wat betreft de hoogte van het

geefgedrag weinig afwijken van huishoudens van Nederlandse herkomst (Bekkers & De Wit, 2013). Een multivariate analyse van de gegevens over geefgedrag per bank/giro en internet weergegeven in figuur 11.1 laat zelfs een positief verband zien tussen de hoogte van giften en het percentage van de bevolking dat Moslim is en van niet-Nederlandse herkomst (Bekkers & Veldhuizen, 2008). Deze bevinding moeten we met voorzichtigheid interpreteren omdat er geen individuele gegevens zijn geanalyseerd. Geaggregeerde gegevens kunnen een misleidend beeld geven van het geefgedrag op individueel niveau (Bekers, 2012b). Een multi-niveau analyse is wel degelijk mogelijk met gegevens van het CBS, op basis waarvan we de contextuele invloed van etnische diversiteit op geefgedrag in Nederland kunnen onderzoeken.

4.3.3.5. VERMOGENSONGELIJKHEID

Welke invloed heeft de toenemende ongelijkheid van vermogens in Nederland op de filantropie? Een eerste vraag is of het filantropische gedrag toe- of afneemt wanneer de ongelijkheid toeneemt. Hoewel het strikt genomen niet mogelijk is om onze nieuwe gegevens over het geefgedrag van vermogende Nederlanders in 2011 te vergelijken met de schattingen over 2009 lijkt het er sterk op dat het geefgedrag is toegenomen. Op basis van onderzoek naar de ontwikkeling van vertrouwen zouden we verwachten dat het filantropisch gedrag van een groot deel van de bevolking onder druk komt te staan wanneer de ongelijkheid toeneemt. Ongelijkheid vermindert het vertrouwen in elkaar, en daarmee de deelname aan vrijwilligerswerk en het geefgedrag, zo luidt de redenering. In Nederland vertoont het gegeneraliseerd sociaal vertrouwen echter de omgekeerde ontwikkeling, zo lijkt het. Het vertrouwen is de laatste jaren toe- in plaats van afgenomen, terwijl de ongelijkheid is toegenomen. Dit is opmerkelijk.⁵⁰ Het sociaal vertrouwen is overigens vrijwel de enige indicator die de goede kant op gaat in het laatste decennium. Andere prosociale waarden zoals altruïstische waarden, sociale verantwoordelijkheid en empathie vertonen een afname (Bekkers & De Wit, 2013).

4.3.3.6. OPLEIDINGSEXPANSIE

In vele westerse landen is in de afgelopen decennia het percentage van de bevolking dat hoger onderwijs heeft genoten toegenomen. Omdat hoger opgeleide burgers meer formeel prosociaal gedrag vertonen dan lager opgeleide burgers zouden we kunnen verwachten dat door de opleidingsexpansie het niveau van filantropie is toegenomen. De GIN-gegevens laten inderdaad een dergelijk patroon zien (Bekkers, 2007). Deze ontwikkeling is het resultaat van een toename van het aantal Nederlanders met een hogere opleiding en betreft het effect van opleiding op het individuele niveau. De vraag is echter wat het effect is van opleidingsexpansie op het macro-niveau van de gehele samenleving. Gesthuizen, van der Meer & Scheepers (2008b) hebben dit onderzocht met gegevens uit 2004 over geefgedrag in de Eurobarometer-enquêtes. Op basis van een multiniveau-analyse komen zij tot de conclusie dat er in landen met een gemiddeld hoger opleidingsniveau juist minder aan filantropie wordt gedaan, als rekening wordt gehouden met het individuele opleidingsniveau. Deze bevinding wordt extra interessant door wat gebeurt er met de verschillen tussen hoger en lager opgeleiden. In landen met een hoger percentage hoger

opgeleiden zijn de verschillen in geefgedrag tussen hoger en lager opgeleiden kleiner. We zouden dit kunnen interpreteren als een democratiserend effect van opleidingsexpansie.

4.3.3.7. OVERHEIDSBELEID EN WETGEVING

Een belangrijke groep determinanten van de maatschappelijke betekenis van filantropie bevindt zich in de categorie beleid en wetgeving. Deze determinanten we schalen naar de mate waarin zij filantropie bevorderen of belemmeren. Het Hudson Instituut in Washington DC heeft met subsidie van de Templeton Foundation een index gemaakt waarop we landen kunnen ordenen naar de mate van vrijheid voor filantropische activiteiten, genaamd de *Index of Philanthropic Freedom* (IPF; Hudson Institute, 2013). Nederland scoort hierop momenteel zeer hoog: een 4,8 op een schaal van 1 tot 5. Deze score is nog hoger dan die van de Verenigde Staten (4,6), Japan en Zweden (beide 4,3). Landen met een lage score zijn China (2,2) en Rusland (2,5). Het is een interessante vraag of veranderingen in de index ook veranderingen in de mate van filantropische activiteit tot gevolg hebben.

Een onderdeel van de IPF is de mate waarin landen filantropie fiscaal faciliteren. Het is een belangrijke vraag of in landen waarin belastingwetten het geefgedrag goedkoper maken ook meer filantropie voorkomt. In Nederland trok het Ministerie van Financiën (2009) in onderzoek naar het effect van de giftenaftrek binnen Nederland de conclusie dat ‘niet kon worden aangetoond dat hij [de giftenaftrek, RB] bijdraagt aan de doelstelling, het bevorderen van het geven aan goede doelen’ (p. 67). Zowel op de implicaties die aan deze conclusie werden ontleend als op de conclusie zelf is kritiek mogelijk (Bekkers, 2010b; Hemels, 2011).

Een belangrijke verandering in Nederland is dat nu ook de overheid zich begint te interesseren voor de maatschappelijke betekenis die filantropie kan hebben. We zien dit in de postacademische opleidingen die we als avondcursussen hier aan de VU geven, en ook in de belangstelling van ambtenaren op gemeentelijk, provinciaal en rijksniveau voor kennis over filantropie. Op 27 maart 2013 organiseerden de Vereniging Nederlandse Gemeenten samen met het Ministerie van Binnenlandse Zaken het congres ‘Bouwen op Burgerkracht voor een vitale samenleving’.⁵¹ De belangstelling gaat verder dan interesse voor alternatieve financiering van zaken die de overheid moet wegbezuinigen. De decentralisering van zorg naar gemeenten en burgers via de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO) sluit aan bij het aanbod aan altruïsme. Het convenant dat minister-president Mark Rutte op 21 juni 2011 sloot met de Filantropische Sector is een teken van herwaardering van het particulier initiatief. De nieuwe Geefwet maakt het op papier fiscaal aantrekkelijker om te geven aan culturele organisaties. Ik ben zeer benieuwd of de Geefwet ook feitelijk het geefgedrag stimuleert en hoop dat dit jaar uit te gaan zoeken.

In Nederland heeft zich door de komst van de Geefwet een natuurlijk experiment voorgedaan. Giften aan kunst en cultuur zijn door een multiplier – die onlangs ook door de Europese Commissie is goedgekeurd – relatief goedkoper geworden dan giften aan andere doelen (Bekkers & Mariani, 2012). Volgens de prijsstheorie (zie de eerder besproken figuur 7) zal er zich een

verschuiving voordoen van geefgedrag van andere doelen (zoals kerk en levensbeschouwing, gezondheid en internationale hulp) naar kunst en cultuur. Voor theorieën over de manier waarop burgers hun keuze om te geven aan bepaalde goededoelenorganisaties (Wiepking, 2010) is de Geefwet ook een interessant natuurlijk experiment. Door de veranderingen in het geefgedrag van Nederlanders te analyseren kunnen we bepalen zien in hoeverre giften aan verschillende doelen elkaars concurrenten zijn. Heeft er zich een verschuiving voorgedaan in het geefgedrag?

4.3.3.7.1. MINDER BELASTING, MEER FILANTROPIE?

In de filantropische sector kijken mensen vaak naar de Verenigde Staten als voorbeeld. De belastingdruk in de VS is een stuk lager dan hier omdat er minder draagvlak is voor een sterke welvaartsstaat. Tegelijkertijd zien we dat de maatschappelijke betekenis van filantropie in de VS veel groter is dan hier in Nederland. De financiering van de topuniversiteiten van de wereld komt voor een belangrijk deel uit giften van alumni en het bedrijfsleven. De campussen van deze universiteiten hangen vol met bordjes waarop de namen vermeld staan van de sponsors. Hetzelfde zie je in ziekenhuizen en culturele instellingen. En elke stad heeft zijn eigen lokale gemeenschapsfonds dat openbare voorzieningen betaalt die de gemeente niet betaalt. In Nederland betalen we deze voorzieningen nog steeds voornamelijk uit belastinggeld. Je zou bijna denken dat een kleinere overheid zorgt voor meer filantropie: hoe minder belastinggeld, hoe meer geefgeld. Zo simpel is het niet, zo blijkt uit de World Giving Index (CAF, 2012). In de Verenigde Staten geeft de meerderheid van de bevolking aan goededoelenorganisaties (57%), maar het percentage van de bevolking dat geeft is hoger in Nederland (73%) en bijvoorbeeld ook in Canada (64%).

Een internationale vergelijking van de mate van filantropie is slechts beperkt mogelijk door het gebrek aan gegevens over de hoogte van bijdragen. Een *Giving Europe* onderzoek kan hierin verandering brengen. De eerste stappen hebben we gezet met onderzoek naar fondsenwerving door universiteiten in Europa (Breeze, Wilkinson, Gouwenberg & Schuyt, 2011) en het huidige onderzoek naar fondsen voor wetenschap en innovatie in 27 EU landen, inclusief Noorwegen en Zwitserland. Wetenschap en innovatie zijn echter slechts één relatief bescheiden deel van het werkerrein van vermogensfondsen. Kerk en levensbeschouwing, kunst en cultuur, erfgoed, gezondheid en maatschappelijke binding zijn andere belangrijke sectoren waarin vermogensfondsen actief zijn. Daarnaast ontbreken gegevens over geefgedrag door huishoudens en filantropie (maatschappelijk verantwoord ondernemen, sponsoring en giften) door bedrijven zouden het beeld compleet maken. Ons streven is de maatschappelijke betekenis van filantropie in Europa meetbaar en zichtbaar te maken.

4.3.3.7.2. MINDER SUBSIDIE, MEER FILANTROPIE?

De kapitale vraag van vandaag is welke invloed de afname van subsidies van de overheid hebben op de inkomsten van goededoelenorganisaties. In de economie staat dit vraagstuk bekend als de 'crowding-out' hypothese (Friedman, 1962; Abrams & Schmitz, 1978). Ik denk dan altijd aan Archimedes in bad; een andere metafoor is die van het waterbed. Als de overheid bezuinigt,

compenseren burgers dan de afname in subsidies? Dit zou mooi uitkomen nu de overheid de komende jaren nog verder bezuinigt. Het is echter ook mogelijk dat burgers meedoen met de bezuinigingen van de overheid. In dit geval spreken economen van een ‘crowding-in’ effect. Ik zou dit het ‘zwaan-kleef-aan’ effect willen noemen. Graag wil ik in de komende jaren samen met Marjolein Broese van Groenou en Arjen de Wit binnen het Talma instituut voor Work, Care & Welfare uitzoeken wat de reacties van burgers en fondsenwervende organisaties zijn op veranderingen in subsidies, in samenwerking met collega’s van economie, bestuurswetenschappen en politicologie. Filantropie kan als alternatieve vorm van financiering voor publieke doelen een plaats krijgen in de toekomst van wat ooit ‘de verzorgingsstaat’ heette (Schuyt, 2010; 2012). We moeten echter niet teveel verwachten van de filantropie. Als we alles aan de voorkeuren van donateurs overlaten dreigen er tekorten aan sommige collectieve voorzieningen te ontstaan waar onvoldoende draagvlak voor is zoals opvang voor drugsverslaafden en juist overschotten aan andere voorzieningen, zoals gespecialiseerde ziekenhuizen voor kinderen met kanker.⁵²

Het is haast ongelooflijk dat er in Nederland geen onderzoek is gedaan naar de invloed van subsidie op de inkomsten van goededoelenorganisaties. Nederland heeft de grootste nonprofit sector ter wereld. Toch weten we niet wat er met de filantropie gebeurt als de overheid haar subsidies terug brengt of juist opschroeft. Nederlandse economen – hoe goed zij ook zijn – houden zich er niet mee bezig. Letterlijk al het serieuze wetenschappelijke onderzoek dat hier naar gedaan is gaat over het buitenland. Binnen Nederland is vrijwel niets bekend over de invloed van veranderingen in subsidies van de overheid op het geefgedrag van particulieren. Ik vind dit vreemd gezien het maatschappelijke belang van de filantropie.

Het uitgangspunt moet mijns inziens zijn dat we de opzet van het onderzoek zo waterdicht mogelijk maken. Vrijwel al het onderzoek naar het waterbedeffect vertoont methodologisch gezien problemen die maken dat de conclusies niet relevant zijn voor de hedendaagse situatie in Nederland. Uit een vergelijking van niveaus van filantropische activiteit tussen landen met meer of minder overheidssubsidie voor maatschappelijke organisaties kunnen we niets leren over het mogelijke effect van een afname van de subsidies in Nederland. Het verschil tussen Griekenland en Duitsland zegt niets over het verschil tussen Nederland in 2012 en 2015.

In het Verenigd Koninkrijk heeft de regering-Cameron zich onomwonden uitgesproken voor een samenleving waarin filantropie een grotere betekenis heeft. Het ‘Big Society’ beleid van de regering-Cameron neemt als uitgangspunt dat burgers zich best meer vrijwillig kunnen inzetten voor maatschappelijke doelen en dat ook graag willen.⁵³ In Nederland heeft geen enkele politieke partij filantropie op de agenda staan. Bij de afgelopen Tweede Kamer verkiezingen kwam het woord filantropie in geen enkel verkiezingsprogramma voor, zelfs niet van de partijen waarvan de achterban het meeste geeft aan goededoelenorganisaties (Bekkers, Wiepking & Boonstoppel, 2009: 48-49). Een politieke discussie over de rolverdeling tussen overheid en particulier initiatief ontbreekt in Nederland. Toch is er nu een Geefwet, en nemen ambtenaren van de belastingdienst beslissingen over wat een algemeen nut beogende instelling is en wat niet.

De relevante vraag voor beleid is niet of subsidies van de overheid een invloed hebben op private bijdragen, maar in welke omstandigheden die effecten optreden. Ik onderscheid drie partijen die deze effecten beïnvloeden: burgers, fondsenwervende organisaties, en de overheid.

1. *Burgers* beïnvloeden het waterbedeffect door de manier waarop zij met hun geefgedrag reageren op een afname van inkomsten uit subsidies. In de economie heten dit de 'directe effecten' van overheidsbemoeienis. De overheid kan de mate waarin burgers een afname aan subsidie compenseren met meer geefgedrag tot op zekere hoogte direct beïnvloeden.

We mogen daarbij niet uit het oog verliezen dat er ook verschillen zijn tussen burgers in de capaciteit die zij hebben voor vrijwillige inzet. Kaarten van de Third Sector Research Centre in het Verenigd Koninkrijk laten zien dat waar de bezuinigingen het hardste toeslaan de capaciteiten van burgers om die te compenseren het kleinst zijn. Daar zijn 'charity deserts' ofwel goede doelenwoestijnen (Mohan, 2011). In deze gebieden zullen burgers de bezuinigingen op allerlei voorzieningen vrijwel zeker niet compenseren door hogere giften van burgers. Het zou mooi zijn dergelijk onderzoek ook in Nederland te doen. Dit is voorsnog onmogelijk door een gebrek aan gegevens over de werkgebieden van ANBI's.

Het beschikbare onderzoek uit het buitenland (zie bijvoorbeeld Andreoni & Payne, 2011) laat zien dat donateurs niet de enige belangrijke partij zijn in het waterbed effect: ook de goededoelenorganisaties beïnvloeden de mate waarin vrijwillige bijdragen afnemende subsidies compenseren.

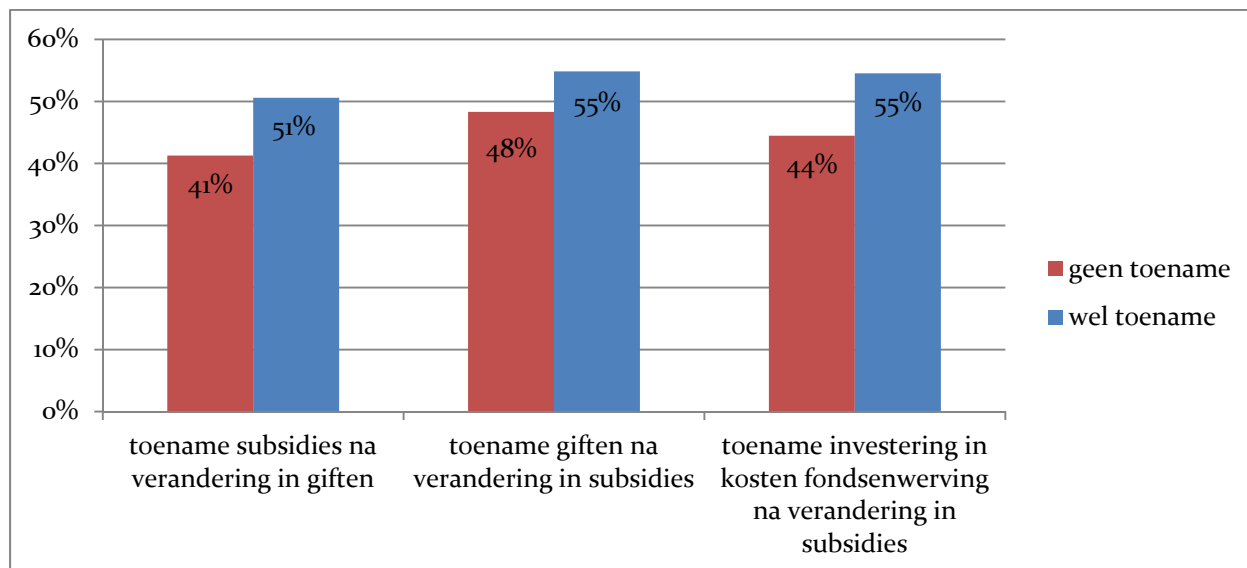
2. *Goededoelenorganisaties* bepalen mede wat de donateur geeft, en hoe die donateur reageert op veranderingen in het overheidsbeleid, zo lieten economen recent zien.⁵⁴ Zij spreken hier over de 'indirecte effecten' van veranderingen in overheidssubsidie. De fondsenwerfers hier vandaag aanwezig wisten dit natuurlijk al lang, maar door de studies van Andreoni & Payne is voor het eerst duidelijk geworden hoe groot die invloed is in de Verenigde Staten en Canada. Voor Nederland is tot nu toe onbekend hoe groot deze invloed is. Hoe reageren goededoelenorganisaties op een verlaging van subsidies? Gaan ze dan meer inzetten op fondsenwerving, of juist minder?

Als voorschot op het nieuwe onderzoek geef ik een aantal cijfers over dit verband uit de database van inkomsten van goededoelenorganisaties van het CBF, die Ad Graaman mij zeer vriendelijk ter beschikking heeft gesteld. De gegevens betreffen zo'n 465 organisaties in de periode 2005-2010. Figuur 13 geeft de resultaten weer.

We zien links in de figuur de kans dat de inkomsten van deze goededoelenorganisaties uit subsidies toenamen in een jaar nadat de inkomsten uit eigen fondsenwerving waren veranderd. In 51% van de jaren namen de subsidies toe in jaren nadat de inkomsten uit eigen fondsenwerving waren toegenomen (de blauwe staaf). Dit percentage is significant hoger dan het percentage in jaren nadat de inkomsten uit eigen fondsenwerving niet waren toegenomen (de rode staaf: 41%). Een toename in inkomsten uit fondsenwerving wordt dus gevolgd door een toename in

inkomsten uit subsidies. Het verschil van tien procentpunten is niet heel groot, maar zorgt wel voor een opeenstapeling van succes bij dezelfde organisaties.

Figuur 13. Samenhang tussen groei in subsidies, investeringen in en inkomsten uit fondsenwerving

In het midden van de figuur vindt u een vergelijking van inkomsten uit giften in jaren nadat subsidies waren toegenomen of juist niet. Ook hier vinden we een significant ‘zwaan-kleef-aan’-effect: de inkomsten uit fondsenwerving namen vaker toe in jaren nadat de inkomsten uit subsidies waren toegenomen (55%) dan in jaren nadat de inkomsten uit subsidies waren afgenomen (48%). Dit verschil is wat kleiner dan het verschil dat we net zagen. Het lijkt er dus op dat de invloed van giften op subsidies wat groter is dan omgekeerd.

Rechts in de figuur vindt u een gedeeltelijke verklaring voor de toename in inkomsten uit giften: als inkomsten uit subsidies toenemen, gaan fondsenwervende organisaties in het daarop volgende jaar vaker meer investeren in fondsenwerving (55%) dan wanneer inkomsten uit subsidies afnamen (44%). Ook dit verschil is significant, en van dezelfde orde als het verschil dat we links in de figuur zagen. De reactie van fondsenwervende organisaties op een verandering in de omvang van subsidies lijkt dus bij te dragen aan het ‘zwaan-kleef-aan’-effect.⁵⁵ In het komende jaar gaan culturele organisaties voor een deel het effect van de nieuwe Geefwet bepalen. Als zij hun donateurs wijzen op de mogelijkheden die de wet biedt om goedkoper te geven, zoals het Prins Bernard Cultuurfonds al doet, kan er daadwerkelijk een waterbed-effect ontstaan.

3. *De overheid* beïnvloedt ook het effect van de Geefwet. In afwachting van de goedkeuring van de wet door de Europese Commissie werden voorlichtingscampagnes om de wet bekend te maken uitgesteld en durfden culturele organisaties het niet aan op grote schaal donateurs te wijzen op de mogelijkheden die de wet biedt. Meer in het algemeen geldt dat als overheden fondsenwerving belemmeren, de inkomsten uit giften zullen achterblijven. In de sector ontwikkelingssamenwerking heeft de overheid geprobeerd een zwaan-kleef-aan-effect te creëren

door aan goededoelenorganisaties die subsidie aanvragen uit de zogenaamde Medefinancieringsgelden (MFS) als voorwaarde te stellen dat zij minimaal 25% van de totale begroting uit giften verkrijgen. In nieuw onderzoek kunnen we aantonen in welke mate dit ook is gelukt.

4.4. DE INVLOED VAN SOCIALE SITUATIES OP FILANTROPISCH GEDRAG

De constatering dat de gulle gever hoger opgeleid is dan gemiddeld, gemiddeld een hoger inkomen verdient, meer vermogend is en vaker kerkelijk zegt in feite nog niets over de oorzaken van geefgedrag. Het gaat telkens om verbanden. We concluderen te snel uit het profiel van de gever dat die gever ook meer geefbereidheid kent. Aan het profiel kunnen we aflezen welke huishoudens succesvol zijn bereikt met verzoeken. We zien aan het profiel van huishoudens die geven mede het resultaat van de manieren waarop goededoelenorganisaties aan fondsenwerving doen af. De antwoorden op de vraag 'Wie geeft wat?' zijn daardoor voor de praktijk van fondsenwerving minder relevant. Eigenlijk willen we weten: 'Wat doet mensen geven?'

Ook op deze vraag zijn in de afgelopen decennia vele antwoorden gegeven in wetenschappelijk onderzoek in allerlei disciplines. Het belangrijkste resultaat van het overzicht van de empirische literatuur over geefgedrag is in mijn optiek de beschrijving van acht mechanismen die het geefgedrag sturen (Bekkers & Wiepking, 2011a). Deze mechanismen hebben we gevonden in literatuur over geefgedrag door huishoudens en individuen. Het is mijn indruk dat zij ook te vinden zijn in het onderzoek naar filantropisch gedrag door bedrijven, zoals sponsoring, giften en 'maatschappelijk verantwoord ondernemen'. Ik zie ernaar uit om samen met Pamala Wiepking en Lucas Meijs deze intuïtie nader uit te werken. Ook in vrijwilligerswerk en andere vormen van prosociaal gedrag zijn de mechanismen naar mijn indruk te vinden. Ik beschrijf de mechanismen hier daarom als algemeen geldend voor filantropie. Mensen vertonen meer prosociaal gedrag wanneer zij:

- 1) zich sterker bewust zijn van de behoefte aan hulp;
- 2) verzoeken krijgen om te helpen;
- 3) minder materiële kosten en meer opbrengsten waarnemen van hun bijdrage;
- 4) om de ontvangers geven (uit altruïsme);
- 5) sociale beloningen ontvangen voor prosociaal gedrag (reputatie);
- 6) zich beter voelen over hun bijdrage (de 'warm glow');
- 7) het doel waaraan ze bijdragen vinden passen bij hun eigen waarden;
- 8) denken dat hun hulp effectiever is.

Veel theorieën over verschillen tussen sociale groepen maken veronderstellingen over de situaties waarin mensen besluiten over giften aan goededoelenorganisaties en deelname aan vrijwilligerswerk en doen daarin een beroep op één of meerdere van deze mechanismen. De verklaring van verschillen tussen religieuze groepen bijvoorbeeld maakt gebruik van mechanismen 2, 4, 5 en 7. De structurele interpretatie van de theorie van Durkheim veronderstelt dat leden van religieuze groepen vaker verzoeken krijgen om te geven en vrijwilligerswerk te doen

(mechanisme 2), en dat zij grotere sociale beloningen ontvangen voor giften en vrijwilligerswerk – of dat zij een grotere sociale straf riskeren als zij niet geven (mechanisme 5). De normatieve interpretatie stelt dat leden van religieuze groepen de waarde van het helpen van anderen sterker hebben geïnternaliseerd (mechanisme 4) en dat zij gemotiveerd zijn door specifiek religieuze waarden (mechanisme 7).

Het meeste onderzoek naar verschillen tussen sociale groepen in filantropisch gedrag toetst de veronderstellingen over de mechanismen niet expliciet. Het is ook lastig om de mechanismen zichtbaar te maken in enquêtes die andere wetenschappers in elkaar gezet hebben. Sinds 2000 ben ik in de bijzondere omstandigheid geweest dat ik mee kon bepalen welke vragen er in de GIN vragenlijst terecht kwamen. Daardoor hebben we gedetailleerde gegevens kunnen verzamelen over de mechanismen die het geefgedrag sturen, zoals de mate waarin Nederlanders verzoeken tot giften ontvangen, sociale druk ervaren om te geven, en een goed gevoel krijgen van vrijwilligerswerk en geven aan goededoelenorganisaties (Bekkers & Boonstoppel, 2010).

Toch zijn deze gegevens nog niet ideaal. Als we constateren dat mensen die meer geven aan goededoelenorganisaties ook vaker verzoeken krijgen, is het aantal verzoeken nog niet direct een oorzaak voor het geefgedrag. Het kan heel goed zo zijn dat goededoelenorganisaties de juiste mensen hebben weten te vinden die inderdaad bereid zijn om te geven (Bekkers, 2005a; Lim, 2010). Als zij weten te vermijden dat ze degenen die toch niet bereid zijn te geven een verzoek tot een gift doen besparen goededoelenorganisaties op de kosten voor fondsenwerving. Hetzelfde geldt voor organisaties die vrijwilligers zoeken. Waarom zouden zij tijd verspillen aan het benaderen van mensen die toch niet bereid zijn om vrijwilligerswerk te doen?

Het liefst zouden we Nederlanders op een gecontroleerde manier per toeval aan omstandigheden toewijzen waarin de mechanismen werkzaam zijn die filantropisch gedrag kunnen beïnvloeden, en vervolgens dat gedrag observeren. Om bij het voorbeeld te blijven: levert een toename van het aantal verzoeken ook daadwerkelijk meer geefgedrag op, of raken mensen dan geïrriteerd? Het antwoord op deze vraag zoals dat naar voren komt uit grootschalige veldexperimenten is lang niet altijd wat je intuïtief zou verwachten (Van Diepen, Donkers & Franses, 2009a, 2009b). Deze experimenten zijn prachtige voorbeelden van onderzoek dat de sterke kanten van experimenten en enquêtes combineert.

4.4.1. HET ENQUÊTE-EXPERIMENT

Onderzoek met enquêtes gebeurt in de regel onder grotere groepen respondenten, die liefst zo representatief mogelijk zijn voor de landelijke bevolking. Een nadeel van enquêtes is echter dat causale uitspraken zo goed als onmogelijk zijn. Experimenten bieden wel de mogelijkheid verschillen tussen groepen te interpreteren als effecten van verschillen in de condities waarin de groepen keuzes maken – als deze groepen tenminste goed gerandomiseerd zijn. Het is bijzonder opvallend dat experimenten en analyses van archiefdata door economen in de regel waterbedeffecten laten zien (Bekkers & Wiepking, 2011a), terwijl analyses van enquêtes door

sociologen, politicologen en bestuurskundigen eerder een gemengd beeld (Stadelmann-Steffen, 2011) of ‘zwaan-kleef-aan’-effecten laten zien (zie bijvoorbeeld Van Oorschot & Arts, 2005).

Ik zie grote potentie in een combinatie van enquêtes en experimenten. Deze combinatie omzeilt de nadelen die beide methoden in veel toepassingen hebben. Experimenten gebeuren in de regel met kleine groepen deelnemers, meestal studenten aan westerse universiteiten, die vrijwel nooit representatief zijn voor de mensheid (Henrich, Heine, & Norenzayan, 2010). Ook de invloed van overheidsbeleid en goededoelenorganisaties op het geefgedrag kunnen we op kleine schaal met experimenten onderzoeken (Boatright, Green & Malbin, 2006). Zelfs op grote schaal is het mogelijk om experimenteel onderzoek te doen naar geefgedrag (Bond et al., 2012; Gerber, Green & Larimer, 2008).

Het is opmerkelijk dat onderzoekers de sterke kanten van beide onderzoeksmethoden zelden met elkaar combineren, terwijl dat wel heel goed mogelijk is (Levitt & List, 2007; Mutz, 2011). De experimenten die we in het Geven in Nederland onderzoek (Bekkers, 2006b, 2007; Bekkers & Boonstoppel, 2011; Bekkers & De Wit, 2013) en het onderzoek naar de maatschappelijke stage (Bekkers, Spenkeliink, Ooms & Immerzeel, 2009; Bekkers, 2011b) hebben ingebouwd zijn daarvoorbeelden van. In de toekomst zal ik meer van dit soort experimenten doen. Daarvoor werk ik graag samen met organisaties uit de filantropische sector, zoals met geefplatforms en crowdfunding websites, en met fondsenwervende organisaties.

4.4.2. SOCIALE INFORMATIE: EEN SELECTIE VAN BEVINDINGEN

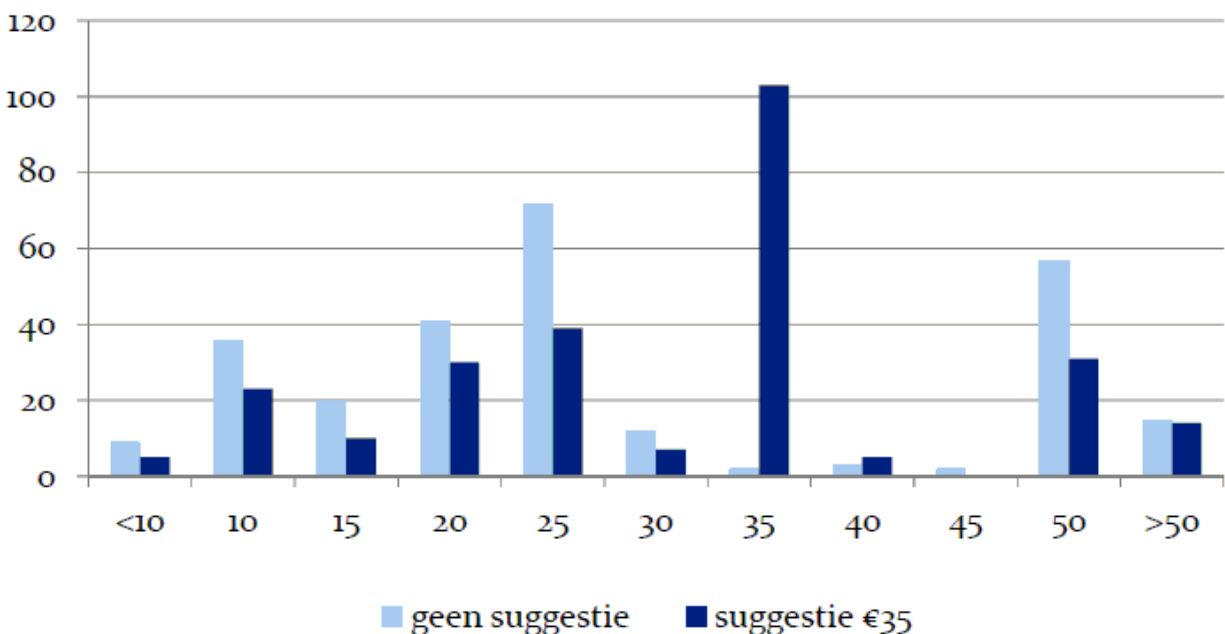
De invloed van sociale situaties op filantropisch gedrag wordt in de economie vaak bestudeerd als een effect van sociale informatie. Het begrip verwijst naar de invloed van kennis over het geefgedrag van anderen. Ik loop met u een paar fascinerende recente bevindingen langs over die maken dat we geven.

4.4.2.1. DE KRACHT VAN SUGGESTIE

Een eerste bevinding die laat zien dat Nederlanders gevoelig zijn voor sociale informatie komt naar voren uit een experiment dat ik in samenwerking met het UFonds van de Universiteit Utrecht uitvoerde. Het UFonds organiseerde een fondsenwervingsactie om geld in te zamelen voor studiebeurzen voor getalenteerde buitenlandse studenten. Een groot aantal alumni van de universiteit kreeg informatie over de actie in de bus met daarbij een brief ondertekend door Arie Smit, oud-directeur Teleac/NOT en ambassadeur van het Fonds, met een verzoek tot een gift. De helft van de alumni kreeg een brief waarin terloops het zinnetje was opgenomen “Als iedereen meedoet voor bijvoorbeeld 35 euro raken we een eind op weg. Ieder ander bedrag is natuurlijk ook van harte welkom.” De andere helft van de alumni kreeg de reguliere brief. Het ene zinnetje had een verbazingwekkend effect. In de reguliere groep kwam het bedrag van €35 als donatie vrijwel niet voor, maar in de groep die de brief had gekregen waarin dat bedrag was gesuggereerd was dit het meest voorkomende bedrag (zie figuur 14). Meer informatie over dit experiment vindt u in Bekkers & Wiepking (2013).

Mijn interpretatie van de resultaten is dat het bedrag werkt als een ‘anker’ in een onzekere situatie. Alumni waren er nog niet vertrouwd mee verzoeken tot giften te ontvangen van hun oude universiteit, en wisten waarschijnlijk niet wat een gebruikelijk bedrag was. Het noemen van het bedrag gaf de alumni een houvast in deze situatie. Dit is een heel subtiele sociale invloed. In de brief stond niet dat anderen in de regel of gemiddeld €35 gaven. We hebben de alumni dus geen valse informatie gegeven. In laboratoriumexperimenten in de psychologie is het heel gebruikelijk om valse informatie te geven aan deelnemers, in tegenstelling tot experimenten binnen de economie. In een natuurlijk veldexperiment zoals de actie van het UFonds, waarin de alumni niet weten dat ze onderdeel zijn van een experiment, is het erg kostbaar de deelnemers achteraf te informeren over het experiment. Daarnaast zouden de deelnemers zich met recht gemanipuleerd voelen.⁵⁶

Figuur 14. Donaties aan de UES actie van het UFonds in 2008 (aantal donaties in €)

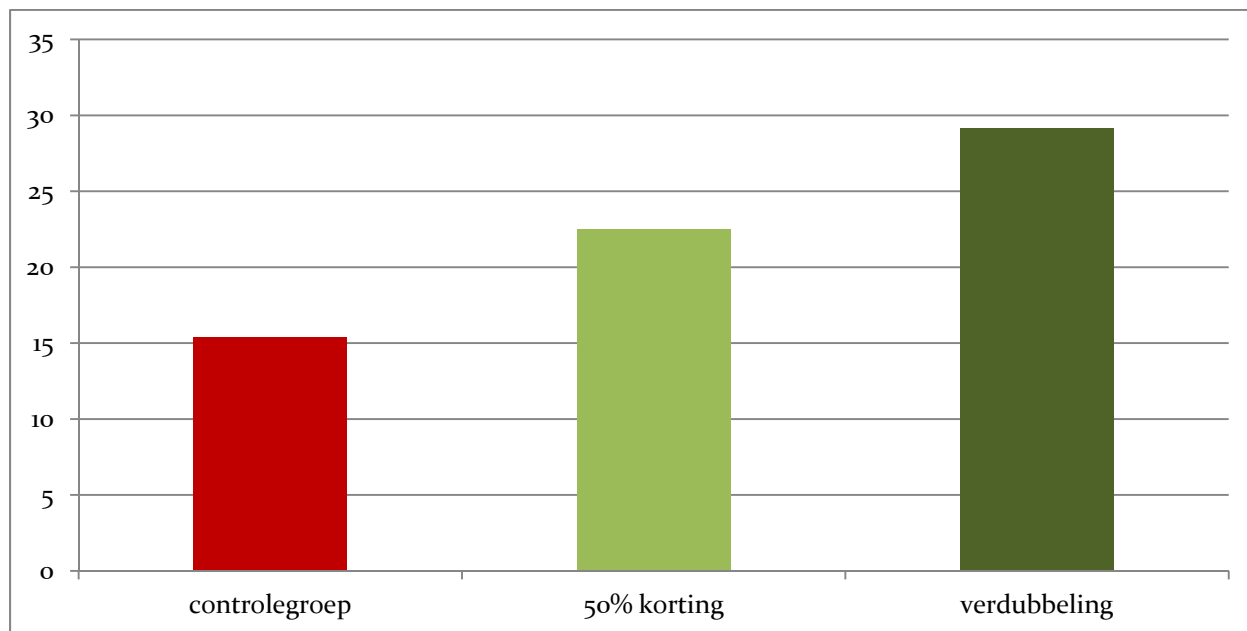
4.4.2.2. EEN PRIJS IS GEEN PRIJS: LIEVER VERDUBBELING DAN KORTING

Normaal gesproken kost een gift van een euro ons een euro. In sommige omstandigheden kunnen we echter goedkoper geven. Dit kan bijvoorbeeld als we de giftenaftrek gebruiken, of als we weten dat onze giften worden verdubbeld door een derde partij, zoals de overheid of een bedrijf.

Hierdoor verlaagt in feite de prijs van het geven van een euro. Volgens de prijstheorie maakt het niet uit hoe de prijsverlaging tot stand komt: als de relatieve prijs van een gift ten opzichte van andere bestedingen zakt, gaan mensen meer uitgeven aan giften (zie figuur 7). Onderzoek onder studenten in de Verenigde Staten toonde aan dat de presentatie van de prijsverlaging nogal uitmaakt (Eckel & Grossman, 2003). Het experiment toonde aan dat studenten een groter gedeelte van een meevaller van \$10 weggeven wanneer een derde partij hun giften verdubbelt dan wanneer ze een korting krijgen van 50%, die de prijs even sterk verlaagt. In 2004 waren we mede

dankzij TNS/NIPO in de gelegenheid dit onderzoek onder deelnemers aan de GINPS te herhalen (Bekkers, 2006b). Er kwamen in grote lijnen dezelfde resultaten uit (zie figuur 15).

Figuur 15. Percentage van de ontvangen beloning dat deelnemers doneerden aan een goed doel

In het experiment verdeelden we de deelnemers in drie groepen: een groep die korting kreeg ('als u €10 geeft kost dat u €5'; prijs = 0,50), een groep van wie de giften werden verdubbeld ('als u €5 geeft doen wij er €5 bij en ontvangt het goede doel €10', prijs = 0,50) en een controlegroep die geen korting of verdubbeling kreeg aangeboden. De deelnemers besloten over de beloning die ze kregen voor het invullen van de vragenlijst (gemiddeld €11). Figuur 15 laat zien dat het aanbod van verdubbeling ongeveer een verdubbeling van het geefgedrag oplevert (+90%). De korting van 50% levert ongeveer de helft op (+46%).

U herkent in de korting de wijze waarop het Nederlandse belastingstelsel geefgedrag probeert te stimuleren. U geeft eerst een bedrag en krijgt later een deel van de kosten weer vergoed via de giftenaftrek, als u daarvoor tenminste in aanmerking komt. De les uit het experiment is dat de belofte van een verdubbeling veel beter werkt dan de belofte van een korting. Als de overheid serieus meer ruimte voor geven wil geven vervangt zij de korting op geven via de belastingaftrek door een verdubbelingsregel. In tijden van bezuinigingen is het draagvlak voor een verdubbelingsregeling zonder dat daar een maximum aan is gesteld misschien beperkt. Als de overheid serieus culturele giften wil bevorderen gaat zij nu vol gas geven op de campagne 'Cultuur, daar geef je om!' om daarmee de multiplier onder de aandacht van het publiek te brengen.

4.4.3. HET ONBEWUSTE EFFECT VAN RELIGIEUZE INFORMATIE

Hoewel er een overweldigende hoeveelheid studies beschikbaar is waarin een positieve samenhang naar voren komt tussen kerkelijkheid en filantropisch gedrag, is er toch onduidelijkheid over de externe causale invloed van religie op filantropisch gedrag (Galen, 2012). Het is net als met opleiding moeilijk te experimenteren met religie. We kunnen niet op basis van toeval mensen aan een geloofsgemeenschap toewijzen om te kijken hoe filantropisch ze zich gaan gedragen. Wel kunnen we mensen blootstellen aan verschillende religieuze symbolen en godsbeelden om vervolgens te observeren hoe filantropisch ze zich gedragen (Pichon, Boccato & Saroglou, 2007; Norenzayan & Shariff, 2008; Shariff & Norenzayan, 2007). Een dergelijk experiment is ook in Nederland mogelijk en zou zeker hier aan de VU met zijn grote diversiteit aan religieuze voorkeuren interessante resultaten kunnen opleveren. Het mooie is dat we dit ook kunnen doen zonder dat mensen dat zelf doorhebben. Dan komen we dicht in de buurt bij de Gouden Standaard. Of de resultaten van deze fascinerende experimenten ook geldig zijn buiten de relatief homogene populatie van Amerikaanse universiteitsstudenten is onbekend. Het zou goed zijn om dit onderzoek in het overwegend seculiere Nederland te herhalen met een variatie aan geloofsgemeenschappen. Stimuleert een Soera, psalm of Thorapassage ook het geefgedrag van onkerkelijke Nederlanders?

5. DE MAATSCHAPPELIJKE EFFECTEN VAN FILANTROPIE

De maatschappelijke betekenis van filantropie is wat filantropie doet met mensen, met de samenleving. Welke maatschappelijke effecten heeft de filantropie? In hoeverre maakt filantropie de samenleving ook beter? Ik bespreek de maatschappelijke effecten van filantropie wederom volgens het schema uit tabel 1 en begin bij het micro-niveau.

5.1. EFFECTEN VAN FILANTROPIE OP MICRO-NIVEAU

Filantropie heeft niet alleen effecten voor de samenleving op het meso-niveau in de vorm van de 'impact' van het werk van goeddoelenorganisaties, maar ook op het individuele niveau van de gever en de vrijwilliger. De vraag naar de maatschappelijke effecten van filantropie op micro-niveau zou ik kernachtig willen formuleren als "Wat doet geven met mensen?" Hier vat ik ook de effecten van het geven van tijd (vrijwilligerswerk) onder.

Veel onderzoek naar de maatschappelijke effecten van filantropie heeft zich geconcentreerd op de effecten van vrijwilligerswerk op micro-niveau (Wilson & Musick, 1999). Ik formuleer vier vragen op dit terrein die ik in het vervolg van deze paragraaf kort zal behandelen:

1. Als jongeren in een maatschappelijke stage kennis maken met vrijwilligerswerk, groeien ze dan op tot meer maatschappelijk verantwoordelijke burgers?
2. Levert vrijwillige inzet meer maatschappelijk vertrouwen op?
3. Maakt geven gelukkig? Geeft het geven aan goede doelen een goed gevoel?
4. Blijven mensen langer gezond door vrijwilligerswerk?

Kort door de bocht zijn de antwoorden op deze vragen respectievelijk: 'Nee', 'Nee', 'Ja, waarschijnlijk wel', en 'Ja - een beetje'. Ik geef meteen toe dat dit redelijk ontzuisterende antwoorden zijn. Ik ben echter van mening dat het waardevol is om tegenvallende resultaten te publiceren, hoewel dat vaak lastig en tijdrovend is.

5.1.1. DE INVLOED VAN DE MAATSCHAPPELIJKE STAGE OP BURGERSCHAP

Als eerste voorbeeld van onderzoek naar de maatschappelijke effecten van filantropie op het micro-niveau van individuele burgers bespreek ik onderzoek naar de effecten van de maatschappelijke stage. We kunnen deze effecten op verschillende manieren vaststellen (Meijs, 2010a). De gemakkelijkste manier is door te tellen hoeveel leerlingen er op stage zijn geweest. Dat is de activiteit zelf, de 'output' (zie tabel 2). Het effect van de maatschappelijke stage kunnen we ook vaststellen door leerlingen te vragen hoe leuk ze de stage vonden of hoe veel ze er van geleerd hebben. Dat is een meting van de tevredenheid van de deelnemers. Die blijkt vrij hoog te zijn (Meijs, 2010a; Bekkers, Spenkeliink, Ooms & Immerzeel, 2009). Het is leuk dat de deelnemers tevreden zijn, maar dat zegt natuurlijk nog niets over hoe ze zijn veranderd. Ze hadden zonder maatschappelijke stage waarschijnlijk ook lol gehad en misschien hadden ze nog wel meer geleerd of waren ze nog wel betere burgers geworden.⁵⁷

Het effect van de maatschappelijke stage op individueel niveau is de verandering in vooraf bepaalde en gemeten indicatoren van burgerschap na de maatschappelijke stage. Hoe groot is nu het effect van de maatschappelijke stage op het burgerschap van leerlingen? Leerlingen die een maatschappelijke stage hebben gedaan scoren hoger op vele indicatoren van burgerschap (Bekkers, Spenkelink, Ooms & Immerzeel, 2009). Het is echter de vraag of die hogere score ook aan de stage ligt. Dit wordt in de literatuur over ‘impact’ en effectmeting de attributievraag genoemd. De methode die we in de sociale wetenschappen vaak gebruiken om effecten vast te stellen is multi-pele regressie-analyse. Daarmee kunnen we rekening houden met verschillen tussen de leerlingen die wel en leerlingen die geen stage hebben gedaan, voor zover we die verschillen tenminste hebben gemeten. Met deze methode blijken de verschillen tussen leerlingen die wel en geen maatschappelijke stage hebben gedaan kleiner te zijn, maar zouden we voor vele indicatoren nog steeds beweren dat de maatschappelijke stage het burgerschap versterkt. Het verschil tussen deze twee groepen leerlingen kan echter nog aan ongemeten factoren liggen, of – nog erger – het verband kan een omgekeerde causaliteit hebben.

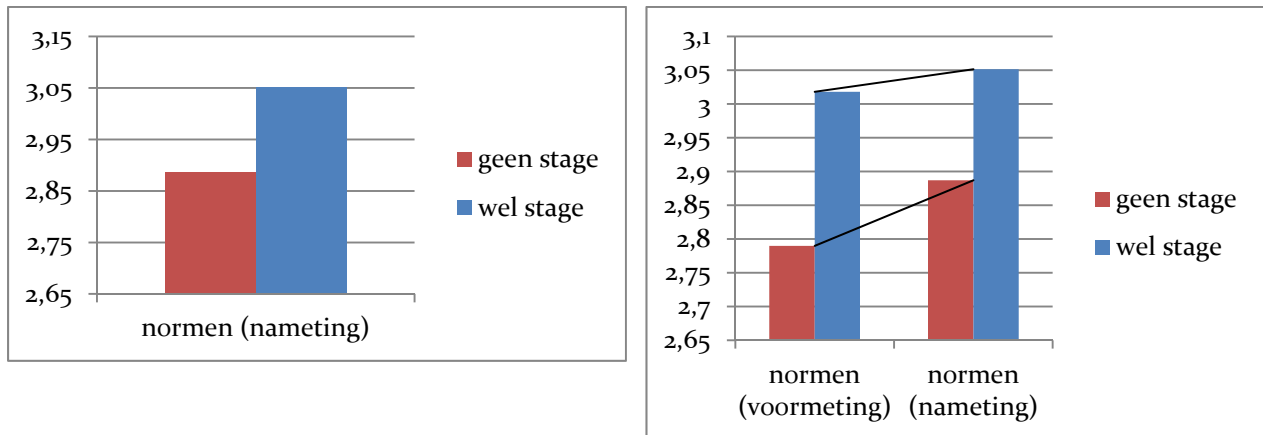
Tabel 2. Input, output, impact en effectmeting in de maatschappelijke stage

	Input	Output	Impact	Effect
<i>Interventie-groep</i>	Hoeveel moeite de school doet om leerlingen op stage te krijgen	Hoeveel leerlingen er op stage gaan	Ontwikkeling van burgerschap onder leerlingen die een stage hebben gedaan	Verschil in ontwikkeling
<i>Controle-groep</i>	School doet geen moeite	Leerlingen gaan niet op stage	Ontwikkeling van burgerschap onder leerlingen die géén stage hebben gedaan	

Ter illustratie van tabel 2 bespreek ik de resultaten van drie analyses van de effecten van de maatschappelijke stage op één indicator van burgerschap, namelijk de sociale norm die leerlingen ervaren rond filantropie. Het uitgangspunt van deze analyses is de verwachting dat leerlingen door de stage vrijwilligerswerk doen meer als gewenst gedrag zien als de kennismaking met vrijwilligerswerk in de maatschappelijke stage het gewenste effect bereikt. De antwoorden van de leerlingen op vragen over de vanzelfsprekendheid van geven aan goede doelen en het doen van vrijwilligerswerk zijn gecombineerd in een schaal en geven een beeld van de mate waarin zij vrijwilligerswerk als sociaal wenselijk gedrag zien.⁵⁸

In de eerste analyse (figuur 16.1, links) lijkt er een effect van het doen van de maatschappelijke stage op de normen rond geven en vrijwilligerswerk.⁵⁹ In de tweede schatting (figuur 16.2, rechts) betrekken we ook de scores van de leerlingen voorafgaand aan de stage in de analyse. We zien dat de leerlingen die later in het schooljaar een stage zouden gaan doen, al aan het begin van het schooljaar, nog voordat ze aan de stage begonnen waren al hoger scoorden op normen rond geefgedrag en filantropie. Het verschil voorafgaand aan de maatschappelijke stage is zelfs nog groter.⁶⁰

Figuur 16. Twee manieren om de effecten van de maatschappelijke stage op burgerschap te meten

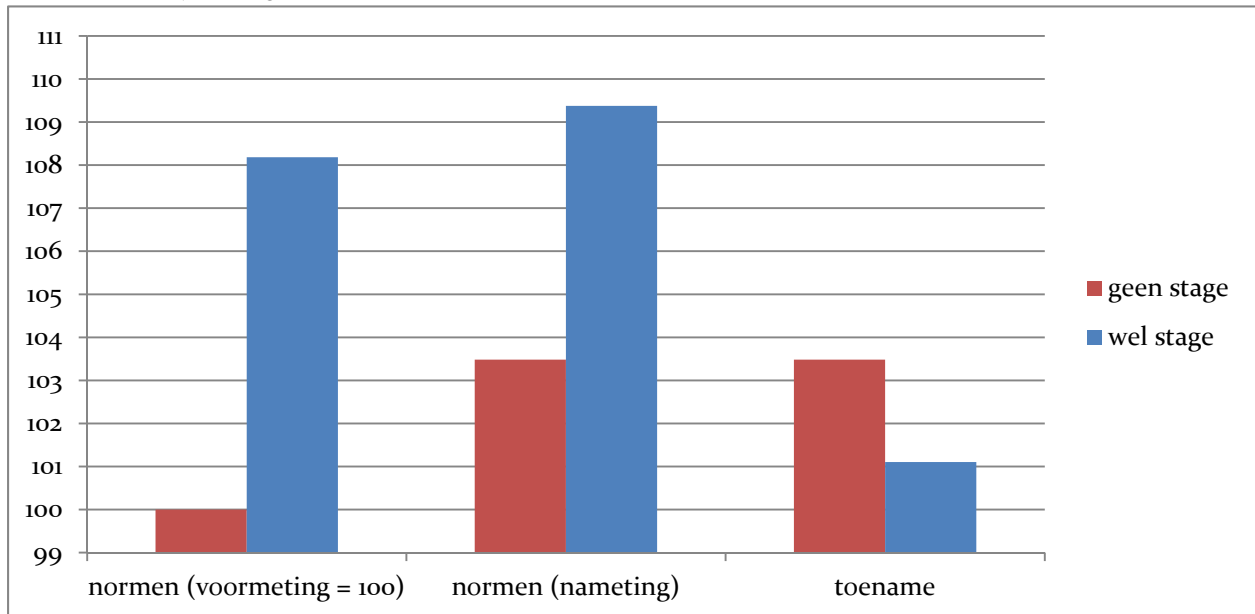

15.1. Een vergelijking van scores op de nameting

15.2. Een vergelijking van verschillen tussen de scores op de voormeting en de nameting

In de derde analyse bekijken we de verandering in de geefnormen tussen de voormeting en de nameting (zie figuur 16).

Figuur 16. Een vergelijking van de ontwikkeling in burgerschap tussen leerlingen die wel en geen maatschappelijke stage deden

We stellen de score op de voormeting van de leerlingen die geen stage zouden gaan doen op 100 om de relatieve verschillen en de toename in de loop van het jaar te bepalen. De leerlingen die later in het jaar nog een stage zouden gaan doen scoorden aan het begin van het schooljaar al 8% hoger dan de leerlingen die geen stage zouden doen. Vervolgens neemt het burgerschap zowel onder de leerlingen die géén stage deden als onder de leerlingen die wel een stage deden in de loop van het jaar toe.⁶¹ De toename onder leerlingen die géén maatschappelijke stage deden was zelfs groter dan de toename onder leerlingen die wel een maatschappelijke stage deden. De index

in de nameting was onder de leerlingen die geen stage deden 103,5, terwijl de score van leerlingen die wel een stage deden naar 101,1 steeg.⁶²

De methode die we in het onderzoek naar de maatschappelijke stage hebben gebruikt kunnen we in elk onderzoek volgen dat de invloed van filantropie wil bepalen. Longitudinale gegevens zijn daarvoor cruciaal, omdat we daarmee tot op zekere hoogte kunnen uitsluiten dat degenen die de interventie zullen ondergaan voorafgaand aan de interventie al hoger scores op de uitkomstmaat. Veel schattingen van de effecten van filantropie die ik tot nu toe heb gezien blijken kleiner te zijn wanneer zij met toonaangevende onderzoeksmethoden zijn gemaakt dan wanneer minder strenge methoden zijn gebruikt (Firebaugh, 2008). Vaak verdwijnt een gedeelte van het verschil al wanneer relevante verschillen in ‘controlevariabelen’ statistisch uitgeschakeld zijn. Hierdoor blijven er minder vaak positieve resultaten over, die voor beleidsmakers minder hoopgevend zijn. Het is moeilijker zulke ‘nul-effecten’ in wetenschappelijke tijdschriften te publiceren (Fanelli, 2012), hoewel het aantal keer dat andere onderzoekers naar zulke bevindingen verwijzen niet lager is (Fanelli, 2013).⁶³

5.1.2. DE INVLOED VAN VRIJWILLIGERSWERK OP MAATSCHAPPELIJK VERTROUWEN

Een ander voorbeeld van het ‘verdwijnen’ van de invloed van vrijwilligerswerk bij de toepassing van meer toonaangevende onderzoeksmethoden de invloed van het doen van vrijwilligerswerk op het vertrouwen in andere mensen. Het verband tussen vrijwilligerswerk en vertrouwen is in vele publicaties vastgesteld (zie bijvoorbeeld Putnam, 2000). Vrijwilligers hebben een hoger niveau van maatschappelijk vertrouwen dan niet-vrijwilligers. Het verband blijkt echter niet het resultaat te zijn van de invloed van vrijwilligerswerk op vertrouwen. Het verband wordt geheel veroorzaakt doordat een hoger niveau van maatschappelijk vertrouwen ervoor zorgt dat mensen vrijwilligerswerk gaan doen en blijven doen. Wie eenmaal vrijwilligerswerk doet krijgt niet meer maatschappelijk vertrouwen (Bekkers, 2012a). Het was lastig om dit resultaat gepubliceerd te krijgen: het duurde meer dan zes jaar. In eerste instantie geloofde ik het zelf ook niet. Daarom ging ik samen met Erik van Ingen op zoek naar gegevens uit andere landen. We vonden niet alleen in andere Nederlandse gegevens, maar ook in gegevens uit Zwitserland en Australië geen enkel effect van vrijwilligerswerk op vertrouwen. Alleen in Groot Brittannië vonden we een heel klein positief effect (Van Ingen & Bekkers, 2012).

5.1.3. DE WARME GLOED VAN HET GEVEN

Meer hoopgevende resultaten komen naar voren uit onderzoek naar de effecten van filantropisch gedrag op het welbevinden van mensen. In veel definities van altruïsme zit het idee dat echt betekenisvol geven een offer moet zijn dat meer (geld, moeite, tijd) kost dan het oplevert. Deze definities passen niet meer zo goed in de moderne tijd, waarin goed doen voor een ander steeds vaker geaccepteerd is in combinatie met ‘leuke dingen doen’. In de definitie die ik hierboven heb gegeven zit het idee van opoffering daarom niet. Filantropie is lang niet altijd een offer dat ons moeite kost. Mensen weten het maatschappelijk nuttige en het aangename steeds beter met elkaar te verenigen. Filantropie kan ook positieve effecten hebben voor degene die geeft. Het werk

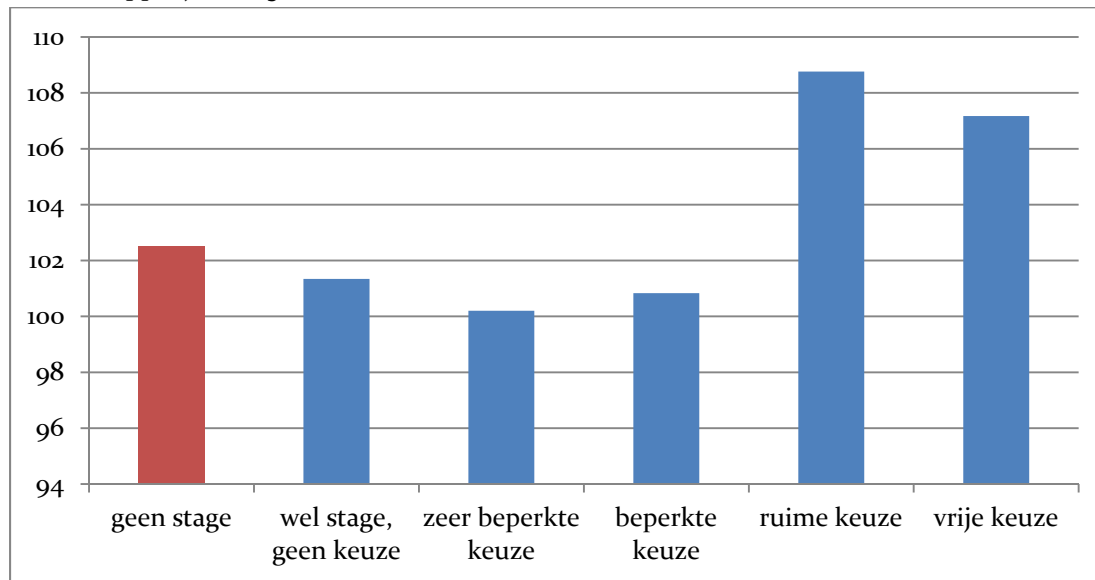
van Dunn, Aknin & Norton (2008) en Aknin en collega's (2013) suggereert dat geven (in ieder geval tijdelijk) gelukkig maakt.

Afbeeldingen van de hersenactiviteit van 19 Amerikaanse vrouwen suggereren dat zij minder vreugde ervaren wanneer de computer een bedrag van hen afneemt en aan een goed doel geeft dan wanneer de deelnemers datzelfde bedrag vrijwillig weggeven (Harbaugh, Mayr & Burghart, 2007). Conservatieve politici zouden dit kunnen zien als het bewijs dat een samenleving beter af is zonder overheid. Mensen zijn immers gelukkiger als ze geven dan wanneer de computer hetzelfde geld eerst van hen afpakt (zoals door belasting) en vervolgens aan het goede doel geeft. De Amerikaanse samenleving lijkt minder moeite te hebben met de praktijk om eerst roofoverval te plegen en vervolgens met bombastische filantropie de schade enigszins te herstellen. Natuurlijk zijn de vrouwen die deelnamen aan het experiment van Harbaugh en collega's niet representatief voor de mensheid. Het experiment zouden we moeten herhalen in andere landen om te zien of vrijwillige giften ook elders in de wereld activiteit in de genotscentra opleveren. En natuurlijk is de keuze die deze vrouwen maken voor het weggeven van een deel van een meevaller van \$100 via een computerscherm in een benauwde magneetkoker niet een situatie die je representatief kunt noemen voor het meeste geefgedrag zoals dat in de echte wereld voorkomt.

Desalniettemin: als geven een goed gevoel oplevert net zoals het eten van chocolade of een andere plezierige fysieke ervaring is er helemaal geen sociaal dilemma in geefgedrag. Wat goed is voor de samenleving is ook goed voor het individu zelf. Mensen moeten wel de voordelen zien. Ze moeten dan de overtuiging krijgen dat ze meer vrijwillig moeten gaan doen en minder op collectieve voorzieningen kunnen rekenen die uit belastinggeld zijn betaald. De grote vraag is natuurlijk of we die collectieve voorzieningen in stand kunnen houden zonder belastingheffing.

Het experiment van Harbaugh, Mayr & Burghart (2007) met de hersenscans van vrouwen die vrijwillig of verplicht geld afstonden aan een goed doel is een illustratie van de positieve waardering die mensen hebben voor vrije keuze. De vraag is nu of vrijwilligheid ook een voordeel biedt mensen op andere terreinen. Uit het onderzoek naar de effecten van de maatschappelijke op burgerschap komt een dergelijk patroon naar voren. In figuur 17 is nogmaals de toename van leerlingen in de loop van het schooljaar weergegeven in de score op de schaal voor geefnormen. Ik heb de leerlingen in zes groepen ingedeeld. De leerlingen die geen stage deden gingen licht vooruit in de loop van het schooljaar. De leerlingen die totaal geen keuzevrijheid hadden in de stage omdat ze zelf niet een organisatie mochten uitkiezen en ook zelf niet mochten bepalen welke taken ze uitvoerden tijdens de stage gingen nauwelijks vooruit. De leerlingen die zeer beperkte keuze hadden omdat ze op een lijst met organisaties of taken een voorkeur mochten aangeven, maar geen garantie kregen gingen in het geheel niet vooruit. Ook de leerlingen die beperkte keuze hadden (en zelf suggesties voor een organisatie of een taak mochten doen) gingen nauwelijks vooruit. Maar leerlingen die zelf ofwel hun organisatie ofwel hun taak mochten bepalen en leerlingen die geheel vrij waren om zowel de organisatie als de taak te bepalen gingen het meest vooruit in de score op de schaal. De positieve effecten van filantropie lijken te zitten in de mate van vrijwilligheid waarmee mensen bepalen waar ze hun geefgedrag of vrijwilligerswerk aan besteden. Deze hypothese verdient nader onderzoek.

Figuur 17. Toename in geefnormen onder leerlingen met gradaties van keuzevrijheid in de maatschappelijke stage

5.1.4. DE EFFECTEN VAN VRIJWILLIGERSWERK OP GEZONDHEID

Een ander veelbelovend terrein van onderzoek naar de effecten van filantropie betreft de effecten van vrijwilligerswerk op gezondheid. Vele publicaties laten zien dat vrijwilligers zich niet alleen gemiddeld gezonder voelen en minder psychische klachten rapporteren, maar ook dat zij op allerlei minder subjectieve maten een betere gezondheid hebben en zelfs langer leven. Om te vermijden dat we het verband tussen gezondheid en vrijwilligerswerk onterecht aan een causale invloed van vrijwilligerswerk op gezondheid toeschrijven zijn longitudinale gegevens en adequate statistische modellen nodig, waarin zelfselectie wordt uitgesloten (Li & Ferraro, 2005). Recent hebben we met gegevens van de Longitudinal Aging Study Amsterdam (LASA) onderzoek gedaan naar het verband tussen gezondheid en vrijwilligerswerk in Nederland. Dit onderzoek lijkt steun te geven voor een gezondheidsbevorderend effect van vrijwilligerswerk onder oudere Nederlanders. Niet alleen leven vrijwilligers langer dan niet-vrijwilligers, ook blijkt dat een toename in de mate van vrijwilligersactiviteit gevolgd wordt door een langere periode in relatief goede gezondheid, zowel mentaal als fysiek (Bekkers & De Wit, 2012). We zouden vrijwilligerswerk vanwege de gezondheidsbevorderende effecten ‘Vitamine V’ kunnen noemen.

Ik kijk uit naar toekomstig onderzoek naar de relatie tussen vrijwilligerswerk en gezondheid in samenwerking met de LASA groep hier aan de VU. Dit onderzoek past mooi binnen het Talma Instituut, omdat het laat zien hoe arbeid en zorg in de levensloop met elkaar samenhangen, en mensen op oudere leeftijd productief en betekenisvol houdt. We willen graag weten in welke mate het gezondheidseffect verschilt tussen vrijwilligers uit uiteenlopende sociale groepen, tussen vrijwilligers in verschillende typen organisaties en tussen vrijwilliger met verschillende soorten taken. Ook willen we nagaan hoe we de invloed van vrijwilligerswerk op de gezondheid precies kunnen verklaren.

5.2. EFFECTEN VAN FILANTROPIE OP MESO-NIVEAU

De vraag naar de effecten van filantropie komen we tegenwoordig vooral op meso-niveau tegen, zowel in het publieke debat als in de wetenschap (zie bijvoorbeeld Frumkin, 2006 en Meijs, 2010b).⁶⁴ De vraag op meso-niveau is dan vaak: hoe goed zijn de ‘goede doelen’ eigenlijk? Hoeveel blijft er aan de spreekwoordelijke strijkstok hangen? Deze vragen zijn maatschappelijk zeer relevant maar wetenschappelijk moeilijk te beantwoorden.⁶⁵ Eerder heeft collega Dinand Webbink in zijn oratie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam (2011) de principes en de methodologische hulpmiddelen voor het bepalen van de maatschappelijke effecten van filantropie omschreven.

Deze vragen gaan niet over de maatschappelijke effecten van filantropie op de goededoelenorganisaties, maar over de effecten op het niveau van de projecten uitgevoerd door goededoelenorganisaties. We zijn als kritische donateurs benieuwd of de goededoelenorganisaties onze giften ook daadwerkelijk besteden voor de doelen waarvoor ze gegeven zijn, en hoe efficiënt die giften zijn. Transparantie maakt het voor donateurs gemakkelijker om vanuit altruïsme te geven – met een maximaal effect voor de bedoelde ontvangers.

Op dit moment stelt de toezichthouder op de filantropische sector, het CBF, weinig eisen aan de prestaties van goededoelenorganisaties, waardoor gegevens hierover ontbreken.⁶⁶ De meeste mensen gaan niet op zoek naar onafhankelijke informatie over de prestaties van het goede doel waaraan ze geven voordat ze dat doen. Dat betekent niet dat ze het niet willen weten. Als het belangrijk genoeg voor ze is om hun geefgedrag effectief te maken gaan ze op zoek. Informatie over de prestaties van goededoelenorganisaties is echter niet eenvoudig te vinden en vooral niet zo eenvoudig te interpreteren. Er zijn allerlei internetportalen met ongelijksoortige informatie.⁶⁷ Het kost de gemiddelde donateur te veel moeite om te bepalen hoe goed een goededoelenorganisatie eigenlijk is.

We bevinden ons op dit moment in Nederland op een kantelpunt in de regulering van goededoelenorganisaties. De Geefwet heeft de noodzaak gecreëerd om de registratie van Algemeen Nut Beogende Instellingen opnieuw in te richten, omdat culturele instellingen verhoogd aftrekbaar zijn. Van alle ANBI's moet daarom duidelijk zijn of zij culturele organisaties zijn. Vreemd genoeg zijn de belastingplichtigen nu opgezadeld met de plicht om aan te geven of hun giften aan culturele organisaties zijn gedaan of aan andere organisaties. De fiscus kan dit controleren, maar heeft geen criteria gegeven voor wat als culturele organisatie geldt en wat niet. De nieuwe registratie biedt ook de mogelijkheid om een systeem te ontwikkelen waarin ANBI's rapporteren hoe zij de effectiviteit van hun activiteiten meten. Zo kunnen we de mate van professionaliteit in het beleid en de organisatie van goededoelenorganisaties voor donateurs inzichtelijk maken.

Door de uitreiking van de Transparantprijs (PWC, 2010) voor het beste jaarverslag hebben goededoelenorganisaties sinds 2005 kunnen oefenen met het afleggen van verantwoording aan

donateurs. Het meedoen aan de wedstrijd om de Transparantprijs is echter vrijwillig. Het is volgens de criteria van Eijlander (2007) een voorbeeld van zelfregulering (Van der Lugt, Van der Pol, Reker, Vrooland & Zijlstra, 2012; zie ook Van Veen, 2012; Stevens, 2012). Voor het verkrijgen van het CBF-Keur hoeven goededoelenorganisaties niet veel energie te steken in verantwoording van de effectiviteit van bestedingen. Nederlanders verlangen meer controle op goede doelen dan er op dit moment plaats vindt (PWC, 2012). Tegelijkertijd overschatten donateurs de reikwijdte van het CBF-Keur (Bekkers & Mol, 2009; Mol & Bekkers, 2011). Politici doen dat ook en stellen soms voor het CBF-Keur als voorwaarde voor subsidie te zien, zelfs als de betrokken organisatie geen fondsen werft.⁶⁸ Een deel van het publiek kent het criterium van maximum 25% kosten fondsenwerving en neemt dit aan als een indicator voor het risico op misbruik van fondsen. Zoals Richard Steinberg al vanaf de jaren'80 in een reeks van publicaties heeft laten zien (Steinberg, 1986, 1988-89, 1992, 1994, 2004; Steinberg & Morris, 2010) en Dan Palotta (2013) onlangs in een TED-talk nog eens illustreerde is dit criterium echter totaal nietszeggend. Bovendien nodigt het uit tot ongewenst gedrag (Nonprofit Overhead Cost Study, 2004a; Kitching, Roberts & Smith, 2012). In Nederland is er voor zover ik weet nog weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan naar de effectiviteit van fondsenwerving. Fondsenwerfers wisselen zelf tips & tricks uit, maar systematisch theoriegestuurd onderzoek is er niet.⁶⁹ Gegevens om dit onderzoek te doen zijn beschikbaar bij het CBF.

Het is mijn indruk dat goededoelenorganisaties in Nederland het criterium bovendien omzeilen door het wegboeken van fondsenwervingsacties als middel om middelen te besteden aan het doel van voorlichting, waardoor deze kosten niet als fondsenwerving meetellen. Ik heb dit diverse malen gehoord, zowel van de toezichthouder als van fondsenwervende instellingen. Uit de *Nonprofit Overhead Cost Project* (2004a, 2004b, 2004c) van het Urban Institute en het Center on Philanthropy in Indianapolis blijkt dat dit ook in de Verenigde Staten gebeurt.⁷⁰ Een belangrijke oorzaak van dit gedrag is het gebrek aan controle door de Amerikaanse belastingdienst, die nauwelijks personeel inzet om de financiële jaaroverzichten van de goededoelenorganisaties te controleren. In Nederland laat het CBF de jaaroverzichten van keurmerkhouders controleren door accountants, maar is niet duidelijk of het keurmerk de kwaliteit van het werk van goededoelenorganisaties heeft verhoogd. Het keurmerk lijkt vooral een marketinginstrument te zijn. Na publicaties in de media over salarissen van directeurs van goededoelenorganisaties verloor het keurmerk zijn positieve effect op het geefgedrag (Bekkers, 2010b). Het CBF stelt nog steeds geen maximum voor salarissen van personeel bij goededoelenorganisaties die het CBF-Keur voeren.

Aan de ANBI registratie kan de overheid een systeem koppelen van beoordelingen op basis van een set criteria die een voorspellende waarde hebben voor de effectiviteit van de organisatie. Dit zou een sterren systeem kunnen zijn net zoals voor hotels. We weten allemaal dat een vijfsterren hotel ook een hoop faciliteiten heeft die lang niet iedereen wil. Met een sterrenstelsel kan de donateur zelf zijn gewenste niveau bepalen - minimaal twee of drie bijvoorbeeld - en daar een organisatie op uitzoeken.

Als de informatie over de effectiviteit en transparantie van ANBI's voor donateurs niet beschikbaar is, als het donateurs teveel moeite kost om die informatie te verzamelen of als zij die informatie niet vertrouwen kunnen zij minder goed een geïnformeerde keuze maken. Als de discussie die de werkgroep *Toezichtskader* momenteel voert niet leidt tot een toegankelijk, gemakkelijk en informatief systeem vrees ik dat we over tien jaar terugkijken en tegen elkaar zeggen: dat was een grandioze mislukking, die Geefwet. De Geefwet is niet gebaseerd op een visie op wat de maatschappelijke betekenis van filantropie moet zijn, en er is bij voorbaat evenmin nagedacht over de uitvoering ervan.⁷¹ Het plafond van €100.000 aan de aftrekbaarheid van giften maakt het voor bedrijven flink onaantrekkelijker om grote giften te doen.

De Nederlandse overheid kan de maatschappelijke betekenis van filantropie vergroten. Dat is lastig als het budgettair neutraal moet. Wanneer we het huidige systeem van korting op geven via de belastingaftrek zouden vervangen door een verdubbeling zou dat het geefgedrag waarschijnlijk sterk stimuleren (Bekkers, 2006b). Daardoor neemt het budgettair beslag van de giftenaftrek toe, maar stijgt ook de betrokkenheid van burgers bij maatschappelijke doelen. Het lijkt mij dat die betrokkenheid ook wat waard mag zijn. De ANBI registratie die nu opgezet is voor de uitvoering van de Geefwet kan de overheid ook voor een verdubbelingsstelsel gebruiken, als er meer intensieve financiële controle plaatsvindt. Ik zou denken dat het controleren van de 65.000 ontvangende organisaties minder transactiekosten oplevert dan het controleren van de aangiften van miljoenen donerende Nederlanders.

De overheid kan de maatschappelijke betekenis van filantropie ook vergroten door te bezuinigen of zorgetaken af te wentelen op burgers. De bezuinigingen op het hoger onderwijs in het Verenigd Koninkrijk onder de recent overleden Margaret Thatcher hebben de maatschappelijke betekenis van filantropie voor Engelse universiteiten sterk gestimuleerd. De dreigende privatisering van Master opleidingen kan in Nederland een zelfde effect krijgen. Vergelijkbare ontwikkelingen kunnen zich gaan voordoen bij de omvorming van de AWBZ in de WMO (Rotteveel, 2013).

De institutionele voorwaarden voor maatschappelijke betrokkenheid van burgers zijn een belangrijk thema in het nieuwe onderzoekscentrum aan de VU waarvan de Faculteit Sociale Wetenschappen de penvoerder is, het Talma instituut voor Work, Care & Welfare. Uit gesprekken met ambtenaren en vermogensfondsen heb ik de indruk gekregen dat er aanzienlijke verschillen bestaan tussen gemeenten in de mate waarin de overheid samenwerkt met organisaties uit de filantropische sector, en in het bijzonder met lokale vermogensfondsen en service clubs. De invloed die bezuinigingen hebben op burgers in een gemeente wordt mede bepaald door de mate van samenwerking tussen de overheid en organisaties uit de filantropische sector. Samen met Theo Schuyt, Leo Huberts en Willem Trommel (2011) schreef ik daar een artikel over. Ik zie een productieve toekomst in een voortzetting van de samenwerking en andere collega's van het instituut.

5.3. EFFECTEN VAN FILANTROPIE OP MACRO-NIVEAU

Wat is de maatschappelijke betekenis van filantropie op het macro-niveau van samenlevingen? Eén manier om na te denken over de 'impact' van goededoelenorganisaties is het volgende gedachte-experiment: als je alle filantropie die we nu kennen in Nederland weg zou denken, wat zouden we dan niet hebben? Ik noem maar een paar dingen. Monumentale kerkgebouwen zouden in verval raken; het licht gaat uit in de bezoekerscentra van natuurgebieden. We zouden geen voorleesmoeders meer hebben op scholen, geen leidinggevendenden meer voor de Scouts. Clubs die nu drijven op vrijwilligers zouden een acuut probleem hebben. Als de eeuwige voorzitter van de atletiekvereniging ermee stopt en er zich geen vervanger aandient, hoeveel meer contributie zouden we dan moeten betalen om een betaalde kracht aan te nemen? En zou de club een betaalde medewerker aanstellen? Zouden we dat als ouders betalen? Waarschijnlijk niet. Strak doorgeredeneerd zou je daaruit concluderen dat het vrijwilligerswerk nauwelijks economische waarde vertegenwoordigt.

De economische vervangingswaarde van vrijwilligerswerk mag dan laag zijn, de maatschappelijke betekenis is veel groter. De impact van vrijwilligerswerk en filantropie is grotendeels niet-economisch: als zij echt weg zouden zijn op een dag, vergaat er meer dan alleen een hoop clubs, verenigingen, stichtingen en fondsen. Dit zijn mijn intuïties: we zouden een kille samenleving zijn. Mensen zouden zich minder op hun gemak voelen en minder tevreden zijn met hun leven, hun burens, de gemeente en de politiek.

In hoeverre heeft filantropie inderdaad deze positieve maatschappelijke effecten? In feite weten we nog maar weinig uit wetenschappelijk onderzoek over de maatschappelijke effecten van filantropie. Om de sterkte van deze invloed goed vast te stellen moeten we die meetbaar maken en de verschillende aspecten ervan uiteenrafelen. In welke omstandigheden en voor welke doelen bevordert filantropie het welzijn en welbevinden van burgers? We hebben in Nederland een vrij goed beeld van de inspanningen van gemeentelijke overheden om hun burgers diensten te verlenen (Pommer, Ooms, Van der Torre & Jansen, 2012). Dankzij het CBS hebben we ook een goed beeld van de maatschappelijke infrastructuur en de sociale samenhang in buurten, gemeenten en provincies (Schmeets, 2010). Toch zijn deze gegevens nog onvoldoende om de maatschappelijke betekenis van filantropie te kunnen kwantificeren. Er ontbreken nog gegevens op buurt-, gemeente- en provinciaal niveau over de mate van filantropie in de omgeving van mensen en de aard daarvan. Uit het ANBI register kunnen we halen wat de vestigingsplaats is van ANBIs, maar niet wat de activiteiten precies zijn en in welk gebied zij plaatsvinden. De vestigingsplaats is wel een heel grove benadering van het werkgebied van deze instellingen en zegt te weinig over de daadwerkelijke invloed op mensen. Een deel van de invloed komt vrij op internet, in virtuele gemeenschappen. Omdat deze virtuele gemeenschappen niet geografisch gebonden zijn is het moeilijk om de invloed ervan met conventionele 'multi-level' methoden vast te stellen. Hier ligt een grote uitdaging voor onderzoekers.

5.3.1. FILANTROPIE OP UNIVERSITEITEN: VOORWAARDEN EN EFFECTEN

Eén sector waarin we duidelijke bewegingen zien die de maatschappelijke effecten van filantropie kunnen vergroten is het hoger onderwijs. Vrijwel alle universiteiten in Nederland zijn de afgelopen jaren begonnen met het opzetten van activiteiten voor alumni en fondsenwerving. Het succes is vooralsnog niet erg groot (Breeze, Wilkinson, Gouwenberg & Schuyt, 2011). Nederland kent een aantal omstandigheden die het succesvol werven van fondsen onder alumni en bedrijven bemoeilijken.⁷² Dit zijn de negatieve waardering van sociale ongelijkheid, de marginale verschillen in waarde van diploma's van verschillende universiteiten op de arbeidsmarkt, de lage mate van sociale binding met de universiteit en de jaargroep onder studenten en alumni, en het gebrek aan maatschappelijk prestige voor bedrijven en vermogende particulieren die grote bedragen doneren, of de vrees voor prestige en het afbreukrisico.

Een belangrijke factor die het gevoel van verplichting aan de universiteit versterkt is het unieke voordeel dat studenten kunnen verkrijgen op de arbeidsmarkt door hun specifieke opleiding. Dat geldt in de VS waar het betalen van collegegeld voor Ivy League Universiteiten een renderende investering is. In Nederland komt daar nu enige verandering in, omdat universiteiten voor research master opleidingen de hoogte van het collegegeld zelf mogen bepalen. De universiteiten maken de opleidingen exclusiever door het collegegeld te verhogen en trekken daardoor in toenemende mate studenten aan die weten dat ze op termijn de investering terug zullen verdienen. De universiteiten die de collegegelden niet verhogen zullen achterblijven met studenten die vrezen dat zij de exclusievere opleidingen niet zullen afmaken of die leenaversie hebben.

Het maatschappelijke effect van meer filantropie als financieringsbron voor universiteiten is waarschijnlijk een grotere ongelijkheid. Er treedt een Mattheüs-effect op, dat inhoudt dat universiteiten die al succesvoller zijn meer kunnen investeren in fondsenwerving en zo hun voorsprong kunnen vergroten (Breeze, Wilkinson, Gouwenberg & Schuyt, 2011). Het Mattheüs-effect maakt het voor de VU steeds moeilijker om de achterstand op Leiden, Utrecht, Groningen, en de UvA in te halen.

5.3.2. HOE DE OVERHEID DE MAATSCHAPPELIJKE EFFECTEN VAN FILANTROPIE KAN BEVORDEREN

Ook de overheid kan de maatschappelijke effecten van filantropie mogelijk maken door particuliere investeringen te vragen als voorwaarde voor overheidsinvesteringen. Het overheidsbeleid in het Verenigd Koninkrijk onder de regeringen Blair en Brown zijn hier voorbeelden van. In Nederland is het huidige Topsectoren programma er een voorbeeld van. Dit programma heeft de financiering van universiteiten sterker afhankelijk gemaakt van omdat het programma is gefinancierd door een bezuiniging op de directe subsidie voor universiteiten (de 'eerste geldstroom'). Het valt daarom nog te bezien of het beleid na aftrek van de ongewenste effecten per saldo ook maatschappelijk wenselijke resultaten oplevert.

Op lokaal niveau kunnen gemeenten de maatschappelijke effecten van filantropie versterken door cofinanciering van maatschappelijke initiatieven. De mate waarin gemeenten samenwerken met

lokale fondsen is een belangrijk terrein voor toekomstig onderzoek. De verdubbelingen van giften aan Tsunami-hulpacties en Serious requests zijn voorbeelden van minder effectief overheidsbeleid omdat donateurs er niet van op de hoogte waren toen ze giften deden. Wanneer donateurs zich actief realiseren dat zij niet de enigen zijn die geven, maar dat zij bij een gevende meerderheid horen kan filantropie maatschappelijke binding creëren.

5.3.2. HOE MAATSCHAPPELIJKE ORGANISATIES HUN MAATSCHAPPELIJKE EFFECTEN KUNNEN BEVORDEREN

Organisaties in de filantropische sector kunnen hun maatschappelijke effecten bevorderen door te leren van evaluaties. Ik sluit me op dit punt aan bij de visie van collega's Webbink (2011) en Meijs (2010b) van het ECSP.

Daarnaast wil ik een ander punt aan de orde stellen. Nederland kent op dit moment geen handige infrastructuur voor online geven. In andere landen is betalen per SMS en bankieren per mobiele telefoon heel gewoon. We hebben in Nederland vrijwel overal internettoegang. Door de ontwikkeling van online geefplatforms zoals de [1%Club](#), [Pifworld](#), [JustGiving.nl](#), [Geef.nl](#), [4Justi.nl](#), [Doneermeer.nl](#), [findyourfunding.nl](#), [Flintwave](#) en apps om mobiel te doneren kan het Geven in Nederland er over een paar jaar flink anders uitzien. Crowdfunding staat flink in de belangstelling maar betekent in harde euro's op dit moment nog niet zoveel. Samen met Irma Borst, Marcel Veenswijk en Barend Vernooij hoop ik de komende jaren te ontdekken wat werkt in crowdfunding. Het is mooi om aan het begin van deze ontwikkeling er al onderzoek naar te doen en daarmee de maatschappelijke betekenis van filantropie te zien veranderen juist op het moment dat het gebeurt.

Hoe kunnen fondsenwervende goede doelen en vermogensfondsen overheidsbeleid beïnvloeden? De leerstoel waarop mijn verhaal van vandaag betrekking heeft is mede mogelijk gemaakt door de Van der Gaag Stichting van de KNAW. Zonder het initiatief van de Stichting zou ik vandaag niet hier staan. En zonder de inspanning van Theo Schuyt, Anton Hemerijck en het College van Bestuur zou de leerstoel misschien wel elders gevestigd zijn, en misschien wel voor een andere persoon. Het maatschappelijke effect zou vrijwel zeker anders geweest zijn.

Tot slot

Dames en heren: ik sluit af. Het is mij een eer geweest dat ik vandaag met u in vogelvlucht een klein deel van de kennis die we over filantropie in de wetenschap hebben vergaard kon doornemen. Vanuit uw positie als overheidsdienaar, bestuurder van een nonprofit organisatie of vermogensfonds, als fondsenwerver, of gewoon als maatschappelijk betrokken burger kunt u zelf daaruit uw conclusies trekken.

Als onderzoekers staan wij aan de zijlijn. Wij observeren en analyseren de maatschappelijke betekenis van de filantropie. Dat is onze taak. De wetenschap moet geen utopische vergezichten schetsen, maar levert de feiten die verstandig beleid mogelijk maken. In de wetenschap komt het er op aan de wereld te analyseren; anderen besluiten hoe zij veranderd moet worden.⁷³ De maatschappelijke zichtbaarheid van filantropie is in de afgelopen vijftien jaar sterk toegenomen. Als werkgroep Filantropische Studies hopen we dat het *Geven in Nederland* onderzoek daar aan bij heeft gedragen. Het komt er nu op aan de maatschappelijke effecten van filantropie meetbaar te maken. Wie de maatschappelijke betekenis van filantropie wil vergroten kan dat doen met de kennis die dit onderzoek oplevert. Graag draag ik daar aan bij in de komende jaren door gegevens, methoden, kennis en expertise ter beschikking te stellen.

U, het publiek hier vandaag in de zaal, vormt de filantropische sector, als fondsenwervers, vrijwilligers, donateurs, directeurs van maatschappelijke organisaties, overheidsambtenaren, en toezichthouders. *U kunt zelf de maatschappelijke betekenis van filantropie beïnvloeden.* U maakt de maatschappelijke betekenis van filantropie, als gewone Nederlander. Als u meehelpt op school, op de sportclub, statiegeld doneert aan de voedselbank, of meedoet met een NL Doet actie die door uw werkgever is georganiseerd. U vergroot de maatschappelijke betekenis van filantropie als professional – als docent, directeur, die vrijwilligers aanstuurt.⁷⁴ U vergroot de maatschappelijke betekenis van filantropie als goededoelenorganisatie en als vermogensfonds door uw goede werk nog beter te doen. U vergroot de maatschappelijke betekenis van filantropie als toezichthouder, door goededoelenorganisaties te houden aan eisen van transparantie die de donateur graag ziet. U vergroot de maatschappelijke betekenis van filantropie als vertegenwoordiger van de overheid, die actief op zoek gaat naar mogelijkheden voor samenwerking met lokale fondsen. Ik hoop u over een jaar of vijf meer te kunnen vertellen over de maatschappelijke effecten van de filantropie.

Woorden van dank

Allereerst wil ik mijn erkentelijkheid uitspreken naar het bestuur van de Van der Gaag Stichting, dat het initiatief nam voor de instelling van de leerstoel 'Sociale aspecten van pro-sociaal gedrag'. Het aanbod aan het College van Bestuur kwam als geroepen. Dank voor het vertrouwen dat u in mij hebt gesteld. Ik dank het College en het VU Fonds voor de medewerking bij de totstandkoming van de leerstoel. Dank ook aan allen die zich hebben ingezet voor de leerstoel en

advies hebben gegeven: David Horton Smith, Femida Handy, Patrick Rooney, Jan Smit, Karel Davids, Willem Trommel en niet in de laatste plaats Theo Schuyt.

Theo! In 2000 hoorde ik van Merijn Rengers voor het eerst over het *Geven in Nederland* onderzoek aan de VU. Ik dacht in al mijn naïviteit dat ik de enige in Nederland was die onderzoek deed naar filantropie. Ik ben daarna rap op de Schuyt gestapt. Sindsdien hebben we de wind mee, en gaan we met volle kracht vooruit, altijd zestien hengels in het water. Theo, dank voor je inzicht in universiteitspolitiek en het vertrouwen en de vrijheid die je mij hebt gegeven onderzoek te doen naar filantropie binnen het derde geldstroom bedrijfsmodel dat onze motor draaiende houdt. Mede dankzij het familiemodel van de werkgroep draait die motor zo lekker.

Beste collega's en ex-collega's van de werkgroep Filantropische Studies: Jan, Barbara, Elly, Dick, Christine, Barry, Evelien, Arjen, Saskia, Danique. Het is ontzettend plezierig om jullie dagelijks te mogen ontmoeten. Ik ga vrijwel nooit met tegenzin naar mijn werk. Jullie dragen daar zeker aan bij. Ik hoop dat ik met jullie de komende jaren net zoveel plezier zal beleven als in de afgelopen tijd.

Pamala: jou wil ik in het bijzonder bedanken voor de energie en het enthousiasme waarmee je bezig bent. We maakten samen in 2007 het overzicht van de wetenschappelijke literatuur over geefgedrag. Daar ben ik echt trots op. Ik zie het als een van de mooiste resultaten van onze productieve samenwerking. Never change a winning team!

Christine en Evelien: jullie vonden bij het NCDO een fijne omgeving om onderzoek te doen naar internationale samenwerking. Nu liggen de kaarten misschien weer wat anders. Op welke manier dan ook: ik zie uit naar onze hernieuwde samenwerking in verdiepend onderzoek op dit terrein.

Dear Mark, Rich and Eddy, talking to you economists has sharpened my mind on causal inference. I enjoy our conversations. They have brought me further in the past years. I hope that I will be able to pass on what I have learned from you about unobserved heterogeneity, also in this lecture.

Studenten van de faculteit sociale wetenschappen: jullie inspireren mij, brengen mij op ideeën. Jullie denken misschien: "Wie ben ik om moeilijk te doen over het onderzoek waar een professor voor de klas over vertelt?" Weet dan dat ik jullie het meest waardeer als jullie kritische vragen stellen. Wij komen in de wetenschap niet vooruit met Ja-knikkers. Onderzoek is vrijwel nooit perfect van opzet. Ik hoop dat ik jullie de regels voor toonaangevende onderzoeksmethoden kan bijbrengen om je kritische blik te verscherpen. En ik hoop dat jullie je kritische blik ook op mijn onderzoek werpen en er de onvolkomenheden uithalen.

Papa en mama: zonder jullie had ik hier niet gestaan. Jullie hebben mij mede gevormd tot wat ik ben. Dank voor al jullie steun.

Elze en Merel: toen ik jullie vertelde over de spreekbeurt die ik hier vandaag zou gaan houden vroegen jullie hoe lang die zou gaan duren. Nou, héél lang dus. En hij was eigenlijk nog veel

langer. Ik heb een hele hoop weggelaten, dat zul je straks zien in de boekjes die jullie uitdelen. Het is fantastisch dat jullie er vandaag bij zijn.

Mariette: jij betekent ontzettend veel voor mij. Ik ben intens dankbaar voor je aanwezigheid in mijn leven.

Ik heb gezegd.

Samenvatting

Wat is de maatschappelijke betekenis van filantropie? Voor het beantwoorden van deze vraag hoop ik vandaag enkele relevante theorieën, methoden en bevindingen aangereikt te hebben. De maatschappelijke betekenis uit zich in de herkomst, de bestemming, en de effecten van filantropie.

Filantropie is een symptoom van sociale gezondheid. Een meer filantropische samenleving ervaren we als prettiger. Filantropie betekent dat burgers en de samenleving als geheel er beter aan toe zijn. Sociale groepen die de beschikking hebben de beschikking over meer hulpbronnen zijn actiever in filantropie. Dat we bij bepaalde mensen, huishoudens en bedrijven meer filantropie waarnemen dan bij andere zegt ook dat zij meer maatschappelijk betrokken zijn. Als we meer filantropisch gedrag waarnemen, dan weten we dat er altruïstische waarden aanwezig zijn, die ook in ander prosociaal gedrag zoals informele hulp terugkomen. Gevers en vrijwilligers hebben meer vertrouwen in andere mensen, zijn gelukkiger, zijn gezonder en leven uiteindelijk langer dan mensen die niet met filantropie bezig zijn.

Maar we weten nog niet of nauwelijks of filantropisch gedrag ook een oorzaak is van al deze positieve kwaliteiten, of het effect ervan, of allebei. Aan het beantwoorden van deze vraag wil ik de komende jaren werken. Het zou natuurlijk prachtig zijn als we kunnen vaststellen gevers en vrijwilligers gelukkiger worden, meer vertrouwen krijgen in anderen, gezonder worden en langer leven door hun filantropische gedrag. Deze effecten maken de maatschappelijke betekenis van filantropie nog groter dan de waarde van de jaarlijkse giften en de diensten die goededoelenorganisaties de samenleving bewijzen.

We moeten alleen geen gouden bergen verwachten. Filantropie is geen toverstaf waarmee we de problemen van de samenleving kunnen oplossen. Filantropie kan ook ongewenste effecten hebben. Als we naar de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk kijken is het best mogelijk dat meer filantropie tot meer maatschappelijke ongelijkheid en juist tot minder maatschappelijk vertrouwen leidt.

De komende jaren zijn een heel interessante periode voor de maatschappelijke betekenis van de filantropie. Die betekenis zou sterk kunnen toenemen door de opgebouwde vermogens van vrijgevege ouderen aan de andere kant. Als de trends uit de afgelopen jaren zich doorzetten komt er uit nalatenschappen tot 2059 naar schatting €86 miljard euro vrij voor algemeen nut beogende instellingen. Deze inkomsten zijn zeer welkom in een tijd waarin overheidsbezuinigingen gepland staan. De komende jaren wil ik onderzoeken welke effecten de bezuinigingen hebben op de filantropie en hoe de maatschappelijke betekenis van filantropie daardoor verandert.

Literatuur

- Abraham, K.G., Helms, S. & Presser, S. (2009). How Social Processes Distort Measurement: The Impact of Survey Nonresponse on Estimates of Volunteer Work in the United States. *American Journal of Sociology*, 114: 1129-1165.
- Abrams, B.A. & Schmitz, M.D. (1978). The 'Crowding-Out' Effect of Governmental Transfers on Private Charitable Contributions. *Public Choice*, 33: 30-39.
- Aknin, L.B., Barrington-Leigh, C.P., Dunn, E.W. & Helliwell, J.F., Burns, J., Biswas-Diener, R., Kemeza, I., Nyende, P., & Ashton-James, C. (2013, forthcoming). Prosocial Spending and Well-Being: Cross-Cultural Evidence for a Psychological Universal. *Journal of Personality and Social Psychology*.
- Alcock, P., Kendall, J. & Parry, J. (2012). From the third sector to the Big Society: consensus or contention in the 2010 UK General Election? *Voluntary Sector Review*, 3(3): 347-363.
- Andreoni, J. (1990). Impure altruism and donations to public goods: a theory of warm glow giving. *Economic Journal*, 100: 464-477.
- Andreoni, J. (2001). The Economics of Philanthropy. Pp. 11369-11376 in *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Science*, edited by N.J. Smelser & P.B. Baltes. London: Elsevier.
- Andreoni, J., Brown, E. & Rischall, I. (2003). Charitable Giving by Married Couples: Why Decides and Why Does it Matter? *Journal of Human Resources*, 38 (1): 111-133.
- Andreoni, J. & Payne, A.A. (2011). Is crowding out due entirely to fundraising? Evidence from a panel of charities. *Journal of Public Economics*, 95: 334-343.
- Anthrop, P. (2003). How I cooked the books and why. *Nonprofit Quarterly*, 21 March 2003. <http://www.nonprofitquarterly.org/philanthropy/816-how-i-cooked-the-books-and-why.html>
- Atkins, R., Hart, D., & Donnelly, T. (2005). The association of childhood personality type with volunteering during adolescence. *Merrill-Palmer Quarterly*, 51, 145-162
- Avery, T. (2000). Popper on Social Engineering: A Classical Liberal View. *Reason Papers*, 26: 29-38. http://www.reasonpapers.com/pdf/26/rp_26_3.pdf
- Bakker, B.F.M. (2009). *Trek alle registers open!* Amsterdam: Oratie Vrije Universiteit.
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question. Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Batson, C.D. (1994). Why Act for the Public Good? Four Answers. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 603-610.
- Batson, C.D. (2011). *Altruism in Humans*. Oxford/New York: Oxford University Press.
- Batson, C.D., & Ahmad, N. (2001). Empathy-induced altruism in a prisoner's dilemma II: what if the target of empathy has defected? *European Journal of Social Psychology*, 31, 25-36.
- Batson, C.D., Ahmad, N. & Tsang, J.-A. (2002). Four Motives for Community Involvement. *Journal of Social Issues*, 58(3): 429-445.
- Batson, C.D., Batson, J.G., Todd, R.M., Brummett, B.H., Shaw, L.L. & Aldeguer, C.M.R. (1995). Empathy and the collective good: Caring for one of the others in a social dilemma. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 619-631.
- Batson, C.D., Klein, T.R., Highberger, L. & Shaw, L.L. (1995). Immorality From Empathy-Induced Altruism: When Compassion and Justice Conflict. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68 (6): 1042-1054.
- Bekkers, R. (2000). Religieuze betrokkenheid en vrijwilligerswerk: een kwestie van psychologische dispositie of sociale organisatie? *Sociologische Gids*, 47 (4): 268-292.
- Bekkers, R. (2001). En en of of of? De relatie tussen het geven van geld en tijd. In Schuyt, Th.N.M. (Ed.). *Geven in Nederland 2001: Giften, legaten, sponsoring en vrijwilligerswerk*. Houten/Dieghem: Bohn Stafleu van Loghum.

- Bekkers, R. (2003). De ontwikkeling van sociale waardenoriëntaties. Pp. 15-23 in: Van Dijk, E., Kluwer, E. & D. Wigboldus (Eds.). *Jaarboek Sociale Psychologie 2002*. Delft: Eburon.
- Bekkers, R. (2004). *Giving and Volunteering in the Netherlands: Sociological and Psychological Perspectives* (Ph.D. dissertation, Utrecht University).
- Bekkers, R. (2005a). "Nee heb je, ja kun je krijgen": de effectiviteit van fondsenwervings- en rekruteringsstrategieën van maatschappelijke organisaties. Pp. 129-152 in: Völker, B. (Ed.). *Burgers in de buurt: Samenleven in school, wijk en vereniging*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bekkers, R. (2005b). Words and Deeds of Generosity: Are Decisions About Real and Hypothetical Money Really Different? Working Paper, Utrecht University.
- Bekkers, R. (2005c). Wie zal dat betalen? Alumnibeleid en private financiering van hoger onderwijs. Presentatie voor College van Decanen, Universiteit Utrecht, 28 september 2005. <http://renebekkers.files.wordpress.com/2011/10/wie-gaat-dat-betalen-bekkers.ppt>
- Bekkers, R. (2006a). Traditional and Health-Related Philanthropy: The Role of Resources and Personality. *Social Psychology Quarterly*, 69: 349-366.
- Bekkers, R. (2006b). Effectiviteit van subsidies voor giften aan goede doelen. *ESB*, 91 (4477): 8-10.
- Bekkers, R. (2007). Secularisering en filantropie in de 21e eeuw. Pp. 190-202 in: Kingma, V. & Van Leeuwen, M.H.D. (Eds.). *Filantropie in Nederland - Voorbeelden uit de periode 1770-2020*. Amsterdam: Aksant.
- Bekkers, R. (2008). *An Introduction to Philanthropy*. Amsterdam: Filantropische Studies VU.
- Bekkers, R. (2009a). The Civic Duty Weight Factor. Paper presented at the 2009 ESRA conference, Warsaw, June 29-July 2, 2009.
- Bekkers, R. (2009b). Fondsenwerving in tijden van crises. Pp. 186-195 in: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (Red.). *Geven in Nederland 2009: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Bekkers, R. (2010a). Giftenaftrek in Nederland: evaluatiemethoden en hun interpretatie. *Weekblad Fiscaal Recht*, 139 (6873): 1140-1148.
- Bekkers, R. (2010b). The Benefits of Accreditation for Fundraising Nonprofit Organizations in the Netherlands. Pp. 253-279 in: *Nonprofit Clubs: Voluntary Regulation of Nonprofit and Nongovernmental Organizations*, edited by M.K. Gugerty and A. Prakash. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bekkers, R. (2010c). Nauwkeurigheid van gerapporteerde giften aan goededoelenorganisaties. Pp. 75-88 in Bakker, B.F.M. & Kuijvenhoven, L. (Red.) *Registers in sociaalwetenschappelijk onderzoek: Mogelijkheden en valkuilen*. Den Haag: CBS.
- Bekkers, R. (2011a). *Ontwikkelingen in de werving van structurele donateurs onder de grootste goededoelenorganisaties in Nederland*. Amsterdam: Filantropische Studies VU.
- Bekkers, R. (2011b). Do Two Eyes See More Generosity Than One? Watching Eyes, Gender, and Giving. Paper gepresenteerd op de 14e internationale conferentie over Sociale Dilemmas, Amsterdam, 7 juli 2011.
- Bekkers, R. (2012a). Trust and Volunteering: Selection or Causation? Evidence from a Four Year Panel Study. *Political Behavior*, 32 (2): 225-247.
- Bekkers, R. (2012b). Regional Differences in Philanthropy. Paper gepresenteerd op de 41e Arnova Conferentie, Indianapolis, 15 november 2012.
- Bekkers, R. (2013a). Geven van tijd: vrijwilligerswerk. In: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (2013). *Geven in Nederland 2013: Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.

- Bekkers, R. (2013b). De vermogende gever. In: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (2013). *Geven in Nederland 2013: Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Bekkers, R. (te verschijnen, 2014). Religion and the Civic Core in the Netherlands. In: Hustinx, L. & Von Essen, J. (Eds.). *Volunteering, Religion, and Social Capital*. Nonprofit and Civil Society Studies, An International Multidisciplinary Series. Springer.
- Bekkers, R. & Boonstoppel, E. (2009). Toekomstverkenning goede doelen collectes. Onderzoek in opdracht van Stichting Collecteplan. VU Amsterdam: Werkgroep Filantropische Studies.
- Bekkers, R. & Boonstoppel, E. (2010). *Giving in the Netherlands Panel Survey – User Manual*. Philanthropic Studies, VU University Amsterdam.
- Bekkers, R., & Boonstoppel, E. (2011). Geven door huishoudens. Pp. 31-60 in: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (Eds.). *Geven in Nederland 2011: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Bekkers, R. & Bowman, W. (2009). The Relationship Between Confidence in Charitable Organizations and Volunteering Revisited. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 38 (5): 884-897.
- Bekkers, R. & De Wit, A. (2012). Vrijwilligerswerk en gezondheid: een onderzoek onder ouderen in Nederland. Filantropische studies, VU Amsterdam.
- Bekkers, R. & De Wit, A. (2013). Geven door huishoudens. In: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (2013). *Geven in Nederland 2013: Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Bekkers, R. & Dursun, E. (2013). A Brief History of Research on Philanthropy. http://understandingphilanthropy.files.wordpress.com/2012/01/13_03_22_development_research.pdf
- Bekkers, R., Janssen, B., & Wiepking, P. (2010). Geefgedrag van vermogende Nederlanders: een verkennende studie. Amsterdam: Filantropische Studies, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Bekkers, R., Konrath, S. & Smith, D.H. (te verschijnen, 2014). Physiological correlates of volunteering: genetics, physiology, neurology, and health. Chapter 33 in the Palgrave Handbook on Volunteering and Nonprofit associations, edited by D.H. Smith, C. Rochester & R.A. Stebbins.
- Bekkers, R. & Mariani, E. (2009). Treasury efficiency of the charitable deduction in the Netherlands. Paper gepresenteerd op het ZEW Economics of Charitable Giving congress, Mannheim, 8-9 oktober 2009.
- Bekkers, R. & Mariani, E. (2012). Gedragseffecten van de Geefwet. Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie, 143 (6917): 133-139.
- Bekkers, R. & Ruiters, S. (2008). Education and Voluntary Association Participation: Evidence for Selection and Causation. Paper presented at the 103d ASA Annual Meeting, Boston, August 2, 2008.
- Bekkers, R. & Ruiters, S. (2009). Generatieverschillen in maatschappelijke waarden en vrijwillige inzet. Pp. 178-194 in: Dekker, P. & De Hart, J. (Eds.). *Vrijwilligerswerk in meervoud: Civil society en vrijwilligerswerk 5*. The Hague: SCP.
- Bekkers, R. & Schuyt, T.N.M. (2008). 'And Who is Your Neighbor?' Explaining the Effect of Religion on Charitable Giving and Volunteering. *Review of Religious Research*, 50 (1): 74-96.
- Bekkers, R., Spenkelink, S., Ooms, M. & Immerzeel, I. (2009). Maatschappelijke stage en burgerschap: Rapportage 2008-2009. Sociologie, Universiteit Utrecht.
- Bekkers, R., Stam, B., Van Rooij, F. & Meyaard, R. (2011). Donateursvertrouwen: Vijf jaar Nederlands Donateurspanel. Woerden: WWAV.

- Bekkers, R. & Veldhuizen, I. (2008). Geographical Differences in Blood Donation and Philanthropy in the Netherlands: What Role for Social Capital? *Journal of Economic & Social Geography*, 99 (4): 483-496.
- Bekkers, R., & Veldhuizen, I. (2012). Social Capital and Blood Donation in the Netherlands. Paper gepresenteerd op de Dag de Sociologie, Utrecht, 24 mei 2012.
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2007). Generosity and Philanthropy: A Literature Review. Report commissioned by the John Templeton Foundation. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1015507>
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2011a). A Literature Review of Empirical Studies of Philanthropy: Eight Mechanisms that Drive Charitable Giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(5): 924-973.
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2011b). Who Gives? A Literature Review of Predictors of Charitable Giving. Part One: Religion, Education, Age, and Socialisation. *Voluntary Sector Review*, 2(3): 337-365.
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2011c). Accuracy of Self-reports on Donations to Charitable Organizations. *Quality & Quantity*, 45(6): 1369-1383.
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2013). Descriptive Norms on Giving: Effects of Ambiguity, Specific Reference Amounts, and Expectations. Artikel ingediend ter publicatie.
- Bekkers, R., Wiepking, P. & Boonstoppel, E. (2009). Geven door huishoudens en individuen. Pp. 27-50 in: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (Eds.). *Geven in Nederland 2009: Giften, Sponsoring, Legaten en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Bekkers, R. & Ottoni-Wilhelm, M. (2012). Principle of Care and Giving to Help People in Need. Paper presented at the 41st Arnova Conference, Indianapolis, November 17, 2012.
- Boatright, R.G., Green, D.P., & Malbin, M.J. (2006). Does Publicizing a Tax Credit for Political Contributions Increase Its Use? Results From a Randomized Field Experiment. *American Politics Research*, 34(5): 563-582.
- Bond, R.M., Fariss, C.J., Jones, J.J., Kramer, A.D.I., Marlow, C., Settle, J.E. & Fowler, J.H. (2012). A 61-million-person experiment in social influence and political mobilization. *Nature*, 489: 295-298.
- Boonstoppel, E. (2010). Age differences in altruistic values: aging, life cycle or cohort effects? Master thesis, VU Amsterdam.
- Boonstoppel, E. & Wiepking, P. (2012). Geven als een social dilemma: motivationele, strategische en structurele verklaringen voor het geefgedrag van vermogende Nederlanders. In: Buskens, V. & Maas, I. (Red.). *Samenwerking in sociale dilemma's: Voorbeelden van Nederlands onderzoek*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Borgonovi, F. (2008). Divided We Stand, United We Fall: Religious Pluralism, Giving, and Volunteering. *American Sociological Review*, 73, 105-128.
- Bourdieu, P. (1973). *Cultural Reproduction and Social Reproduction*. In: R. Brown (Ed.). Knowledge, education and cultural change. London: Tavistock.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Pp. 241-258 in: Richardson, J. (Ed.). *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, CT: Greenwood.
- Bourdieu, P. (1996). *The State Nobility*. Stanford: Stanford University Press.
- Bovens, M. (2012). *Opleiding als scheidslijn. Van oude en nieuwe maatschappelijke breukvlakken*. Eerste oratie prof. dr. J.A.A. van Doorn wisselleerstoel, Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Bowman, W. (2006). Should Donors Care About Overhead Costs? Do They Care? *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 35(2): 288-310.
- Bowman, W. (2009). The Economic Value of Volunteers to Organizations. *Nonprofit Management and Leadership*, 19 (4): 491-506.

- Brañas-Garza, P., Cobo-Reyes, R., Paz Espinosa, M., Jiménez, N., Kovárik, J., Ponti, G. (2010). Altruism and Social Integration. *Games and Economic Behavior*, 69: 249-257.
- Breeze, B., Wilkinson, I., Gouwenberg, B.M. & Schuyt, T.N.M. (2011). *Giving in Evidence. Fundraising from philanthropy for research funding in European universities*. Brussels: EC. Directorate General Research.
- Bregman, R. (2012, 31 december). Op straat werven kost goede doelen veel geld. *De Volkskrant*. <http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2680/Economie/article/detail/3370459/2012/12/31/Op-sstraat-werven-kost-goede-doelen-veel-geld.dhtml>
- Bronzwaer, S. & Hijink, M. (2013, 23 februari). Zonder jou was dit er nooit geweest. *NRC Next*, p. 4.
- Bryan, J. H., & London, P. (1970). Altruistic behavior in children. *Psychological Bulletin*, 73: 200-211.
- Bryant, W.K., Jeon-Slaughter, H., Kang, H. & Tax, A. (2003). "Participating in Philanthropic Activities: Donating Money and Time." *Journal of Consumer Policy*, 26(1): 43-73.
- CAF (2012). World Giving Index. A Global View of Giving Trends. West Malling: Charities Aid Foundation.
- Carabain, C.L. (2009). *Solidair met het land van herkomst: het geefgedrag van niet-westerse allochtonen in 2007*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Cherry, T.L., Frykblom, P. & Shogren, J.F. (2002) Hardnose the Dictator. *American Economic Review*, 92: 1218-1221.
- Claessen, J. (zonder datum). *Statistiek personele vermogensoverdrachten: nalatenschappen en verkrijgingen*. http://www.instituutfondsenwerving.nl/fileadmin/user_upload/Presentatie_CBS.ppt
- CBF (2011). *Financiële resultaten en trends van goededoelenorganisaties in Nederland 2010. Verslag Fondsenwerving*. Amsterdam: CBF.
- CBF (2012). *Verslag Fondsenwerving 2011*. Amsterdam: CBF.
- Coleman, J.S. (1990). *Foundations of Social Theory*. Cambridge, MA: Belknap Press.
- Comte, A. (1852). *Catechism of Positivism*, tr. R. Congreve, (London: Kegan Paul, 1891).
- Convenant Ruimte voor Geven (2011). Bijlage bij Kamerstuk 32740 nr. 6.
- Crowdfunding.nl (2013). (24 januari 2013). Crowdfunding groeit explosief: €14 miljoen opgehaald in 2012. <http://www.crowdfunding.nl/2013/01/24/crowdfunding-groeit-explosief-e14-miljoen-opgehaald-in-2012/>
- Daly, S. (2012). Philanthropy as an Essentially Contested Concept. *Voluntas*, 23: 535-557.
- Dawes, C.T., Loewen, P.J. & J.H. Fowler (2011). Social Preferences and Political Participation. *Journal of Politics*, 73(3): 845-856
- De Gilder, D. (2013). Geven door bedrijven. In: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (2013). *Geven in Nederland 2013: Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Dekker, G. (2006). Het christelijk godsdienstig en kerkelijk leven. Pp. 12-75 in Bernts, T., Dekkers, G. & De Hart, J. (Red.). *God in Nederland 1966-2006*. Kampen: Ten Have.
- De Graaf, N.D. (2002). De verklaringskracht van cultuur. *Mens & Maatschappij*, 77(2): 137-152.
- De Swaan, A. (2004, zesde druk). *Zorg en de staat. Welzijn, onderwijs en gezondheidszorg in Europa en de Verenigde Staten in de nieuwe tijd*. Amsterdam: Bert Bakker.
- De Swaan, A. (2011). Macht, aanzien en rijkdom. *Sociologie Magazine*, 1.
- De Swaan, A. (2012). *Verheffing en verleiding*. Feestrede ter gelegenheid van de viering van 175 jaar De Gids, 18 oktober 2012. <http://www.de-gids.nl/artikel/142810>
- Den Uyl, J. (2010, 26 oktober). Doorbreek de vraagverlegenheid. <http://www.twynstraguddeblog.nl/indewijk/2010/10/>

- Devilee, J. (2005). *Vrijwilligersorganisaties onderzocht. Over het tekort aan vrijwilligers en de wijze van wervingen ondersteuning*. Den Haag: SCP.
- De Wijkerslooth de Weerdesteyn, J.L., Kemps, A.A.J., & Smit, A.S. (2012). Nawoord. Pp. 81-85 in Kemps, A.A.J. & Van der Ploeg, T. (Red.). *De toekomst van het toezicht op fondsenwerving voor goede doelen in Nederland*. Den Haag: Boom.
- Dinesen, P.T. & Sønderskov, K.M. (2012). Trust in a Time of Increasing Diversity: On the Relationship between Ethnic Heterogeneity and Social Trust in Denmark from 1979 until Today. *Scandinavian Political Studies*, 35 (4): 273-294.
- Dovidio, J.F., Pilliavin, J.A., Schroeder, D.A. & L.A. Penner (2006). *The Social Psychology of Prosocial Behavior*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Duijsens, E. (2013). Kerkbalans 2013: Wat is de kerk jou waard?
<http://www.kerkbalans.nl/nieuws/153/in-r-k-kerk-draagt-ruim-40-vn-huishoudens-bij-aan-kerkbalans>
- Dunn., E.W., Aknin, L.B., Norton, M.I. (2008). Spending Money on Others Promotes Happiness. *Science*, 319, 1687-1688.
- Durkheim, E. (1894). *Les règles de la méthode sociologique*. Paris: PUF.
- Durkheim, E. (1897). *Le Suicide. Étude de sociologie*. Paris: PUF.
- Eckel, C.C. & Grossman, P.J. (2003). Rebate versus matching: does how we subsidize charitable contributions matter? *Journal of Public Economics*, 87: 681-701.
- Eijlander, P. (2007). *Het wetgevingsbeleid na de bruikbare rechtsorde: In de beperking toont zich de meester*. Preadvies Vereniging voor wetgeving en wetgevingsbeleid. Nijmegen: Wolf.
- Evers, A. & Gesthuizen, M. (2011). The impact of generalized and institutional trust on donating to activist, leisure, and interest organizations: individual and contextual effects. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 16(4): 381-392.
- Fanelli, D. (2012). Negative results are disappearing from most disciplines and countries. *Scientometrics*, 90 (3): 891-904.
- Fanelli, D. (2013). Positive results receive more citations, but only in some disciplines. *Scientometrics*, 94 (2): 701-709.
- Firebaugh, G. (2008). *Seven Rules for Social Research*. Princeton: Princeton University Press.
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Frumkin, P. (2006). *Strategic Giving: The art and science of philanthropy*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Galen, L. W. (2012). Does religious belief promote prosociality? A critical examination. *Psychological Bulletin*, 138: 876-906.
- Gerber, A.S., Green, D.P., Larimer, C.W. (2008). Social Pressure and Voter Turnout: Evidence from a Large-Scale Field Experiment, *American Political Science Review*, 102 (1): 33-48.
- Gesthuizen, M., Van der Meer, T. & Scheepers, P. (2008a). Ethnic Diversity and Social Capital in Europe: Tests of Putnam's Thesis in European Countries. *Scandinavian Political Studies*, 32 (2): 121-142.
- Gesthuizen, M., Van der Meer, T. & Scheepers, P. (2008b). Education and Dimensions of Social Capital: Do Educational Effects Differ Due to Educational Expansion and Social Security Expenditure? *European Sociological Review*, 24(5): 617-632.
- Gibson, J. (2001). Unobservable family effects and the apparent external benefits of education. *Economics of Education Review*, 20: 225-233.
- Gijsberts, M., Van Der Meer, T., & Dagevos, J. (2012). 'Hunkering Down' in Multi-Ethnic Neighbourhoods? The Effects of Ethnic Diversity on Dimensions of Social Cohesion. *European Sociological Review*, 28 (4): 527-537

- Gouwenberg, B.M., Schuyt, T.N.M., Karamat-Ali, D. & De Wit, A. (2013). Geven door goededoelenloterijen. In: Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (2013). *Geven in Nederland 2013: Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Grotenhuis, A. (2005, 21 oktober). De invloed van Cruijff. *NRC Handelsblad*.
- Gundelach, B. (2013). In Diversity We Trust: The Positive Effect of Ethnic Diversity on Outgroup Trust. *Political Behavior*, published online DOI 10.1007/s11109-013-9220-x
- Harbaugh, W.T., Mayr, U., & Burghart, D.R. (2007). Neural responses to taxation and voluntary giving reveal motives for charitable donations. *Science*, 316: 1622-1625.
- Healy, K. (2000). Embedded Altruism: Blood Collection Regimes and the European Union's Donor Population. *American Journal of Sociology* 105:1633-57.
- Healy, K. (2004). Altruism As an Organizational Problem: The Case of Organ Procurement. *American Sociological Review* 69:387-404.
- Hemels, S.J.C. (2011). Giftenaftrek in de vuurlinie? *Nederlands Tijdschrift voor Fiscaal Recht*, 295: 1-5.
- Henrich, J., Heine, S.J., & Norenzayan, A. (2010). The weirdest people in the world? *Behavioral and Brain Sciences*, 33: 61-135.
- Hertwig, R. & Ortmann, A. (2008). Deception in experiments: revisiting the arguments in its defense. *Ethics & Behavior*, 18: 59-92.
- Hildebrandt, T. (2002; 1898). Bradford's History "Of Plimoth Plantation." Boston: Wright & Potter.
- Hilhorst, P. (2012, 15 mei). Toegang tot de overvloed. *De Volkskrant*, <http://bit.ly/Z1Azel>
- Hudson Institute (2013). *Philanthropic Freedom: A Pilot Study*. Washington DC: Hudson Institute. <http://bit.ly/XspY11>
- Israel, S., Lerer, E., Shalev, I., Uzefovsky, F., Riebold, M. Laiba, E., Bachner-Melman, R., Maril, A., Bornstein, G., Knafo, A., & R.P. Ebstein (2009). The Oxytocin Receptor (OXTR) Contributes to Prosocial Fund Allocations in the Dictator Game and the Social Value Orientations Task. *PLoS One*: 4(5): e5535.
- James, R.N. (2011). Charitable Giving and Cognitive Ability. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, 16: 70-83.
- Kaski (2011). *Christelijk Charitatief Peil*. Nijmegen: Kaski.
- Kitching, K.A., Roberts, A.A., Smith, P.C. (2012). Nonprofit Resource Allocation Decisions: A Study of Marginal versus Average Spending. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=1712011>
- Klapwijk, P. (2011, 27 augustus). Kwart bloeddonoren zou willen stoppen. *Eenvandaag opiniepanel*. <http://bit.ly/XTu3ut>
- Katz, S. N. (1999). "Where did the serious study of philanthropy come from, anyway?" *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 8(1), 74-82.
- Kingma, V. & Van Leeuwen, M.H.D. (Eds.). *Filantropie in Nederland - Voorbeelden uit de periode 1770-2020*. Amsterdam: Aksant.
- Kochuyt, T. (2009). God, Gifts and Poor People: On Charity in Islam. *Social Compass*, 56, 98-116.
- Koenig, L., McGue, M., Krueger, R.F. & Bouchard, T. (2007). Religiousness, Antisocial Behavior, and Altruism: Genetic and Environmental Mediation. *Journal of Personality*, 75: 265-290.
- Koele, I.A. (2011). Inspiratie voor een Goede Geefwet. *Fiscaal Tijdschrift Vermogen*, nr. 13, 13-17.
- Komter, A. (2003). *Solidariteit en het offer*. Oratie Universiteit Utrecht.
- Kraaykamp, G. (1996). Ontwikkelingen in de sociale segmentering van vrijetijdsbesteding; toenemende exclusiviteit of evenredige participatie? Pp. 171-203 in: H.B.G. Ganzeboom en W. Ultee (red.), *De sociale segmentatie van Nederland in 2015*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Krebs, D.L. (1970). Altruism - an examination of the concept and a review of the literature. *Psychological Bulletin*, 73 (4): 258-302.

- Levitt, S.D. & List, J.A. (2007). What Do Laboratory Experiments Measuring Social Preferences Reveal About the Real World? *Journal of Economic Perspectives*, 21(2): 153-174.
- Li, Y. & Ferraro, K.E. (2005). Volunteering and Depression in Later Life: Social Benefit or Selection Processes? *Journal of Health and Social Behavior*, 46 (1): 68-84.
- Lim, C. (2010). Mobilizing on the margin: How does interpersonal recruitment affect citizen participation in politics? *Social Science Research*, 39: 341-355.
- Matsuba, M. K., Hart, D., & Atkins, R. (2007). Psychological and social structural influences on commitment to volunteering. *Journal of Research in Personality*, 41, 889-907.
- Nekkers, J. (2009). Brouwer naast God. *Ons Amsterdam*, 61 (10): 392-395.
<http://www.onsamsterdam.nl/tijdschrift/jaargang-2009/112-nummer-10-oktober-2009?start=2>
- Lancee, B., & Dronkers, J. (2011). Ethnic, religious and economic diversity in Dutch neighbourhoods: Explaining quality of contact with neighbours, trust in the neighbourhood and inter-ethnic trust. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37, 597-618.
- Laurence, J. (2011). The effect of ethnic diversity and community disadvantage on social cohesion: A multi-level analysis of social capital and interethnic relations in UK communities. *European Sociological Review*, 27, 70-89.
- Leeds, R. (1963). Altruism and the norm of giving. *Merrill-Palmer Quarterly*, 9: 229-240.
- Letki, N. (2008). Does Diversity Erode Social Cohesion? Social Capital and Race in British Neighbourhoods. *Political Studies*, 56: 99-126.
- Liket, K., Maas, K., & Klasen, M. (2012). Performance Prediction Scan (PPS): Succesfactoren voor maatschappelijke prestatie. Rotterdam: ECSP.
- Lin, N. (2001). *Social capital: a theory of structure and action*. London/New York: Cambridge University Press.
- Lindenberg, S.M. (2000). It Takes Both Trust and Lack of Mistrust: The Workings of Cooperation and Relational Signaling in Contractual Relationships. *Journal of Management and Governance*, 4: 11-33.
- Marx, K. (1845). *Thesen über Feuerbach*. Berlin: Dietz Verlag.
http://www.mlwerke.de/me/meo3/meo3_005.htm
- Meijs, L.C.P.M. (2010a). De praktijk leert: een uitgebreide tussenstand na twee jaar invoering van de maatschappelijke stage in het voortgezet onderwijs. Bijlage bij de brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, VO/BvB203913.
- Meijs, L.C.P.M. (2010b). *Reinventing Strategic Philanthropy: the sustainable organization of voluntary action for impact*. Rotterdam: Erasmus University.
- Meijs, L.C.P.M. (2013). Vertrouwen op burgerkracht. Column uitgesproken op het VNG congres 'Bouwen op Burgerkracht', 27 maart 2013.
- Mellström, C. & Johannesson, M. (2008). Crowding Out in Blood Donation: Was Titmuss Right? *Journal of the European Economic Association*, 6(4): 845-863.
- Meslin, E.M., P.M. Rooney & J.G. Wolf (2008), Health-related Philanthropy: Toward Understanding the Relationship between the Donation of the Body (and Its Parts) and Traditional Forms of Philanthropic Giving. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 37: 44S-62S.
- Ministerie van Financiën (2009). *Evaluatie Giftenaftrek 1996-2006*. Den Haag: Ministerie van Financiën.
- Mohan, J. (2011). *Mapping the Big Society: perspectives from the Third Sector Research Centre*. Third Sector Research Centre Working Paper 62.
- Muller, A., Pfarrer, M., & Little, L. (2013, te verschijnen). A Theory of Collective Empathy in Corporate Philanthropy Decisions. *Academy of Management Review*.
<http://amr.aom.org/content/early/2013/03/06/amr.2012.0031.short>

- Musick, M.A. & Wilson, J. (2008). *Volunteers: A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press.
- Mutz, D.C. (2011). *Population-Based Survey Experiments*. Princeton/Oxford: Princeton University Press.
- Neumayr, M. & Schober, C. (2012). Giving in Austria: Einflussfaktoren auf das Spendeverhalten der österreichischen Bevölkerung. Jubiläumsfondsprojekt Nr. 14230. Wien: Wirtschaftsuniversität Wien, Abteilung für Nonprofit Management.
- Nieuwbeerta, P. (2007). *Gevangenisstraf, levenslopen en criminele carrières*. Oratie Universiteit Utrecht.
- Nonprofit Overhead Cost Project (2004a). What We Know About Overhead Costs in the Nonprofit Sector. <http://nccsdataweb.urban.org/kbfiles/313/Brief%201.pdf>
- Nonprofit Overhead Cost Project (2004b). The Quality of Financial Reporting by Nonprofits: Findings and Implications. <http://nccsdataweb.urban.org/kbfiles/520/brief%204.pdf>
- Nonprofit Overhead Cost Project (2004c). The Pros and Cons of Financial Efficiency Standards. <http://nccsdataweb.urban.org/kbfiles/521/brief%205.pdf>
- Norenzayan, A. & Shariff, A.F. (2008). The Origin and Evolution of Religious Prosociality. *Science*, 322 (5898): 58-62.
- Okun, M.A., Pugliese, J., Rook, K.S. (2007). Unpacking the relation between extraversion and volunteering in later life: the role of social capital. *Personality and Individual Differences*, 42: 1467-1477.
- Olson, M. (1965). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University Press.
- Overmeer, M. (2012). Oneerlijke armen: De kijk op armoede door de eeuwen heen. Kennislink. <http://www.kennislink.nl/publicaties/oneerlijke-armen>
- Palotta, D. (2013). Dan Pallotta: The way we think about charity is dead wrong. <http://www.youtube.com/watch?v=bfAzi6D5FpM>
- Payne, A.A. (1998). Does the government crowd-out private donations? New evidence from a sample of non-profit firms. *Journal of Public Economics*, 69, 323- 345.
- Payton, R.L. (1988). *Philanthropy: Voluntary action for the public good*. Santa Barbara: Greenwood Press.
- Payton, R.L. & Moody, M.P. (2008). *Understanding Philanthropy: Its Meaning and Mission*. Bloomington: Indiana University Press.
- Pichon, I., Boccato, G. & Saroglou, V. (2007). Nonconscious influences of religion on prosociality: A priming study. *European Journal of Social Psychology*, 37: 1032-1045.
- Piff, P., Kraus, M.W., Côté, S., Cheng, B.H., & Keltner, D. (2010). Having Less, Giving More: The Influence of Social Class on Prosocial Behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 99(5): 771-784.
- Podsakoff, P.M., MacKenzie, S.B., Paine, J.B., & Bachrach, D.G. (2000). Organizational Citizenship Behaviors: A Critical Review of the Theoretical and Empirical Literature and Suggestions for Future Research. *Journal of Management*, 26, (3): 513-563.
- Pommer, E., Ooms, I., Van der Torre, A. & Jansen, S. (2012). *Maten voor gemeenten 2012: Prestaties en uitgaven van de lokale overheid in de periode 2005-2010*. Den Haag: SCP.
- Popper, K. (1971). *The Open Society and Its Enemies* Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Poulin, M.J., Holman, A., & A. Buffone (2012). The Neurogenetics of Nice: Receptor Genes for Oxytocin and Vasopressin Interact With Threat to Predict Prosocial Behavior. *Psychological Science*, 23(5): 446-452.

- Putnam, R.D. (2000). *Bowling Alone: The collapse and revival of American community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, R.D. (2007). E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century: The 2006 Johan Skytte Prize Lecture, *Scandinavian Political Studies*, 30: 137-74.
- PWC (2010). De Transparantprijs 2010: Rapport kernbevindingen. [URL]
- Raad voor de Plaatselijke Geldwerving (RPG, 2013). Verslag Actie Kerkbalans 2012. <http://www.pkn.nl/actueel/Nieuws/nieuwsoverzicht/Paginas/Daling-Inkomsten-Actie-Kerkbalans-2012.aspx>
- Rooney, P. M., Steinberg, K. S., & Schervish, P. G. (2004). Methodology is destiny: The effect of survey prompts on reported levels of giving and volunteering. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 33(4), 628-654.
- Rosenthal, R. (1965). The volunteer subject. *Human Relations*, 18: 389-406.
- Rosnow, R.L. & Rosenthal, R. (1976). The volunteer subject revisited. *Australian Journal of Psychology*, 28(2): 97-108.
- Rotolo, T. & J. Wilson (2011). State-Level Differences in Volunteerism in the United States: Research Based on Demographic, Institutional, and Cultural Macrolevel Theories. *Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly*, 41 (3): 452-473.
- Rotteveel, M. (2013, 29 maart). "Eigen kracht werkt alleen als mensen het gevoel hebben dat ze iets kunnen". <http://bit.ly/1oAQ5hq>
- Ruiter, S. & De Graaf, N.D. (2006). National Context, Religiosity, and Volunteering: Results from 53 Countries. *American Sociological Review*, 71: 191-210.
- Ruiter, S. & Bekkers, R. (2009). Vrijwillige participatie gedurende de levensloop. Pp. 43-63 in: Dekker, P. & De Hart, J. (Red.). *Vrijwilligerswerk in meervoud: Civil society en vrijwilligerswerk* 5. Den Haag: SCP.
- Sanders, G. (2013). De waarde van levenslang: Wat kunnen universiteiten en babyboom-alumni voor elkaar betekenen? Oratie Nyenrode, 28 januari 2013.
- Scheepers, P., Te Grotenhuis, M. & Gelissen, J. (2002). Welfare States and Dimensions of Social Capital: Cross-national Comparisons of Social Contacts in European Countries. *European Societies*, 4(2): 185-207.
- Scheepers, P., Schmeets, H. & Pelzer, B. (2013). Hunkering down as disruption of community cohesion: Municipal-, neighbourhood- and individual-level effects. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 72: 91-106.
- Schmeets, H. & Arts, K. (2010). Limburg blijft in sociaal kapitaal achter bij rest van Nederland. *Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland*, 58 (3): 56-61. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Schmeets, H., (Red., 2010). *Sociale Samenhang: Participatie, vertrouwen en integratie*. Den Haag/Heerlen: CBS.
- Schuyt, Th.N.M. (2001). *De filantropische sector en 'Philanthropic Studies' in Nederland. Wetenschappelijke belangstelling voor een maatschappelijke sector in wording*. Houten/Diegem: Bohn Stafleu van Loghum.
- Schuyt, Th.N.M. (2006). *Het ontwikkelen van een filantropieschaal*. Oratie VU.
- Schuyt, Th.N.M. (2010). Philanthropy in European welfare states: a challenging promise? *International Review of Administrative Sciences*, 76 (4): 774-789.
- Schuyt, Th.N.M. (2012). Filantropie in Europese Verzorgingsstaten. *Openbaar Bestuur*, 22 (5): 2-10.
- Schuyt, T.N.M., Bekkers, R., Huberts, L. & Trommel, W. (2011). Public Policy, Philanthropy and Governance: Conditions for Effective Cooperation. Paper presented at the 40th Arnova Conference, Toronto, November 19, 2011.

- Schuyt, T.N.M., Bekkers, R. & Smit, J.H. (2010). The Philanthropy Scale: a Sociological Perspective in Measuring New Forms of Pro Social Behaviour. *Social Work & Society*, 8 (1): 121-135.
- Schuyt, T.N.M., Gouwenberg, B.M. & Bekkers, R. (2013). *Geven in Nederland 2013: Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Shamay-Tsoory, S.G., Aharon-Peretz, J., Perry, D. (2009). Two systems for empathy: a double dissociation between emotional and cognitive empathy in inferior frontal gyrus versus ventromedial prefrontal lesions. *Brain*, 132: 617-627.
- Shariff, A.F. & Norenzayan (2007). God is Watching You: Priming God Concepts Increases Prosocial Behavior in an Anonymous Economic Game. *Psychological Science*, 18 (9): 803-809.
- Shorto, R. (2005). *The Island At the Center of the World*. New York: Random House/Vintage.
- Smit, J.H. (2010). *Infrastructuur en methodologie: motoren van de wetenschap*. Oratie VU.
- Smith, A. (1759). *A Theory of Moral Sentiments*. London: A. Millar.
- Smith, C.A., Organ, D.W., & Near, J.P. (1983). Organizational citizenship behavior: Its nature and antecedents. *Journal of Applied Psychology*, 68: 655-663.
- Son, J. & Wilson, J. (2010). Genetic Variation in Volunteerism. *The Sociological Quarterly*, 51: 46-64.
- Sorokin, P. (1928). Experimente zur Soziologie. *Zeitschrift für Völkerpsychologie und Soziologie*, 4(1): 1-10.
- Stadelmann-Steffen, I. (2011). Social Volunteering in Welfare States: Where Crowding Out Should Occur. *Political Studies*, 59: 135-155.
- Staub, E. (1978). *Positive Social Behavior and Morality*. New York (etc.): Academic Press.
- Steinberg, R. (1986). Should donors care about fundraising? In S. Rose-Ackerman (Ed.), *The economics of nonprofit institutions—Studies in structure and policy* (pp. 346-364). New York: Oxford University Press.
- Steinberg, R. (1988-1989). Economic perspectives on regulation of charitable solicitation. *Case Western Reserve Law Review*, 39(3): 775-797.
- Steinberg, R. (1994). Economics and philanthropy: A marriage of necessity for nonprofit organizations. *New Directions for Philanthropic Fundraising: Financial Practices for Effective Fundraising*, 3: 7-25.
- Steinberg, R. (2006). Economic Theories of Nonprofit Organizations. Pp. 117-139 in: *The Nonprofit Sector: A Research Handbook* (Second Edition), edited by W.W. Powell & R. Steinberg. New Haven: Yale University Press.
- Steinberg, R. & Morris, D. (2010). Ratio Discrimination in Charity Fundraising: The Inappropriate Use of Cost Ratios Has Harmful Side-effects. *Voluntary Sector Review*, 1 (1): 77-95.
- Stevens, S.A. (2012). Fiscaal toezicht op geode doelen. Pp. 29-51 in Kemps, A.A.J. & Van der Ploeg, T. (Red.). *De toekomst van het toezicht op fondsenwerving voor goede doelen in Nederland*. Den Haag: Boom.
- Sturgis, P. Brunton-Smith, I., Read, S. & Allum, N. (2010). Does Ethnic Diversity Erode Trust? Putnam's 'Hunkering Down' Thesis Reconsidered. *British Journal of Political Science*, 41: 57-82.
- Sulek, M. (2010a): On the Modern Meaning of Philanthropy, in: *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39: 193-212.
- Sulek, M. (2010b): On the Classical Meaning of Philanthrôpia, in: *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39: 385-408.
- Sullivan, D. H. (1985). Simultaneous Determination of Church Contributions and Church Attendance. *Economic Inquiry*, 23(2): 309-320.
- Szymborska, W. (2011). *Einde en Begin. Verzamelde gedichten*, vertaald door J. Rasch. Amsterdam: Meulenhoff.

- Teeven, F. (2012). Toespraak op CBF-bijeenkomst "Op weg naar een nationaal Register Goede Doelen en betere verantwoording over de resultaten". Utrecht. Domus Medica, 13 december 2012. http://www.cbf.nl/Uploaded_files/Zelf/ToespraakstaatssecretarisTeeven.pdf
- Teeven, F., Weekers, F.H.H. & Zijlstra, H. (2011). Brief van de staatssecretarissen van veiligheid en justitie, van financiën en van onderwijs, cultuur en wetenschap. Kamerstuk 32 740 nr 6.
- Ultee, W., Arts, W. & Flap, H.D. (2003). *Sociologie: vragen, uitspraken, bevindingen*. Groningen: Wolters Noordhoff.
- Van Baren, E.A., Meijs, L.C.P.M., Roza, L., Metz, J. & Hoogervorst, N. (2011). ECSP webpublicatie: Over hedendaagse 'vrijwillige inzet' en 'vrijwilligersmanagement' als bouwstenen voor de pedagogische civil society. <http://goo.gl/UN9bG>
- Van der Lugt, M.-L., Van der Pol, O.L., Reker, M.P.F., Vrooland, M.A., Zijlstra, S.E. (2012). Naar een Wet op de fondsenwervende instellingen Regulering van fondsenwerving in Nederland: alternatieven en een proeve van een wetsvoorstel. Pp. 53-80 in Kempers, A.A.J. & Van der Ploeg, T. (Red.). *De toekomst van het toezicht op fondsenwerving voor goede doelen in Nederland*. Den Haag: Boom.
- Van der Zouwen, J. (1970). *De gereformeerden en de Vrije Universiteit: Sociologisch onderzoek naar inhoud en ontwikkeling van de relatie tussen een instelling en haar recruteringsveld voor steunverlening*. Alphen aan den Rijn: Samsom (proefschrift VU).
- Van Diepen, M., Donkers, B. & Franses, P.H. (2009a). Dynamic and Competitive Effects of Direct Mailings: A Charitable Giving Approach. *Journal of Marketing Research*, 46 (1): 120-133.
- Van Diepen, M., Donkers, B. & Franses, P.H. (2009b). Does Irritation Induced by Charitable Direct Mailings Reduce Donations? *International Journal of Research in Marketing*, 26: 180-188.
- Van Dyne, L., Graham, J.W., & Dienesch, R.M. (1994). Organizational citizenship behavior: Construct redefinition, measurement and validation. *Academy of Management Journal*, 37: 765-802.
- Van Eijck, S. (2013). *Trends en de toekomst van fondsen in de filantropie*. Presentatie op ECSP congres, Rotterdam, 21 maart 2013. <http://bit.ly/YMj5BJ>
- Van Ingen, E. & Bekkers, R. (2012). Trust Through Civic Engagement? Evidence From Five National Panel Studies. Paper presented at the 41st Arnova Conference, Indianapolis, November 16, 2012.
- Van Ingen, E. & P. Dekker (2011). Changes in the Determinants of Volunteering: Participation and Time Investment Between 1975 and 2000 in the Netherlands. *Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly*, 40(4): 682-702.
- Van Ingen, E., De Haan, J. & Duimel, M. (2007). *Achterstand en afstand: digitale vaardigheden van lager opgeleiden, ouderen, allochtonen en inactieven*. Den Haag: SCP.
- Van Ingen, E. & T. Van der Meer (2011). Welfare State Expenditure and Inequalities in Voluntary Association Participation. *Journal of European Social Policy*, 21(4): 302-322.
- Van Lange, P.A.M., Bekkers, R., Chirumbolo, A. & Leone, L. (2012). Are Conservatives Less Likely to be Prosocial Than Liberals? From Games to Ideology, Political Preferences and Voting. *European Journal of Personality*, 26(5): 461-473.
- Van Lange, P.A.M., Bekkers, R., Schuyt, T.N.M. & Van Vugt, M. (2007). From Games to Giving: Social Value Orientation Predicts Donations to Noble Causes. *Basic & Applied Social Psychology*, 29(4): 375-384.
- Van Lange, P.A.M., Joireman, J.A., Parks, C.D. & Van Dijk, E. (2013). The psychology of social dilemmas: A review. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 120: 125-141.
- Van Lange, P.A.M., Otten, W., De Bruin, E.M.N., & Joireman, J.A. (1997). Development of prosocial, individualistic, and competitive orientations: Theory and preliminary evidence. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 733-746.

- Van Leeuwen, M. (2000). *The Logic of Charity*. London: MacMillan.
- Van Oorschot, W.J.H. & Arts, W.A. (2005). The social capital of European welfare states: the crowding out hypothesis revisited. *Journal of European Social Policy*, 15: 5-26.
- Van Veen, W. (2012). De toekomst van zelfregulering van fondsenwerving. Pp. 13-27 in Kemps, A.A.J. & Van der Ploeg, T. (Red.). *De toekomst van het toezicht op fondsenwerving voor goede doelen in Nederland*. Den Haag: Boom.
- Webbink, D. (2011). *Van Evidentie naar Impact*. Oratie Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Webbink, D., Koning, P., Vujić, S., & Martin, N. (2008). Why are criminals less educated than non-criminals? CPB Discussion paper 118. Den Haag: CPB.
- Wiepking, P. (2007). The Philanthropic Poor: In Search of Explanations for the Relative Generosity of Lower Income Households. *Voluntas*, 18(4): 339-358.
- Wiepking, P. (2008). *For the Love of Mankind: A Sociological Study on Charitable Giving*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam.
- Wiepking, P. (Red.). (2009). *The State of Giving Research in Europe. Household donations to Charitable Organizations in Twelve Countries*. Amsterdam: Pallas Publications (Amsterdam University Press).
- Wiepking, P. (2010). Democrats support international relief and the upper class donates to art? How opportunity, incentives and confidence affect donations to different types of charitable organizations. *Social Science Research*, 39: 1073-1087.
- Wiepking, P., & Bekkers, R. (2009). Explaining Differences in Charitable Giving in Europe. Pp. 185-191 in Harry Ganzenboom en Marion Wittenberg (Eds.). *Nederland in Vergelijkend Perspectief. Tweede Nederlandse workshop European Social Survey*, Den Haag.
- Wiepking, P. & Bekkers, R. (2010). Does Who Decides Really Matter? Causes and Consequences of Personal Financial Management in the Case of Larger and Structural Charitable Donations. *Voluntas*, 21 (2): 240-263.
- Wiepking, P. & Bekkers, R. (2012). Who Gives? A Literature Review of Predictors of Charitable Giving. Part Two: Gender, Marital Status, Income, and Wealth. *Voluntary Sector Review*, 3(2): 217-245.
- Wiepking, P. & Maas, I. (2009). Resources that Make you Generous: Effects of Social and Human Resources on Charitable Giving. *Social Forces*, 87: 1973-1996.
- Wildeboer Schut, J.M. (2010). Nalatenschappen. In: SCP (2010). *Sociaal en Cultureel Rapport 2010*. Den Haag: SCP.
- Wilhelm, M. (2006). New data on charitable giving in the PSID. *Economics Letters*, 92: 26-31.
- Wilhelm, M. O. (2007). The quality and comparability of survey data on charitable giving, *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, Vol. 36, pp. 65-84.
- Wilhelm, M. O., Brown, E., Rooney, P. M. and Steinberg, R. (2001). *The Center on Philanthropy Panel Study* [machine-readable data file]/Director and Principle Investigator, Mark O. Wilhelm; Co-Principle Investigators, Eleanor Brown, Patrick M. Rooney, and Richard Steinberg; Sponsored by Atlantic Philanthropies. In the Panel Study of Income DynamicsWave XXXII [machine-readable data file]/Director and Principle Investigator, Frank P. Stafford; Associate Director and Principle Investigator, Robert F. Schoeni; Co-Principle Investigators, Jacquelynne S. Eccles, Katherine McGonagle, Wei-Jun JeanYeung, and Robert B. Wallace. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research, The University of Michigan.
- Wilhelm, M.O., & Bekkers, R. (2010). Helping Behavior, Dispositional Empathic Concern, and the Principle of Care. *Social Psychology Quarterly*, 73: 11-32.
- Wilson, J. (2000). Volunteering. *Annual Review of Sociology*, 26: 215-240.
- Wilson, J. (2012). Volunteerism Research: A Review Essay. *Nonprofit & Voluntary Sector Quarterly*, 41(2): 176-212.

- Wilson, J., & Musick, M. (1997). Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work. *American Sociological Review*, 62 (5): 694-713.
- Wuthnow, R. (1991). *Acts of Compassion: Caring for Others and Helping Ourselves*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Yamauchi, N., Okuyama, N. & Mandiberg, J. (2011). *Giving Japan 2010*. Tokyo: Japan Fundraising Association.
- Yörük, B.K. (2010). Charitable Giving by Married Couples Revisited. *Journal of Human Resources*, 45 (2): 497-516.
- Yörük, B.K. (2012). Do fundraisers select charitable donors based on gender and race? Evidence from survey data. *Journal of Population Economics*, 25: 219-243.

Noten

¹ Saillant detail: de Engelse kolonisten leerden in 1630 juist van de lokale Indianen de 'Thanksgiving' traditie.

² Dank aan Woods Bowman voor zijn suggestie om 'The Island at the Center of the World' te lezen.

³ Overmeer (2012) meldt: "Om geld op te halen werden ook wedstrijden georganiseerd zoals een loterij voor het Oudemanshuis in Haarlem (het gebouw herbergt nu het Frans Halsmuseum). Deze loten vonden in heel Holland grif aftrek. Een klein gedeelte van winst werd als prijzengeld gebruikt voor gouden en zilveren servieswerk en de rest van de opbrengst ging op aan de bouw van de instelling."

⁴ Hans van der Zouwen schreef in 1970 al zijn proefschrift over de steunverlening van gereformeerden aan de Vrije Universiteit.

⁵ De waarde van nalatenschappen aan goededoelenorganisaties voor zover zichtbaar in de cijfers van het CBF nam toe van 135 miljoen euro in 1997 naar 256 miljoen euro in 2011. Dit is in beide jaren 6% van de totale waarde van giften van geld en goederen. De verwachting van fondsenwerfers is dat de inkomsten uit nalatenschappen de komende jaren verder zullen stijgen (CBF, 2012: 32).

⁶ Nog veel meer over de definitie van filantropie in Daly (2012) en Sulek (2010a; 2010b).

⁷ De definitie sluit aan bij de definitie van prosociaal gedrag in Staub (1978: p.2): 'prosocial behavior is simply defined as behavior that benefits other people'. Ook deze definitie is lang niet ideaal. Sommige vormen van gedrag vallen er niet onder die we er misschien wel graag bij hadden gehad, en andere vormen van gedrag die we er liever buiten hadden gehouden vallen juist wel binnen de definitie. Een voorbeeld van onderdekking zou de gift uit 1675 aan de katholieke armenparochie van 60.000 gulden kunnen zijn door Amsterdamse koopman Octavio Francisco Tensini geen filantropie, omdat de expliciete tegenprestatie werd overeengekomen dat dagelijks en tot in de eeuwigheid een zielemis voor Tensini zou worden gelezen (Overmeer, 2012). Voorbeelden van overdekking zijn dat investeringen in criminele organisaties en illegale protestacties er naar de letter ook onder vallen: dit zijn ook investeringen in collectieve ondernemingen waarvoor de investeerder niet direct een beloning terug krijgt.

⁸ Deze definitie is gebaseerd op Leeds (1963). In sommige definities van altruïsme (Bryan & London, 1970) is de gedachte te vinden dat het gedrag ook een offer moet zijn willen we het als altruïstisch classificeren. Echt altruïstisch is gedrag dat riskant is of geen enkel voordeel met zich mee mag brengen. Dit is echter moeilijk uit te sluiten; men kan altijd stellen dat er toch enig plezier, een gevoel van voldoening of zelfs een adrenalinekick zal zijn, ook – en misschien wel vooral – bij heroïsch altruïsme.

⁹ Altruïsme is lang niet altijd moreel (Batson, Klein, Highberger & Shaw, 1995) en heeft ook lang niet altijd positieve sociale effecten (Batson et al., 1995). Het helpen van één specifiek individu kan collectief schadelijke gevolgen hebben, bijvoorbeeld wanneer daar een keuze tussen moet worden gemaakt omdat beide hulpbronnen beperkt zijn. Daarnaast gaat het bevoordelen van onze eigen kinderen, buurt of groep soms ten koste van het welzijn van andere kinderen, buurten of groepen (Batson, 1994; Batson, Ahmad & Tsang, 2002). Biologisch gezien zou een oriëntatie op het welzijn van kinderen – of meer in het algemeen: specifieke personen waarmee we een grotere mate van genetische overeenkomst hebben – voordelen kunnen hebben voor de overleving van de eigen genen. Altruïsme is daarmee evolutionair best verklaarbaar. Filantropisch gedrag dat niet door empathie is gemotiveerd maar door plichtsgevoel of door morele overwegingen kunnen we niet zo eenvoudig evolutionair verklaren.

¹⁰ De verdubbeling van giften van particulieren aan de acties voor Tsunami-slachtoffers na Kerst 2004 en aan de Serious Request acties in 2007, 2008 en 2009 kunnen worden gezien als voorbeelden van filantropie door de overheid. De verdubbeling was immers een overdracht van hulpbronnen die ten goede komen aan een collectief, zonder dat er een tegenprestatie met de ontvangers is afgesproken. Bij subsidies is er wel een afspraak over een tegenprestatie.

¹¹ Dit model is afkomstig uit Bekkers (2008).

¹² Giften van geld aan gezondheidsfondsen of vrijwilligerswerk in de gezondheidszorg zijn weliswaar gerelateerd aan gezondheid, maar houden geen overdracht van lichamelijk materiaal in.

¹³ Deze definitie bevat niet het woord 'vrijwillig' en vermijdt daardoor de problemen die met dat begrip verbonden zijn. Een nadeel van deze definitie zou kunnen zijn dat de maatschappelijke stage buiten het domein van vrijwilligerswerk valt.

¹⁴ Een gerelateerde term uit de management literatuur is *Organizational Citizenship Behavior* (OCB; Smith, Organ & Near, 1995; Van Dyne, Graham & Dienesch, 1994; Podsakoff, MacKenzie, Paine & Bachrach, 2000).

¹⁵ Overig prosociaal gedrag, zoals het tekenen van een petitie voor een algemeen rookverbod, laat ik vandaag buiten beschouwing.

¹⁶ Zie ook Schuyt, Bekkers & Smit (2010).

¹⁷ Filantropie zou kunnen worden geschaard onder een nog bredere klasse van verschijnselen, namelijk gedrag dat indruist tegen materiële prikkels. Als klokkenluider misstanden in een bedrijf aan de kaak stellen, in de publieke sector gaan werken in plaats van in het bedrijfsleven waar de salarissen hoger zijn en gaan stemmen bij verkiezingen zijn andere vormen van dit soort *contramaterieel gedrag*.

¹⁸ Volgens de motivationele definitie van Schuyt valt het kopen van loten voor een loterij die geld uitkeert aan goededoelenorganisaties overigens *niet* onder filantropie, omdat dit gedrag volgens de betrokken actoren niet primair gemotiveerd is door het maatschappelijke belang van de goededoelenorganisaties die mee profiteren van de opbrengsten (Gouwenberg, Schuyt, Karamat-Ali & De Wit, 2013).

¹⁹ De criteria die worden gebruikt voor deze waardering zijn niet omschreven.

²⁰ Vrij naar Lenski's kernachtige samenvatting van de kernvraag over ongelijkheid: *Who Gets What and Why?* (Ultee, Arts & Flap, 2003).

²¹ Het eerste product van dit project waar ik in eerste instantie in 2006 alleen aan begon is Bekkers & Wiepking (2007). Op basis van dit overzicht verschenen een artikel over de vraag 'Waarom geven mensen?' (Bekkers & Wiepking, 2011a) en twee artikelen over de vraag 'Wie geeft wat?' (Bekkers & Wiepking, 2011b; Wiepking & Bekkers, 2012).

²² In Amerikaans onderzoek werd eerder al aangetoond dat 'methodology is destiny' (Rooney, Steinberg & Schervish, 2004). In een vergelijking van gegevens over geefgedrag uit GIN en gegevens uit de Familie-enquete Nederlandse bevolking blijkt dat verbanden met sociaaldemografische achtergrondkenmerken afhankelijk zijn van de kwaliteit van gegevens over geefgedrag (Bekkers & Wiepking, 2006). Een vergelijking van gegevens over geefgedrag in Europa uit de Eurobarometer en de European Social Survey laat eveneens zien dat conclusies over achtergronden van geefgedrag sterk kunnen verschillen als gevolg van verschillen in de methodologie (Bekkers, 2012b).

²³ Dierenliefde zouden we ook kunnen zien als een resultaat van prosociaal gedrag. Berry Spruijt is hoogleraar dierenwelzijn aan de Universiteit Utrecht.

²⁴ Gemiddeld besteedden huishoudens in Nederland in de periode 1992-2007 volgens het CBS 0,53% van hun budget aan collecten en donaties, 0,54% aan sigaretten, 0,57% aan opschik, 0,60% aan de kapper, 0,69% aan huisdieren, en 0,91% aan brood en beschuit.

²⁵ Theo Schuyt is hoogleraar *Filantropie* aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Lucas Meijs is hoogleraar *Strategische filantropie en vrijwilligerswerk* aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Dinand Webbink is hoogleraar *Beleidsvaluatie, specifiek op het terrein van strategische filantropie, gezondheid en onderwijs* aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Geert Sanders is hoogleraar *Academic Entrepreneurship – Institutional Advancement* aan Nyenrode en richt zich op fondsenwerving specifiek door universiteiten.

²⁶ Het vroegste mij bekende gebruik van de term 'altruïstisch surplus' stamt uit een column in het Utrechts Nieuwsblad van woensdag 26 mei 1943, waarin de schrijver onder pseudoniem 'Kabouter' meldt: "Het was allemaal zoo goed begonnen... 't Had allemaal zoo mooi kunnen zijn...Ik kwam fluitende thuis. Ik was in een stemming om goede daden om mij te strooien met milde hand. Ik kwam in een leeg huis, waar niets te strooien viel.[...] "Toch wel", dacht ik nog steeds fluitend en zette mij, om een afdoend afzet-gebied te vinden voor mijn altruïstisch surplus." In oktober 2010 verschijnt het woord op een blog over 'vraagverlegenheid' van Jeroen den Uyl (2010) van Twynstra Gudde en op 15 mei 2012 schrijft Pieter Hilhorst erover in een column in de Volkskrant.

²⁷ Voor de verruiming van de giftenaftrek bedraagt het budgettaire beslag volgens de miljoenennota 2012 (kst-33000-1) jaarlijks €5 miljoen (p. 106); de bezuinigingen op cultuur minstens het tienvoudige (50 miljoen in 2013 en hetzelfde bedrag in 2014; 65 miljoen in 2015; p. 154). Overigens rekent het Ministerie er tegelijkertijd op dat het gebruik van de giftenaftrek tot een derving van de belastinginkomsten leidt van €376 miljoen in 2012, €449 miljoen in 2013, €459 in 2014 en €469 in 2015 (p. 108).

²⁸ Buiten Europa is er Giving Korea (betaald door de Beautiful Foundation) en Giving Japan (betaald door de Japan Fundraising Association; Yamauchi, Okuyama & Mandiberg, 2011).

²⁹ Bronnen: CBS Statline, nalatenschappen; CBF (2011).

³⁰ Nalatenschappen aan organisaties die hun jaaroverzichten niet bij het CBF deponeren ontbreken in de CBF cijfers. De belangrijkste groep organisaties in deze categorie vormen waarschijnlijk de kerken. Daarnaast ontbreken fondsen die niet aan fondsenwerving doen.

³¹ Het betreft de sterftcijfers in de periode 2005-2011 en prognoses van sterftcijfers voor de periode 2012-2059.

³² Er is voor wat betreft de nalatenschappen gerekend met lineaire extrapolaties, dat wil zeggen een constante groei in de waarde van nalatenschappen. Gemiddeld nam het aantal Nederlanders dat beschikt over vermogen toe met 2,19% in deze periode, en de gemiddelde waarde van vermogens met 2,44% per jaar. De waarde van nalatenschappen nam toe met gemiddeld 2,25%. De gemiddelde waarde van nalatenschappen aan rechtspersonen algemeen nut nam toe met 3,66%. In 2011 resulteerde 3,8% van alle sterfgevallen in een verkrijging door een rechtspersoon algemeen nut. In 2005 was dit nog 3,67%. In de periode 2012-2040 neemt dit percentage naar verwachting af tot 3,16, waarna het weer stijgt tot 3,45% in 2059. De totale waarde van vermogens nam in de periode 2005-2011 toe met gemiddeld 4,9% per jaar. Het aandeel van de totale waarde van nalatenschappen dat door ANBI's werd verkregen was in 2005 4,0%. Dit percentage daalt in de extrapolaties tot 5,7% in 2059. De schattingen veronderstellen dat de consumptieve bestedingen als aandeel van het vermogen van ouderen de komende jaren niet toenemen. Wildeboer Schut (2010) onderbouwt deze veronderstelling met cijfers over de plannen voor erfenissen door ouderen. Verdergaande privatisering van de zorg zal de consumptieve bestedingen van ouderen echter wel verhogen.

³³ In een later onderzoek op basis van het Nederlands Donateurs Panel (NDP) zijn gerapporteerde en geregistreerde giften aan Greenpeace met elkaar vergeleken (Bekkers, 2010c). Uit dit onderzoek bleek eveneens dat giften met 9% werden onderschat. De respondenten die giften rapporteerden en ook daadwerkelijk hadden gedaan overschatten hun giften met 16%. Van alle ontvangen giften werd 33% door de respondenten echter niet gerapporteerd. Van de gerapporteerde giften was 28% echter niet bij Greenpeace geregistreerd. Overigens bleek dat de respondenten die het bedrag exact juist rapporteerden vaker zeiden gestemd te hebben bij de laatste verkiezingen. Dit betekent waarschijnlijk dat mensen die niet hebben gestemd minder goede respondenten zijn.

³⁴ Als we de respondenten vragen naar hun intenties tot geefgedrag zijn ze weliswaar veel te positief, maar zijn het in grote lijnen dezelfde factoren die samenhangen met daadwerkelijk geefgedrag en de intenties tot geefgedrag, zo bleek uit een experiment met het weggeven van de beloning waarin de respondenten ook antwoordden wat ze zouden hebben gedaan met de beloning als zij een andere prijs hadden moeten betalen (Bekkers, 2005b).

³⁵ Interessant is dat in de VS vrijwel tegelijkertijd als in Nederland een longitudinaal onderzoek is opgezet: de Center on Philanthropy Panel Study (COPPS) van het Center on Philanthropy in Indianapolis (Wilhelm, Brown, Rooney, & Steinberg, 2001; Wilhelm, 2006). COPPS wordt echter niet voor de Giving USA schattingen gebruikt.

³⁶ Ik zal vandaag nauwelijks ingaan op de psychologische, en historische betekenis van de filantropie (zie daarvoor respectievelijk Penner, Schroeder, Dovidio & Piliavin, 2006; Van Leeuwen, 2000), en geografische, biologische betekenis van de filantropie, hoewel ik er stellig van overtuigd ben dat deze aspecten zeer belangwekkend zijn, ook voor de maatschappelijke betekenis van filantropie. Voor een bespreking van biologische aspecten van pro sociaal gedrag zie Bekkers, Konrath & Smith (te verschijnen, 2014).

³⁷ Voor een uitgebreide bespreking van deze verbanden zie Bekkers & Wiepking (2011a), Wiepking & Bekkers (2012).

³⁸ Het verband met informeel pro sociaal gedrag is overigens een stuk zwakker, en soms niet eens positief (Wilson & Musick, 1997).

³⁹ In het overzichtsartikel van Bekkers & Wiepking (2011b, p. 344) worden 43 studies besproken die laten zien dat hoger opgeleiden meer geven dan lager opgeleiden. Uit 4 studies bleek een negatief verband, en nog eens 4 studies lieten geen significant verband zien.

⁴⁰ Het onderzoek was getiteld "Learning to care: explaining the effect of education on prosocial behavior", NWO projectnummer 451-04-110.

⁴¹ De andere mogelijke interpretatie is dat pro sociaal gedrag goed is voor de onderwijs carrière. Met de beschikbare gegevens kunnen we deze verschillende interpretaties niet tegen elkaar toetsen.

⁴² Uit de gegevens van de Familie-enquête Nederlandse Bevolking blijkt dat persoonlijkheidseigenschappen cognitieve competenties en openheid voor nieuwe ervaringen een deel van het verband tussen het uiteindelijk bereikte opleidingsniveau en deelname aan verenigingen verklaren (Bekkers & Ruiter, 2008). We vonden geen verband met extravertie.

⁴³ Voorheen werd gedacht dat een eeiige tweelingen ook voor 100% dezelfde genen hebben, maar deze veronderstelling wordt steeds meer in twijfel getrokken.

⁴⁴ Nog sterker is het verband tussen vermogen en geefgedrag overigens in een tijdreeksanalyse. Over de periode 1965-2005 is de totale waarde van inkomsten uit fondsenwerving zoals geregistreerd bij het CBF bijna 1 op 1 toegenomen met de waarde van vermogens (Bekkers, 2009b).

⁴⁵ Deze figuur is afkomstig uit Bekkers & Mariani (2009).

⁴⁶ Alle waarnemingen uit alle GINPS edities vanaf 2002 zijn in deze analyse betrokken (n=9.833). Van deze waarnemingen waren er 5.863 niet kerkelijk, 1.711 katholiek, 1.472 protestant, en 787 hadden een overige religie. Het aantal waarnemingen is groter dan het aantal respondenten omdat dubbeltellingen van dezelfde respondenten door herhaalde waarnemingen zijn genegeerd.

⁴⁷ De GINPS bevat gegevens over empathie sinds 2004, en over het principe van zorg sinds 2006. Daarnaast zijn ook stellingen opgenomen die andere pro sociale waarden meten, zoals de filantropieschaal (Schuyt, 2006; Schuyt, Bekkers & Smit, 2010) en sociale waardeoriëntaties (Van Lange, Otten, De Bruin & Joireman, 1997).

⁴⁸ Vanuit dit perspectief zouden we verwachten dat juist burgers met politiek extreme opvattingen meer aan filantropie doen. In Nederland lijkt dit echter niet op te gaan (Bekkers, Wiepking & Boonstoppel, 2009, pp. 48-49). Juist de kiezers in het behoudende Christelijke midden zeggen het meest aan filantropie te doen.

⁴⁹ Een alternatieve verklaring is het grotere profijt dat individuele leden van kleinere groepen kunnen onttrekken aan collectieve goederen (Olson, 1965).

⁵⁰ Een andere factor die in verband is gebracht met afnemend vertrouwen is toenemende etnische diversiteit (zie onder meer Dinesen & Sønderskov, 2012; Letki, 2008; Lancee & Dronkers, 2011; Putnam, 2007; zie overigens Gijsberts, Van der Meer & Dagevos (2012), Gundelach (2013) en Laurence (2011) voor afwijkende bevindingen). Terwijl de etnische diversiteit in Nederland is toegenomen, is het vertrouwen eveneens toegenomen. Het is onduidelijk hoe dit komt.

⁵¹ <http://bit.ly/16PHg0Y>

⁵² Dank aan Pamala Wiepking voor deze voorbeelden.

⁵³ Cameron zet grotendeels de lijn voort van de regeringen-Blair en Brown, hoewel de toon van het Big Society beleid geprononceerder is dan die van de Third Way (Alcock, Kendall & Parry, 2012).

⁵⁴ In de sociologie is de institutionele invloed van de organisatie van de vraag naar altruïsme al veel langer onderwerp van onderzoek (Healy, 2000; 2006).

⁵⁵ Ook uit meer geavanceerde fixed effects logistische regressie-analyses komen deze resultaten naar voren.

⁵⁶ Zie voor een discussie van deze zaken Hertwig & Ortmann (2008).

⁵⁷ De mooiste weergave van de beperkte invloed die gebeurtenissen hebben die ik ken staat in *The Other* van David Guterson. Daarin zegt de hoofdpersoon John Barry over zijn invloed op de mentale gezondheid van zijn jeugdvriend Neil Countryman: "If not me, then someone else; if not this, then something else".

⁵⁸ De vragen luiden als volgt: "In mijn sociale omgeving is het vanzelfsprekend dat je vrijwilligerswerk doet"; "Iedereen moet tenminste één keer in zijn leven vrijwilligerswerk doen"; "Ik vind dat iedereen aan goede doelen zou moeten geven"; "Mensen in mijn omgeving vinden het vanzelfsprekend dat je aan goede doelen geeft."

⁵⁹ Aan het eind van het schooljaar scoren de 933 leerlingen die in dat jaar een stage hebben gedaan scoren hoger dan de 327 leerlingen die geen stage hebben gedaan. Het verschil is significant ($F = 7,625$, $df = 1259$, $p = .006$).

⁶⁰ Door een kleiner aantal waarnemingen (113 die later in het jaar geen stage zouden gaan doen tegen 337 die later wel een stage deden) is het verschil echter wel minder significant ($F = 5,785$, $df = 449$, $p = .017$).

⁶¹ Als we de verandering tussen het begin en het eind van het schooljaar analyseren met een gepaarde t-toets zien we dat zowel de leerlingen die géén stage deden als de leerlingen die wel een stage deden aan het eind van het schooljaar hoger scoorden. Het verschil is significant ($t=2,037$, $df=448$, $p=.042$). De correlatie tussen de scores op de voor- en de nameting is overigens .557.

⁶² De score van leerlingen die géén maatschappelijke stage deden steeg in de loop van het schooljaar met 3,5% (de index in de nameting is 103,5), terwijl de score van leerlingen die wel een stage deden maar met 1,1% steeg (index 101,1). Het verschil in de toename tussen de leerlingen die wel en geen stage deden is echter niet significant ($F = .029$, $df = 448$, $p = .864$). De correlatie tussen de scores op de voor- en de nameting is onder de leerlingen die geen stage deden .541, en onder de leerlingen die wel een stage deden .557.

⁶³ Figuur 2 van Fanelli (2013) laat zien dat gemiddeld 85% van de resultaten in sociaal-wetenschappelijke tijdschriftartikelen bevestigingen zijn van de gestelde hypothesen, terwijl de kans op citatie van positieve resultaten niet significant groter is dan de kans op citatie van negatieve resultaten.

⁶⁴ Het Erasmus Center for Strategic Philanthropy (ECSP) in Rotterdam is mede opgericht om goededoelenorganisaties in staat te stellen de impact van hun werk te vergroten. Impact meten en zichtbaar maken is een eerste stap. Zie bijvoorbeeld de *Wegwijzer Maatschappelijk Rendement* van de Start Foundation (2009-2010) en de *Performance Prediction Scan* van het ECSP (Liket, Maas & Klasen, 2012) voor handvatten.

⁶⁵ Maar er zijn zeker wel interessante wetenschappelijke vragen over te stellen, zoals welke factoren goededoelenorganisaties effectiever en efficiënter maken. Het beantwoorden van deze vragen wordt sterk bemoeilijkt door een gebrek aan gegevens.

⁶⁶ Op 5 maart schreef @carolinefiennes met hashtags #charity #philanthropy op Twitter: "It's quite simple: charities & donors serious about effectiveness use decent evidence. Those who aren't don't."

⁶⁷ Op het ECSP congres van 21 maart 2013 zette Steven van Eijck (2013) van de Samenwerkende Brancheorganisaties Filantropie (SBF) de internetportalen op een rij. Naast het ANBI register van de Belastingdienst, waarin alleen de naam en de vestigingsplaats is vermeld, zijn er onder meer de Goede Doelen Monitor van de [Kennisbank Filantropie](#), de [Nationale Goededoelentest](#) van een groep particulieren, de [NGO-database](#) van het CIDIN, het commerciële [Fondsen.org](#) en [Allegoededoelen.nl](#) van Stichting GeefGratis. Van Eijck noemde ook het Nationaal Register Goede Doelen. Dit register bestaat vooralsnog alleen in de visie van De Wijkerslooth de Weerdesteyn, Kempes, & Smit (2012) en van staatssecretaris Teeven (2012). In het overzicht van Van Eijck ontbraken overigens nog de overzichten op de [website van het CBF](#), van de VFI op [nalaten.nl](#), [geefomuwregio.nl](#) van het Instituut Fondsenwerving, en de website [christelijkgoededoelen.nl](#) van Shophouse BV te Ede.

⁶⁸ U mag raden van welke partij deze politicus was. Het antwoord staat in de Handelingen Tweede Kamer, vergaderjaar 2012-2013, 33 400 V, nr. 110.

⁶⁹ Ook mijn eigen onderzoek naar fondsenwerving zou ik niet systematisch theoriegestuurd willen noemen (Bekkers, 2010b, 2011).

⁷⁰ Ook informatief is het relaas van Phil Anhtrop (een pseudoniem) uit 2003.

⁷¹ Koele (2011) geeft 'inspiratie voor een Goede Geefwet'.

⁷² In 2005 zette ik deze factoren op een rij onder de titel 'Wie zal dat betalen?' in een presentatie aan het College van Decanen van de Universiteit Utrecht (Bekkers, 2005c).

⁷³ Marx (1845) bekritiseerde de Hegeliaanse filosoof Feuerbach met de oneliner: „Die Philosophen haben die Welt nur verschieden *interpretiert*; es kommt aber darauf an, sie zu *verändern*.“

⁷⁴ Terwijl de effectiviteit van goededoelenorganisaties en het meten de impact van giften van geld nu sterk in de belangstelling staat, weten we nog helemaal niets over de productiviteit van vrijwilligers. 'Amateurisme' is een van de tekortkomingen van nonprofit organisaties die met vrijwilligers werken (Steinberg, 2006). Dit is een belangrijk thema voor toekomstig onderzoek.